

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

I. évfolyam
2. szám
1991

A TARTALOMBÓL:

Tudományos konferencia

Jugoszlávia válsága

Hadtudomány és

- a biztonságpolitika
- a hadászat
- a rendvédelem
- a határőrizet

A honvédelmi felkészítés

A rendőrség reformja

A pályamunkák értékelése

A szovjet csapatok Magyarországon

A tanulmányok szerzői:

Babos András százados

Csabai György alezredes, a hadtudományok
kandidátusa, a Teleki László
Alapítvány Védelmi Kutatóin-
tézet főmunkatársa

Csabai Károly ny. ezredes, a hadtudomány
kandidátusa

Gosztonyi Péter történész, a berni Hadtörté-
nelmi Intézet igazgatója

Harcz Tibor alezredes, dr. Univ., a ZMKA
tudományos osztályvezetője

Komáromi István rendőr alezredes, dr. Univ.,
főkapitány, a Pest Megyei Rend-
őr-főkapitányság vezetője

Kovács Jenő ny. altábornagy, a hadtudo-
mány kandidátusa, a hadmű-
vészeti szakosztály elnöke

Móricz Lajos ny. ezredes, a hadtudomány
doktora, az MHTT elnöke

Opál Sándor rendőr alezredes, a hadtudo-
mány kandidátusa, az MHTT
elnökségének tagja

Pirityi Sándor a hadtudomány kandidátusa,
az MHTT elnökségének tagja

Prókai Béla határőr ezredes, a hadtudo-
mány kandidátusa, a határren-
dészeti szakosztály elnöke

Simon Sándor ny. altábornagy, a hadtudo-
mány doktora, egyetemi tanár,
az MHTT elnökségének tagja

Szternák György Mihály alezredes, a hadtu-
domány kandidátusa, a Teleki
László Alapítvány Védelmi
Kutatóintézet főmunkatársa

A folyóirat szerkesztőbizottsága

Elnök:

Dr. Simon Sándor

Elnökhelyettes:

Dr. Kőszegvári Tibor

Szerkesztők:

Horváth István

Molnár István

Rovatvezetők

Biztonságpolitika:

Dr. Fülöp Imre

Hadtudomány-hadügy:

Dr. Pekó József

Rendvédelem:

Dr. Opál Sándor

Fórum—társasági élet:

Dr. Pataký Iván

Szemle:

Dr. Szenes Zoltán

Reklám-hirdetés:

Zimics Rezső

A szerkesztőbizottság
további tagjai
a szakosztályok képviselői

Kiadja:

a Magyar Hadtudományi Társaság

Felelős Kiadó: Dr. Móricz Lajos,
a társaság elnöke

Szerkesztőség és Kiadó:

1581 Budapest,

Hungária krt. 9—11.

I. ép. 1. em. 53. sz.

Telefon: 134-07-40/1359 mellék

Levélcím: 1581 Budapest, Pf.: 15.

Szedés: OrszágHatár magazin

Készült: 1000 példányban
Nyomtatta a Borsodi Nyomda,
Miskolc.

Felelős vezető:

Ducsai György

ISSN 1215-4121

HADTUDOMÁNY

a Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

I. évfolyam

2. szám

1991. december

Tartalomjegyzék

A Magyar Hadtudományi Társaság első országos
tudományos konferenciájáról 3

BIZTONSÁGPOLITIKA

Pirityi Sándor: Hadtudomány és biztonságpolitika (az első országos
hadtudományi konferencián elhangzott referátum) . . . 11

Szternák György: Jugoszlávia válsága 17

Csabai György: A biztonság fogalmáról 29

HADTUDOMÁNY —HADÜGY

Kovács Jenő: A hadtudomány és a hadászat kapcsolata
(az első országos hadtudományi konferencián
elhangzott referátum) 35

Simon Sándor: Az ország honvédelmi felkészítésének
követelményei és feladatai 41

Babos András: Az új honvédelmi koncepció és
az európai kooperatív biztonság összefüggései 53

Csabai —Móricz: Tények és adatok az 1945 és 1955 közötti évek
magyar hadtörténetéhez (I. rész) 59

RENDVÉDELEM

Opál Sándor:	Hadtudomány és a rendvédelem (az első országos hadtudományi konferencián elhangzott referátum) . . .	73
Prókai Béla:	A hadtudomány és a határőrizet (az első országos hadtudományi konferencián elhangzott referátum)	76
Komáromi István:	A magyar rendőrség reformjának gyakorlati kérdései (a megyei főkapitány szemével)	81

FÓRUM — TÁRSASÁGI ÉLET

Harcz Tibor:	A Magyar Hadtudományi Társaság első pályázatáról .	91
Rendezvények:		96
	1. Tudományos ankét az Öböl-háborúról (1991. május 17.)	
	2. Az MHTT 1991. évi hadtudományi pályázati díjainak átadása, sajtótájékoztató (1991. szeptember 17.)	
	3. A pápa magyarországi látogatása rendőri biztosításának tapasztalatairól (1991. október 5.)	
	4. A magyar katonai repülés helye és jövője (1991. november 9.)	
	5. A honvédelmi hadművelet elvei és végrehajtásának legfontosabb kérdései (1991. november 13.)	
	6. Alpesi kirándulás	

SZEMLE

Gosztoryi Péter:	Szovjet csapatok Magyarországon I. rész (1945—1955)	101
Bakos Klára:	Bibliográfia a biztonságpolitika, a hadtudomány-hadügy és a hadászat témaköréből	106
Angol, német és orosz nyelvű rezümé		111

A Magyar Hadtudományi Társaság első országos tudományos konferenciájáról

A Magyar Hadtudományi Társaság, a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán 1991. október 26-án rendezte meg az első országos tudományos konferenciáját. A konferencia fővédnöke dr. Göncz Árpád köztársasági elnök, védnökei dr. Boross Péter belügyminiszter, dr. Gálszécsy András tárca nélküli miniszter, dr. Für Lajos honvédelmi miniszter és dr. Pungor Ernő akadémikus, tárca nélküli miniszter voltak. A nagy érdeklődéssel és sikerrel lebonyolított eszmecsserén, a több mint 800 fős tagságot közel 200 fő képviselte. Megjelentek a találkozón közéletünk jeles személyiségei, a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség Parancsnokságának vezető képviselői. Közöttük: dr. Pungor Ernő akadémikus, Lőrincz Kálmán vezérezredes, a Magyar Honvédség parancsnoka és Kondor Lajos vezérőrnagy, a HM helyettes államtitkára. Ott voltak a hadtudomány iránt érdeklődők, valamint a sajtó és az MTV képviselői is.

Dr. Szabó József nyugállományú vezérőrnagy, az MHTT alelnöke megnyitóját követően, dr. Móricz Lajos nyugállományú ezredes, a társaság elnöke szolt

a hadtudományról, és a hazai művelésével kapcsolatos feladatokról.

Szóbeli kiegészítését — Széchenyi István idézetével kezdte. „Európában nemzeti függetlenséget hadi erő, haderőt hadtudományos műveltség nélkül még csak képzelni sem lehet.”

Mi is az a hadtudomány? A jelenlévők bizonyára jól tudják, hogy hadtudományon a tájékozottabbak általában a haddal, a katonasággal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó diszciplínát értik. Sajnálatos azonban, hogy ez az értelmezés nem általános, ezért szükség van további magyarázatokra is. A hadtudományt — lényegét illetően, ha pontosan nem is így nevezik mindenütt — a világ minden táján valódi tudománynak tekintik. Ezt négy okkal szokták megindokolni:

1. Van igazi tárgya, amely nem más, mint a háború, de azon belül is kifejezetten a fegyveres küzdelem.
2. A hadtudomány — mint az úgynevezett „jelentős tudományok mindegyike” — sajátos vonásokkal rendelkező ismeretrendszer, eredményrendszer és intézményrendszer.
3. Van fejlett szókincse, szakterminológiája.
4. Rendelkezik sajátos kutatási módszerekkel.

A hadtudomány egyetemes tudomány, mert az általa feltárt törvényszerűségek és az általa megfogalmazott elvek egyetemesek, és ezért nem oszthatók fel világnézeti vagy osztályalapon. Egyetemességét nem kérdőjelezi meg az a tény sem, hogy legáltalánosabb tételei a nagyobb méretű fegyveres erőkkel vívott háborúk tapasztalataira épülnek.

A hadtudománynak vannak nemzeti vonásai, amelyek a hadtudományt művelő országok földrajzi helyzetéből, nagyságából, történelmi hagyományaiból és más sajátosságokból, valamint a kisebb fegyveres erőkkel vívott harcok tanulságaiból következnek.

A hadtudomány általános kérdései az emberiség által vívott nagyobb háborúk tapasztalataival, s az ezek alapján leírt anyagokkal, a haditechnikai eszközök fejlődésével és az azokkal folytatott kísérletekkel kapcsolatosak. A nemzeti sajátosságok az általános hadtudományi kérdéseknek az egyes országok körülményeivel való összevetése alapján fogalmazódnak meg, illetve alakulnak ki.

A hadtudomány művelésének az általános és a sajátos kérdésekre egyaránt ki kell terjednie.

A különböző hadügyi törvényszerűségek és összefüggések felismeréséhez más tudományok közreműködésére is szükség van. Ezért a legtöbb országban intézményesítik a hadtudomány és a határ-, illetve a kapcsolódó tudományok közötti együttműködést.

A hadtudomány sok szállal kötődik a politikához. Ebből következik, hogy a politika időnként „rendel” a hadtudománytól és a kapott eredményeket összeveti a maga elképzeléseivel. Ez a közelség, illetve kapcsolat különösen fontossá teszi a kutatás és a véleményhangoztatás szabadságának biztosítását.

Más tudományok többségéhez hasonlóan a hadtudomány is az elmélet és a gyakorlat egysége. A hadtudomány művelői azonban azt is érzékelik, hogy a hadügyben a „gyakorlat” különösen nagy figyelmet érdemel. Itt ugyanis a problémák zöme igen közel van a materiális valósághoz. (Ez a „gyakorlat” ugyanis nagyon sok emberi és anyagi áldozattal járhat.)

A hadtudományról eddig elmondottak feltehetően hozzájárulnak a hadtudomány magyarországi művelésének értelmezéséhez, azt is figyelembe véve, hogy az mindig az európai hatalmi viszonyoktól függött.

Ismerve a történelmet, megállapíthatjuk, hogy a Habsburg-monarchiához való tartozás idején a hadtudomány nemzeti művelésének Magyarországon alig volt tere. Éppen ennek következtében kell különös tisztelettel adóznunk Zrínyi Miklósnak, aki jelentős kísérletet tett a sajátos magyar célokat szolgáló hadsereg létrehozását szolgáló elméleti tételek kidolgozása érdekében. Hasonlóan értékelhető II. Rákóczi Ferenc katonai vonatkozású elméleti és gyakorlati munkássága, később pedig a XIX. századi reformkor katona-akadémikusainak tevékenysége. A kiegyezés után és az első világháború alatt a magyar katonatudósok a Monarchia katonapolitikájának megvalósítása érdekében foglalkoztak hadtudományi kérdésekkel.

A két világháború között az első világháború általános tapasztalatainak feldolgozásával, a haditechnika fejlődési tendenciáinak megismerésével, a megcsonkított ország viszonyait elemezve Magyarországon már számottevő hadtudományi munka folyt. Abból következően azonban, hogy a politikai vezetés megítélése szerint az ország előtt álló alapvető cél, a revízió csak Németország és Olaszország támo-

gatásával lett volna elérhető, a német és az olasz hadtudományi nézetek több területen meggátolták a nemzeti sajátosságoknak jobban megfelelő elvek és gyakorlat kidolgozását.

A második világháború után kialakult új helyzetben a magyar katonai gondolkodásban visszaesés következett be, holott az addig szinte teljesen ismeretlen szovjet hadtudomány termékenyítően is hathatott volna. Ám ez nem következett be. A korábbi magyar tapasztalatok, de különösen a második világháború magyar tanulságainak feldolgozását a kommunista vezetés, szovjet sugallatra, megtiltotta és ezzel egyidejűleg eltávolította a hadseregből az elméleti munkára felkészült táborno-
kok és tisztek zömét. A hadsereg új tisztikarának a szovjet hadtudomány elveit és gyakorlatát mechanikusan kellett megtanulnia. A tudományos munka szinte kizárólag az adaptációra szorítkozott, ami önmagában képtelenség, mert adaptálni csak valamihez lehet, az viszont önálló kutatómunkát tételezett volna fel. Ezzel szemben minden olyan kísérlet, amely az átvett hadászati, hadműveleti és harcászati kérdéseken túl kívánt menni, a vezetők részéről hallatlan ellenállásba ütközött. Ezt hangsúlyozva azonban tisztességesen azt is meg kell mondani, hogy az 1960-as években Magyarországon meginduló hadtudományi munkálkodás már élvezett bizonyos szabadságot. A meglévő korlátok ellenére a valós élet tanulmányozására, problémáinak feltárására törekedett. A politika dominanciája azonban — amely egyértelművé tette a „koalíciós hadtudomány” és a támadó hadviselés tételeinek kötelező átvételét — megakadályozta, hogy ezek a törekvések kibontakozhassanak, s a hadtudomány művelése hazánkban szabad utat kapjon. Ez a fő oka annak, hogy a hadtudomány a magyar tudományos közéletben ma nem kap igazi elismerést. Ebben persze az a titkolódzás is közrejátszott, ami a múltban a hadügyi kérdések vonatkozásában érvényesült.

A hazánkban végbement rendszerváltás gyökeresen új helyzetet teremtett. Megnyílt az út a korlátok lebontásához, ugyanakkor új célokat és távlatokat nyitott meg a hadtudomány előtt is.

Most már csak a hadtudomány munkásaitól, művelőitől függ, hogy milyen gyorsan, milyen módon képesek élni a hadtudomány megújításának lehetőségével, mikorra vívják ki eredményeikkel azt a megbecsülést, ami a hadtudomány elismeréséhez vezet majd Magyarországon, persze a MTA berkeiben is.

Megújul a magyar hadtudomány! — mondták bizakodva, reménykedve azok, akik 1990. november 13-án összegyűltek, hogy megalakítsák a Magyar Hadtudományi Társaságot. Ez a bizalom és remény egyre inkább bizonyossággá válik. Meggyőző jele ennek többek között, a társaság tagjainak örömdetes gyarapodása — már megközelítettük az 1000 főt — és a tagság sokrétűsége, s — nem utolsósorban — annak a pályázati felhívásnak a sikere, amelyet a társaság vezetősége a megalakulás után tett közzé, amely lényegében éppen a hadtudomány megújulási folyamatának ösztönzését, felerősítését célozta.

A rendszerváltozás — továbbá az ezzel együtt végbemenő nemzetközi politikai, katonapolitikai események, de különösen a Varsói Szerződés és a KGST megszűnése, valamint a külpolitikánkban bekövetkezett orientációváltás — gyökeresen megváltoztatta honvédelmünk célját, tartalmát, feltételeit. Közvetlen feladattá vált — a folyamatosság, s a védelmi képességek megőrzése mellett — a honvédelem

rendszerének teljes átalakítása. Ezen belül a nemzeti jellegét elvesztő, osztály- és párthadseregként funkcionáló, az ország érdekeinek ellentmondó koalíciós rendbe betagolt néphadsereg átszervezése, s ezáltal egy új, valóban a nemzet egészének érdekeit szolgáló honvédség létrehozása.

Az átalakítás nem nélkülözheti a hadtudomány közreműködését. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ennek a kívánatos közreműködésnek célravezetően csak egy megújult hadtudomány tud eleget tenni. Olyan hadtudomány, amely szakít a tartalmi és módszertani dogmával, s kiszabadulva a koalíciós kötöttségek által rákényszerített alárendelt helyzetből, képes új eszmei, történelmi alapokon, valóban alkotó módon vizsgálni és megoldani az átalakulás, a fejlődés problémáit.

Napjainkban a Magyar Hadtudományi Társaság az új, nemzeti hadsereg létrehozásában való közreműködését tartja legfőbb céljának, feladatának. Ehhez a társaság és ezen belül a szakosztályok tagjai a hadtudomány magyarországi művelése tartalmi és szervezeti kérdéseinek tisztázására, a függetlenné vált ország védelmével összefüggő elméleti és gyakorlati problémák feltárására irányítják fő figyelmüket. Ily módon kívánják segíteni a hazánk honvédelmével kapcsolatos döntések előkészítését és ezek végrehajtását.

A referátum téziseinek kiegészítéseként a *hazai hadtudomány három olyan gondjáról kívánok még szólni, amelyeknek megoldása megítélésem szerint igen jó hatású lenne a társaság további munkájára is.*

Először. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján állítható, hogy a hadtudomány hazai művelése korlátozott lehetőségeinek közismert voltán kívül a *hadművészet elnevezés is gátolta tudományunk szélesebb társadalmi elismerését.* A hadművészet megnevezés nagy múltra tekint vissza. Clausewitz „A háborúról” szóló művében ez olyan fogalomként vetődik fel, mint a körülményeket helyesen felismerő és az azokra jól reagáló katonai vezetők (hadvezérek) tevékenységének jellemzője. A szovjet hadtudomány ezen túlmenően a hadi és a harctevékenységek hadászati, hadműveleti és harcászati előkészítésével és vezetésével foglalkozó tudományterületet is így nevezte el. Ezt a nevet használjuk mi is, bár a polgári füleknek ez nem jól cseng.

A két világháború közötti magyar katonai gondolkodás, amely leginkább Werth Henrik tábornok Hadvezetés című munkájából érthető meg, a hadtudomány két leglényegesebb területének, a hadászatnak és a harcászatnak összefoglalóan a hadvezetés nevet adta.

Nincs ellentétben ez az elnevezés a mai nyugati szakirodalmi anyagokkal sem, amelyek az utóbbi időben a hadászat és a harcászat mellett a légi-földi hadműveletek kérdésével külön is foglalkoznak.

Ezek alapján tehát nem felelőtlen olyan ajánlást megfogalmazni, hogy a jövőben a magyar hadtudomány művelői a hadtudomány magjának megnevezéseként a hadművészet helyett a hadvezetést használják.

A hadműveleti vezetés művészete elnevezésből is minden zavar nélkül elhagyható lenne a művészet szó.

(Elgondolkodtató, de részleteiben nem kimunkált teória. Kérjük olvasóinkat, mondjanak véleményt a felvetett gondolatokról! Írásait folyóiratunkban közreadjuk. A szerk.)

Másodszor. A hadtudomány magas színvonalú művelésének nélkülözhetetlen feltétele a kutatók informáltsága, információellátása.

A tudományos feladatok sokasága azt kívánja, hogy ezen a területen már a legközelebbi jövőben jelentős javulás következze be. Az információáramlás gyengesége a hadtudomány területén az utóbbi években sajátos módon nem a könyvtári és a levéltári szolgáltatásokon, a hazai és a külföldi tudományos eredmények viszonylag szűk terjedelmű közlésén múltott. A fő okok elsősorban a követelményekben, az érdekeltségben és a titkosság eltúlzásában keresendők. Ezen a téren kell változtatni akként, hogy a tisztek, a kutatók szabadabban és jobban használják ki a meglévő adottságokat, alaposabban tanulmányozzák a témájukhoz kapcsolódó szakirodalmat, kellő figyelemmel elemezzék elődeik, kortársaik és a külföldi kollégáik által kifejtett gondolatokat. Ezzel szélesítsék látókörüket. Az elmúlt hetekben elbírált pályázatok jelentős része ennek szükségességét nagyon is alátámasztja.

Több tucat hazai és külföldi folyóirat jár a különböző katonai szervezetekhez. Ezeket széles körű figyelőszolgálat tekinti át és elemzi — külföldiek esetében lefordításukra is sor kerül —, majd összeállítja a szemlézett íráskor bibliográfiai adatait és annotációit. Van mód tehát a legaktuálisabbnak ítélt tanulmányok, cikkek teljes terjedelmű vagy kivonatos publikálására, sőt ezek számának szaporítására is. A tudományszervezési osztály által ez évben kiadott Hadtudományi Tájékoztatók már ennek szellemében készültek. Ez persze a kutatókat nem mentesítheti az idegen nyelvi ismeretek megszerzése alól. Erre a jövőben egyre inkább szükség lesz!

A társaság szakosztályainak azt kell szorgalmazni és ennek módját megtalálni, hogy minél többen és minél alaposabban megismerkedjenek a magyar hadtörténelmi vonatkozásokkal, a külföldi és a hazai kortárs szakanyagokkal. Itt jegyzem meg, hogy ezek között továbbra is helyük van a szovjet és a szomszédos országok katonafolyóirataiban közölteknek.

Gondolom: a felvetésemben vázolt gondolatok is hozzájárulnak ahhoz, hogy a magyar hadtudományi kutatók az eddigieknél több helyen publikálhassák gondolataikat. Részesei lehessenek a hadügyi kérdésekben kibontakozó nyilvános vitáknak és ennek eredményeként a hazai és külföldi körökben ismertté és elismertté váljanak.

Harmadszor. A hadtudomány helyes értelmezéséhez, de különösen a hadtudomány mai művelői munkásságának megismertetéséhez és elismertetéséhez nagy szükség van azoknak a fogalmaknak a tisztázására, korszerűsítésére és pontos értelmezésére, amelyek a hadüggyel kapcsolatosak.

A Zrínyi Katonai Kiadó által 1985-ben megjelentetett Magyar Katonai Lexikon ezt az igényt ma már nemcsak azért nem tudja kielégíteni, mert a benne szereplő közel 4000 címszóhoz csak rövid magyarázatokat fűz, hanem azért sem, mert meghatározó címszavai a marxista—leninista ideológiára és szinte kizárólag a szovjet hadtudományra épülnek, továbbá, mert a rendszerváltozás és a világhelyzet sok új kifejezést produkált. Egy *modern magyar katonai enciklopédiát tehát sürgősen ki kell dolgozni!* Ebben a Magyar Hadtudományi Társaság fontos szerepet vállalhat.

Azt, hogy mely címszavak kerüljenek az enciklopédiába, arra elgondolásom szerint a szakosztályok tehetnének javaslatot annak a szerkesztőbizottságnak, amelyet a társaság a munka irányítására kijelölne. A megfelelő viták alapján kialakult

szójegyzék szavai szerinti fogalmak megírására a társaság elnöksége kötne szerződést a szakosztályokkal. A munka elvégzéséhez szükséges pénzt az Alapítvány biztosítaná. Ehhez a kuratórium hozzájárulását szükséges majd kérni, megértetve tagjaival, hogy aligha jelölhető meg 1992-re hasznosabb feladat, mint egy katonai enciklopédia kéziratának kiváló minőségű összeállítása.

Az elmondottakból nyilvánvalóvá válik, hogy a hadtudomány művelése mind tartalma, mind mennyisége vonatkozásában rengeteg feladatot ró társaságunkra is. E munka elvégzésében a siker záloga azoknak a problémáknak és irányoknak a kiválasztása, amelyek a honvédelem eredményes teljesítését segítik elő.

*

A referátumok sorát dr. Kovács Jenő nyugállományú altábornagy, a hadművészeti szakosztály elnöke nyitotta meg. (A *Hadtudomány és hadászat kapcsolata* című előadását a Hadtudomány—hadügy rovatban adjuk közre.) Dr. Pirityi Sándor, az MHTT elnökségének tagja, újszerű megközelítésben, a *Hadtudomány és a Biztonságpolitika* kapcsolatát és összefüggéseit elemezte. (A referátumot a Biztonságpolitika rovatban közöljük.) Dr. Kormos László, a repülő-, légvédelmi és űrhajózási szakosztály vezetője, a *Hadtudomány és a légierő* kapcsolatáról tartott előadást. (Az előadó témához kapcsolódó tanulmánya az Új Honvédségi Szemle 1991/8. számában [augusztus] jelent meg.) Dr. Perjés Géza, a *Hadtudomány és a hadtörténet* kapcsolatáról beszélt, a hadtörténetírás mai feladatait elemezte. Dr. Opál Sándor, az MHTT elnökségének tagja, *Hadtudomány és a rendvédelem* kapcsolatáról szólt. (Előadását a Rendvédelem rovatban közöljük.) Dr. Kovács Attila, az MHTT főtákará, az *Informatika és rendszerelmélet hatása a hadtudomány alakulására* címmel kutatási eredményeit ismertette. (Következő számunkban előadását teljes terjedelmében közöljük.) A referátumok sorát dr. Prókai Béla, a határrendészeti szakosztály elnöke, a *Hadtudomány és a határőrizet* címmel tartott nagy érdeklődéssel kísért előadása zárta, amelyet e számunkban szintén közlünk.

A referátumokat követően a megjelentek közül huszonötten szöveget hozták hozzá az elhangzottakhoz, helyenként vitatkozva, illetve kiegészítve mindazt, amit az előadók elmondtak. Dr. Pick Róbert ezredes felolvasta dr. Göncz Árpád köztársasági elnök konferenciához intézett levelét. Kondor Lajos vezérőrnagy, a HM helyettes államtitkár tolmácsolta dr. Für Lajos honvédelmi miniszter üdvözlését és szólt a résztvevőkhöz.

*

A konferencia a késő esti órákban dr. Móricz Lajos nyugállományú ezredes

zárszavával ért véget,

amelyben a következőkről szólt: A konferenciánkon elhangzottak a hadtudomány értelmezéséről és a hadtudomány magyarországi műveléséről sok gondolatot vetettek fel, ami mindannyiunk számára nagyon hasznos volt.

Az előadások és a hozzászólások egybehangzóan kinyilvánították azt a véleményét, hogy a *hadtudomány valódi, teljes értékű tudomány, hazai művelése pedig hazánk honvédelme érdekében alapvetően fontos nemzeti ügy*. Ez nagyon jó, de nem felejtkezhetünk meg arról, hogy hazánkban a tudományirányítás egyes funkcionáriusai minderről még nem győződtek meg. Ezért nekünk munkánkkal kell meggyőzni őket.

Konferenciánk kinyilvánította azt is, hogy függetlenné vált hazánk problémáinak megoldásához sok szerv és több tudomány közreműködése szükséges. Ezekkel a hadtudományi társaságnak, elsősorban szakosztályain keresztül, célszerű igen szoros munkakapcsolatot létesíteni.

A társaság az állami szervektől független szervezet, ez viszont nem jelenti és nem jelentheti azt, hogy azokkal a főhatóságokkal, amelyekkel a kutatási területek érintkeznek, ne tartson megfelelő munkakapcsolatot. Éppen ellenkezőleg, ahhoz, hogy eredményes munkát végezzen, nagyon jó kontaktusra van szüksége. Örömmel

hallottuk, hogy Kondor tábornok úr ezzel a törekvésünkkel a HM részéről nemcsak egyetért, hanem konkrét megoldásokat felvetve, azt támogatja is.

Ugyancsak köszönettel nyugtázom Lőrincz vezérezredes úrnak nekem és a sajtó képviselőinek elmondott gondolatait. Ez bátorít fel arra, hogy a jövőben is *kérjük: a vezető szervek igényeljék kutatásainkat, véleményünket. De mi is ajánljuk magunkat, eredményeinket!* A vezető szervekkel való kapcsolat a gyakorlati élettel való kapcsolatot is jelenti. Természetesen kapcsolatot kívánunk tartani a tudományos műhelyekkel, a tanintézetekkel és a VK Hadművelési Főcsoportfőnökség tudományszervezési osztályával is.

Szerintem, a konferencia helyesen értelmezte a kutatás szabadságának kérdéseit is. Nyilvánvaló, hogy az államtitkokkal kapcsolatos kérdések kutatása megfelelő elővigyázatossággal, az érintett állami vezetőkkel történt egyeztetések után folyhat csak, de a hadtudomány általános összefüggései mindenki részéről szabadon tanulmányozhatók.

A konferencián felszólalók közül többen érintették a hadtudományi társaság által a múlt év novemberében kiírt pályázatot. A társaság elnöksége nagy örömmel tapasztalta — velem együtt — a nagy érdeklődést, ami a beérkezett 50 pályázatban is kifejezésre jutott. Azon vagyunk, hogy a pályázatban felvetett gondolatokat minél szélesebb körben publikáljuk. A tudományszervezési osztálya segítségével külön kiadványként közzétettük a hadtudomány tartalmával, szervezési és módszertani kérdéseivel foglalkozó pályázatokat. A közeljövőben ezt eljuttatjuk minden tudományos műhelynek.

A biztonságpolitikával, a hadvezetéssel, a hadseregépítéssel kapcsolatos pályázatok tekintélyes részét ugyancsak publikáljuk.

Az idei pályázat sikere arra biztat bennünket, hogy ezt a módszert a jövőben is alkalmazzuk, persze tanulva a tapasztalt negatívumokból. Elképzelhető, hogy a közeli hónapokban a hadseregreform egy-egy aktuális kérdésére írunk ki pályázatot a tudományszervezési osztállyal együttműködve. Főként háttéranyagok (történeti előzmények, más országokban alkalmazott megoldások) áttekintő kidolgozására gondolok.

Szó volt a tanácskozáson a *Hadtudomány* című folyóiratunkról, annak első számáról. Szerintem is elismerést érdemelnek mindazok, akik az első szám kialakításában és létrehozásában közreműködtek. Az MHTT elnöksége egyik legutóbbi ülésén részletesen elemezte a folyóirat szerkesztése során felmerült tapasztalatokat. Ez alapján több olyan lépés megtételére készül, amely egyrészt a szerkesztőmunka szakszerűségét segíti elő, másrészt a pénzügyi problémákat rendezi a jövőre vonatkozóan.

A konferencián elhangzott referátumok és hozzászólások feldolgozása, elemzése és rendszerbe foglalása folyamatban van. A hozzászólások alapján összegezett következtetéseket és tennivalókat a szakosáltyok megvitatják és azok véleményükkel együtt kerülnek majd az elnökség és a közgyűlés elé. *Néhány következtetés azonban — a részletek teljes kifejtésének igénye nélkül — már most megfogalmazható:*

Az első: a tudomány és a hadtudomány kapcsolatával, egyáltalán a hadtudomány létjogosultsága megkérdőjelezésével függ össze. A fogalom körüli bizonytalanság elosztatásában megnyugtató válasznak tűnik Pungor Ernő akadémikusnak

a Magyar Honvéd című hetilap számára adott interjúja. Az akadémikus állásfoglalása: „Ami pedig a szélesebb értelemben vett tudomány és a hadtudomány kapcsolatát jelenti, minden itt folyó munka a magyar tudomány részét képezi. Ha a hadtudományt elhanyagoljuk, akkor a magyar tudománynak is kárt okozunk.” (MH 45. szám)

A második: az elhangzott hozzászólásokból és véleményekből kitűnik, hogy a társaság egyaránt élvezi a tudományos élet, a honvédelem, a belügy és a Magyar Honvédség felső és középszintű vezetőinek bizalmát és támogatását. A hierarchiából kilépett, társasági keretben folyó hadtudományi munkának összes előnye (a kötelező konvencióktól mentes szabad gondolkodás) és hátránya (az anyagi eszközök hiánya) ellenére ma és a jövőt illetően is van létjogosultsága.

A harmadik: a konferencia bebizonyította, hogy a társaság, az alig egy éves működése alatt, figyelemre és elismerésre méltó eredményeket ért el. A legkülönbözőbb jogállású és felkészültségű emberek tudnak együtt gondolkodni, a korszellemnek megfelelően együtt dolgozni. Tudományos eszközökkel hozzá kívánnak járulni hazánk, a hon védelme, a hadügy, az alkotmányos rend védelme elméleti kérdéseinek új tartalmi megfogalmazásához és fejlesztéséhez.

A negyedik: javítani szükséges a szélesebb értelemben vett tudományos közélet és a hadtudományi kutatók kapcsolatát. Szélesíteni kell az érintett szakmai vezetés, valamint a tudományos és a szakmai közvélemény irányában folytatott hadtudományi propagandamunkát. Ehhez megfelelő eszközt és fórumot biztosíthat a társaság folyóirata, a Hadtudomány.

Köszönet illeti!

az ELTRADE Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.-t, amelynek áldozatos anyagi segítsége jelentősen hozzájárult az első országos tudományos konferencia megrendezéséhez.

Elnökség

Pirityi Sándor

Hadtudomány és biztonságpolitika

IA hadtudományi tevékenység nemcsak militarizálódást, fegyverkezési kényszert és szükségyszerű háborút jelent, hanem napjaink valóságából kiindulva a biztonsági optimum felkutatását is. A szerző a Magyar Hadtudományi Társaság első országos tudományos konferenciáján a magyar biztonságpolitika és a hadtudomány kívánatos kölcsönhatásának kérdéseit felvillantó, nagy figyelemmel kísért referátumában számos, hazánk biztonságával is összefüggő elméleti és gyakorlati kérdést vetett fel. A kételyek, a választ is kereső, sejtető szerzői gondolatok igen érdekesek, napjaink filozófiai alaphangját is megadó meditációk.

Kelet- és Közép-Európában a '80-as—'90-es évek fordulója különösen világossá tette, hogy a tudomány és a hadügy közötti viszony meghatározásában döntő tényező a politika. A világ változásai nemcsak hogy nem hagyják érintetlenül a hadtudományt, annak nemzeti és egyetemes ismérveit, hanem azokat felzárkózni kényszerítik, sőt egyre inkább a jövőre orientálják, permanensen forradalmasítják.

A hadügy magán viseli a tudomány fejlettségi szintjétől való függés, a gazdaság és a tudomány kölcsönhatásának jegyeit, amelyek ismét politikai meghatározottságúak.

A katonapolitika és a hadtudomány viszonyáról töprengve aligha lehet mellőzni a katonai-tudományos, ha tetszik: a hadtudományi potenciál fogalmát. Ez a potenciál a tudománynak azon a fejlettségi szinten és fejlődési ütemen alapuló készsége és lehetősége, hogy részt vegyen az ország katonai erejének gyarapításában, a politikai szükségletekkel összhangban tartásában. A hadtudomány, mint a hadügy fő elméleti eleme, amikor része a katonai-tudományos potenciálnak, egyben összetevője a fegyveres erők harci erejének, a tulajdonképpeni katonai potenciálnak is, ami érzékelteti a nemzetközi hadtudományi és katonai erőviszonyok kapcsolatát.

A politika odahat, hogy a hadtudomány a megismerő és prognosztizáló funkción túlmenően erősítse irányító-szervező funkcióit. Céltudatosabban ösztönözze a tudomány és műszaki eredmények hadügyi, védelmi, biztonságpolitikai és biztonságtechnikai felhasználását. Ez „szűrőfunkciót” jelent, vagyis az említett eredmények kiválogatását hadügyi aktualitásuk és célszerűségük, alkalmazhatóságuk szempontjából. De a tudományos kutatás bevonása a védelmi képesség növelésébe „mágnesfunkciót” is jelent. A biztonságpolitikától ésszerűen befolyásolt politika állami szükségletté lépteti elő ezeket a kapcsolatokat, erkölcsi célokat és motivációt fűz hozzájuk.

Aligha kell itt hangoztatni a katonák és a politikusok korrekt viszonyának fontosságát. A politikusoktól nagymértékben függnék a katonák lehetőségei, a katonák viszont védelmi kérdésekben akár a döntéshozatalkor, akár a tárgyalásokon biztosíthatják a kellő szakszerűséget. Hasonlóan érzékeny a katonák és a tudósok viszonya. Régi probléma a politika és a tudomány együttes felelősségének kétértelműsége, hiszen a tömeggyilkolás és az elrettentés rokonsága legalább annyira közeli, miként a kutatók felelőssége a haza védelméért és a lehetőség szerinti maximális pusztítás okozásáért a másik oldalon.

A politika és a tudomány biztosíthatja és hirdetheti, hogy a hadtudományi tevékenység nem vak militarizálódást jelent, nem fegyverkezési kényszert és szükségyszerű háborút, hanem a biztonsági optimum felkutatását, nyílttá, állandóan megvitathatóvá, tökéletesíthetővé tételét.

Ebben az általánosnak mondható követelmény- és feltételrendszerben fogalmazódik meg a magyar biztonságpolitika és a magyar hadtudomány kívánatos kölcsönhatásának kérdése. Amikor azt hangoztatjuk, hogy az önállósuló magyar hadtudomány tárgyában, tartalmában, szerkezetében radikális változtatásokra van szükség, elsősorban azt gondoljuk, hogy *meg kell válnunk a nagyhatalmi-koalíciós hadtudománytól*. Szakítani kell a szövetségi erőkre-eszközökre való támaszkodás kényelmes elméletével és gyakorlatával, át kell térni a szerényebb, földhöz ragadottabb, de nemzeti és reális hadtudományra, amely számot vet a lehetetlennel, a valószínűtlennel, a nemkívánatossal, az átmenetiséggel és a még jó ideig kíméletlen társadalmi, tehát gazdasági-szociális prioritásokkal is.

A lehetetlen ma: az ország szavatolt megvédése tisztán katonai erővel. Persze a svájci típusú „honvédelem általában” luxus — a konkrét honvédelem konkrét ellenséget feltételez és azzal szemben hatékony vagy nem. *A valószínűtlen ma: idegen hatalom provokálatlan agressziója Magyarország ellen.* Komoly gond viszont a provokált agresszió, vagy amelyet az esetleges támadó kiprovokálnak minősíthet. Ennek elkerülése a politikai vezetés feladata. A biztonságpolitikai gondolkodás, a hadtudomány és a katonai vezetés legfeljebb felhívhatja a figyelmet egy-egy akció vagy egy-egy magatartás kockázataira.

Biztonságpolitikánk — akárcsak az ország — átmeneti állapotban van: a biztonsági védelmi gondolkodás reálisan egy nyolc-tíz év múlva lehetséges integer honvédelemmel számolhat, amikor nagyjából rendbe jön a gazdaság, normális, leülepedett politikai közvélemény alakul ki, lezárul a konjunkturális megfontolások, a pozícióharcok időszaka. Ma lényegében egy „karbantartási álhonvédelem” van, s csak az alapjai rakhatók le a majdan komoly hadtudományon alapuló biztonságpolitikának.

Ez az ország és vezetése ma egyáltalán nincs abban a helyzetben, hogy minnennyel foglalkozzék! *A biztonság belső összetevői elsőbbséget kapnak a külső, a katonai biztonságot veszélyeztető tényezők ellensúlyozásával szemben, a gazdaság maga alá rendeli a politikát, a közéletet, a tudományt, az erkölcsöt, s jószírvvel nem ismer el más prioritást, mint a pénz minenhatóságát.*

Durván fogalmazva tehát, a honvédelem feladatkörének jelentős részét még sokáig a politika fogja ellátni, amelynek társadalmi ellenőrzésében persze ott kell

lennie az érett biztonságpolitikai szemléletnek. *A hadtudománnyal szemben az eddiginél szigorúbb követelmény lesz a biztonság komplex felfogása, a biztonságnak alárendelt politika körvonalazása, érvényesítési mechanizmusának kidolgozása.*

Egyelőre sem a hadtudomány, sem a biztonságpolitika nem létezhet az erő, az erőszak, az erőviszonyok általános elmélete nélkül. A politika hatékonysága még mindig nem elsősorban erkölcsi tényezőktől, hanem a mögé felsorakoztatható tényleges erőktől függ. Az erő alkalmazása és alkalmazhatósága a politika tartaléka. A tárgyalások, a megállapodások, a nemzeti és a nemzetközi magatartásformák a jól vagy rosszul megítélt — de sok tekintetben objektív — erőviszonyok függvényei, így egyfelől az erőszakra való lemondás, másfelől az erőszakkal való fenyegetés, illetve az erőszak alkalmazása is többnyire az erőviszonyokban rejlő lehetőségek érvényesítése, vagy meghajlás az erőviszonyok előtt.

Szomszédságunkban és szerte a világon tetten érhető, hogy az erőltetődés ösztönzi a beavatkozás nyers vagy megideologizált, nyílt és burkolt, közvetlen és közvetett formáit és ezzel további „differenciálódást” eredményez, divatos szóval élve destabilizál. Ezeket elmezni kell mind a háborúk valószínűsége, mind pedig a látszólag „vértelen győzelmek” konfliktusgerjesztő következményei szempontjából.

Biztonságpolitikai jelentőséget nyernek a katonai erő elsőként való alkalmazásának és a vele szembeni gyors és hatásos védelemnek a kérdései, amikor a támadó fél korszerű harceszközei órák alatt eldönthetik a háború kiemenetelét. A hadtudománynak kell minősíteni ilyen esetben már jó előre: a visszavágási képtelenséget, a kényszerítő kivárást, a passzivitást, azt az „öngyilkos védelmet”, amely elégtelenségéből adódóan az agresszor ösztönzésével egyértelmű.

Az elégséges védelem szükségleteit normális viszonyok között a hadtudománynak abból kiindulva kell meghatároznia, hogy a megtámadott fél válaszcsepással elfogadhatatlan kárt tudjon okozni az agresszornak, támadása nyomán meg tudja fosztani a katonai-politikai előnyhöz jutás lehetőségeitől. De vajon nem fenyeget-e régiókban még ma is az a veszély, hogy bizonyos államképletek a klasszikus honvédelem helyett olcsó tömegpusztító fegyverekre bízzák ezt a funkciót? Egyáltalán: Budapestnek újra el kell döntenie, hogy úgy tesz-e, mintha a világon egyáltalán nem lenne, a szűkebb környezetben egyáltalán nem lehetne atomfegyver, mintha egyáltalán nem lennének egyéb tömegpusztító fegyverek, és nem születhetnének új típusúak, vagy pedig tekintetbe veszi az ilyen jellegű veszélyeket is. Az utóbbi esetben el kell gondolkozni azon, hogy milyen magatartást tanúsítanak a csapatok, mit tegyen a vezetés és az ország az atomfegyver alkalmazására való áttérés esetén, milyen — zömmel igen költséges és kockázatos — rendszabályokat kell bevezetni, vagy elég belenyugodni a megváltoztathatatlanba.

Az egységes védelemhez meggyőződésünk szerint hozzátartozik, hogy miután a hadtudomány kellő alapossággal kidolgozta annak szükségleteit, a politikának egyértelműen kell felelősséget vállalnia azért, hogy elfogadjon-e a tudományosan megindokolt követelményeket, vagy elveti azokat. S ha a tudományos erőviszonyelemzés megállapította, hogy a másik fél új fölényre tett szert, akkor a politikának el kell ismernie, hogy a korábbi viszonyok melletti elégséges védelem többé már nem elégséges.

A hadtudományi munka egyik legfőbb, legmagvasabb, a politika és a hadügy szín-

tézisét talán legkonkrétabban megvalósító terméke a katonai doktrína! Sajátos fonáksága a jelenlegi helyzetnek, hogy Kelet- és Közép-Európában éppen akkor kezdték ki e fogalmat, amikor a kelet–nyugati tárgyalások végre elkezdődtek a katonai doktrínákról és Nyugat is elfogadta ezt a kifejezést. Jóllehet: a NATO és tagállamai vagy nem ismerték ezt a kategóriát, vagy nem ugyanazt értették alatta, mint keleti tárgyalópartnereik.

A „doktrinális vákuum” időszaka után Magyarországnak is rögzítenie kell a nemzeti önvédelemhez való jogát és a nemzeti önvédelem köteleességét. Bármilyen abszurd, nem egészen magától értetődő, hogy egy állam külső katonai támadás esetén tanúsítson-e reguláris katonai ellenállást, s ha igen, milyen eszközökkel, hogyan és meddig, milyen áldozati határig, az eredményesség milyen kilátásáig. Ha ezekben a kérdésekben megvan az akár nem nyilvános állásfoglalás, akkor a politikának és a hadügynek együttesen kell levonnia a megfelelő következtetéseket, foganatosítania a megfelelő intézkedéseket.

Hadtudományunknak az eddigieknél sürgetőbb teendője lesz a hasonló helyzetű országok, netán a „potenciális ellenfelek” katonai doktrínájának tanulmányozása, a változások jelzése, esetleg olyan mozzanatok átvételének ajánlása, amelyek a magyar katonai koncepcióban nem vagy nem eléggé részletesen szerepelnek.

A hadtudomány azzal is segítheti a biztonságpolitikát, ha bizonyos előítéletek nélkül tanulmányozza a fegyverkezést, a fegyverkezési versenyt, a fegyverkereskedelmet és ezek szabályozási lehetőségeit. Célszerű ugyanis a fegyverkezés szokványos típusai mellett olyan formákat is vizsgálni, amikor a fegyverkezés nem tisztán biztonsági célokat szolgál, hanem például presztízs- vagy hatalmi célok szolgálatában áll, amikor elsősorban a politikai erőviszonyokba hivatott belejátszani, amikor főként profitindítékai vannak, vagy amikor az ellenfél kimerítése, baljós gazdasági veszélyeztetése a célja.

Hozzáértő megítélést igényel, hogy országunk kivel vegye fel és kivel ne vegye fel a fegyverkezési versenyt; reagáló fegyverkezést folytasson vagy autonóm módon döntsön arról, hogy milyen haditechnikai újszerűségeket és kihívásokat hagy válasz nélkül.

A biztonságpolitika sok kísértésnek van kitéve. Az egyik úgy írható le, hogy ha nincs pénz, akkor nincs ellenség sem, ha gyatra, kisémmizett a honvédelem, akkor mindent a politikára kell bízni. Korántsem mindegy, hogy olyan biztonságról van-e szó, amely a veszélyeztetettség hiányának egyszerű terméke, vagy olyan biztonságról, amelyet a veszélyeztetettség körülményei között, a fenyegetettség ellenére kell megvalósítani. Van objektív biztonság jól definiálható ismérvekkel és van szubjektív biztonságérzet, amelyet tisztelni kell ugyan, de amelyben egyaránt benne lehet a veszélyeztetettségi tévhit, a szándékos belemagyarázás és a biztonsági önszuggesztió, a veszélymentességgel való önhitegetés.

Hadtudományi alapvetéssel került a biztonságpolitika rendszerébe a katonapolitikának, a katonai doktrínának, a fegyverkezésnek, a katonai potenciáloknak az átlátszósága, áttekinthetősége, a katonai magatartások megjóslhatósága. A bizalom-erősítő katonai intézkedések keretében itt már Európa sok ismeretre és tapasztalatra tett szert, de változatlanul vizsgálni kell, hogy a bizalom-erősítő intézkedések ho-

gyan ne vezessenek bizalmatlansághoz, visszaélésekhez, a biztonság csökkenéséhez. Az információ részt vesz az elrettentésben — szokás mondani —, de megelőzendő, hogy félrevezetés, szándékos megtévesztés ássa alá békeidőben a katonai bizalomépítés kényes folyamatát.

Bizonyos aszimmetriákkal és békefenntartó megbízatásokkal összefüggésben célszerű elemezni a külföldön, idegen területeken állomásozó fegyveres erők szerepkörét, a külföldi támaszpontok helyzetét, azt, hogy egyáltalán mitől függ a külföldi katonai jelenlét indokoltsága vagy indokolatlansága, általában nem a kétpólusú világ egyik anakronisztikus hagyatéka-e, a „hatalom kivetítése” távoli térségekre.

Valamikor eretnokség volt arról beszélni, hogy a hadtudomány és a biztonságpolitika közös vizsgálódási témája lehet a leszerelés, az egyezményes fegyverzetcsökkentés, az általános haderő- és fegyverzetsszabályozás.

Ma Magyarországnak áttérést kell megvalósítania a koalíciós leszerelési politikáról a nemzeti leszerelési politikára. A tárgyalási pozíciók kidolgozásától az egyoldalú leszerelési intézkedések lehetőségeinek és kereteinek kidolgozásáig egész sor terület igényli ezt az átállást. Magyarországnak immár nem a NATO-val vagy annak közeli tagállamaival, hanem elsősorban szomszédaival — régi és esetleges új szomszédaival — kell a leszerelés olyan alapelveinek együttes érvényesülését biztosítania, mint a kölcsönösség, az egyenlőség, az egyenlő (azonos) biztonság. Közös biztonságunk érdekében a hadtudománynak ki kell munkálnia, hogy a leszerelés, a fegyverzetkorlátozás — megfelelő ellenőrzéssel és felügyelettel összekapcsolva — miképp vezethet el támadóképtelen katonai apparátusokhoz, vagyis a nem offenzív, nem provokatív védelem képletének megvalósításához.

El kell oszlatni az aggodalmakat abban a vonatkozásban, miszerint ha mennyiségileg csökkentik a nemzeti katonai potenciálokat, közben pedig javítják a minőségi paramétereket a csapatok összetételében, felszerelésében, fegyverzetében, felkészítésében és harckészültségében — nem hozza-e mindez létre a destabilizáló új formáját? Nem teszi-e tönkre a mennyiségi csökkentéseket valamelyik fél „minőségi előretörése”? *Megválaszolásra vár tehát az a kérdés, hogy ezeket a destabilizáló hatásokat hogyan lehet kizárni, minimálisra csökkenteni, milyen ellenőrző-korlátozó rendszabályok célszerűek és elfogadhatóak az egyoldalú katonai fölényserzési törekvések meghiúsítására.*

Nagy közös kutatási terület az ellenőrzés, amelynek témaköréhez szervesen kapcsolódnak hírszerzési, felderítési, másfelől katonai bizalomépítési feladatok. Tisztázni kell a fegyverzetcsökkentési és biztonsági megállapodások végrehajtása ellenőrzésének katonailag elfogadható és kielégítő módszereit, legyen szó akár abszolút, adekvát, korlátozott vagy szimbolikus ellenőrzésről. Szükségképpen a vizsgálódás tárgya lesz a szerződésszegések katonai valószínűségének és jelentőségének értékelése, a szerződésszegésre adandó katonapolitikai és katonai válasz meghatározása, a kooperatív, tehát az ellenőrző és az ellenőrzött katonai együttműködésén alapuló ellenőrzés kimunkálása és egyeztetése.

Valószínűleg nemcsak a nosztalgia mondatja sokakkal, hogy az igencsak kritizált állapotnak — amely két katonai-politikai tömb szembenállásán alapult — minden fogyatékosága mellett volt legalább két előnye: a stabilitás és a kiszámítható

ság! Az uralkodó hatalmak nagyjából ellenőrizték a helyzetet és nem engedték meg sem egymásnak, sem szövetségeseiknek a túrési határ átlépését. Néhány korábbi és mostani epizód megmutatta, hogy kritikus helyzetekben kettőnek könnyebb meg-egyeznie, mint egy olyan konglomerátumnak, amelyben szóródnak az érdekek és igen homályos a közös nevező.

Még az sem világos, hogy a három, egymással vetekedő nyugati, részben katonapolitikai vagy ilyenre igényt tartó csoportosulás jobb-e Európának, vagy a tömbmentesség. Kontinensünkön a kelet—nyugati ideológiai és hatalompolitikai megosztottság helyébe a fegyverkezési, gazdasági, jóléti megosztottság lépett. Néhány állam semleges és el nem kötelezett, a többiek pedig nemigen értik, hogy miért nem azok. Nyitott kérdés, ki akadályozza Németország semlegessé tételét és miért.

Az az aforizma, hogy a kapcsolatok hiánya nem politika, az elmúlt években kezdett polgárjogot nyerni, de azután ismét kialakultak úgynevezett „húvös irányok”. Egy olyan kis ország számára, mint Magyarország, három-négy „húvös irány” sokkal több a kelletnél. Igaz, Budapest még olyan országokkal is tudott kétoldalú megállapodásokat létrehozni a katonai információcseréről, egyebek között a „nyitott égbolt” elgondolás megvalósításáról, amelyekkel politikai kapcsolataink nem egészen felhőtlenek. Társaságunk pozitív biztonságpolitikai hozzájárulást könnyelhetne el, ha szorgalmazná a környező államokkal a szoros hadtudományi együttműködést, messzemenően szolgálva ezzel a nyíltság, a kiszámíthatóság, a bizalomépítés, a biztonsági bizonyosság céljait. A haditechnikai fejlesztési tervekkel, a hadseregépítési és doktrinális elképzelésekkel való kölcsönös megismerkedés ugyancsak regionális biztonsági tényező lehetne, legalábbis részben feleslegessé téve a felderítéssel járó, egyébként kikerülhetetlen és sokszor megfoghatatlan kellemetlenségeket.

Szternák György Mihály

Jugoszlávia válsága*

I Magyarország déli szomszédságában — a többszöri békekezdeményezés ellenére — a konfrontáció veszélyét is magában hordozó, véres polgárháború dúl. A válság megoldásában az Európai Közösség vállalt vezető szerepet, eddig kevés eredménnyel. Az érintett felek a Jugoszlávia jövőjére vonatkozó, Hágában készült tero harmadik változatát sem fogadták el. Az ENSZ BT teljes embargó bevezetését és békefenntartó erő küldését fontolgatja. A jugoszláv konfliktus megoldásával kapcsolatos magyar álláspont, a provokációk ellenére visszafogott, de kezdettől fogva egyértelmű. A konfliktust a szövetség államai érdekeinek figyelembevételével és azok akaratából, a belső határok megváltoztatása nélkül tárgyalásos úton kell megoldani. A szerző Jugoszlávia válsága kialakulásának történelmi hátterét; a soknemzetiségű állam etnikai problémáit; gazdasági okait; és a hadsereg (JNA) polgárháborús hadműveleteinek indítékait tekinti át.

Az európai államok nem tudnak mit kezdeni a jugoszláv válsággal. A szeptemberi-novemberi napok drámai eseményei véglegesen megmutatták, hogy nincs lehetőség a szerbek és a horvátok konfliktusának békés megoldására, Jugoszlávia egybentartására. Ugyanakkor, ha az ENSZ és az európai országok hamarabb reagáltak volna az eseményekre, és nem ragaszkodtak volna oly hosszú ideig Jugoszlávia egységéhez, valószínűleg módjuk nyílhatott volna arra, hogy hozzájáruljanak a soknemzetiségű állam újjáalakításához. Németország nyíltan a horvátok és a szlovének mellett tette le voksát, többször is kilátásba helyezve a két köztársaság nemzetközi jogi elismerését. Hágában ezzel szemben úgy vélik, hogy talán éppen ez provokálta a szerbeket különböző területek elfoglalására.

A szakértők szerint a polgárháború kiszélesedése veszélybe sodorhatja a hágai békekonferencia munkáját is, egyre többen csatlakoznak azokhoz, akik szerint növelni kell a nemzetközi megfigyelők számát. Ugyanakkor a brit kormány szerint legalább harmincezer katonára lenne szükség ahhoz, hogy szétválasszák a háborúzó feleket. Londonban úgy vélik, hogy ez az elemzés meggyőzi majd a csapatok kiküldésének híveit — elsősorban Franciaországot és Olaszországot — az akció képtelenségéről. A Magyar Köztársaság és Szerbia között — a szerb vezetők vádaskodásai miatt — szinte borotvaélen táncol a meglevő béke. Eddig csak a magyar kormány nagyfokú önmérséklete akadályozta meg a fegyveres konfliktus kirobba-

* Jugoszlávia területi kialakulását a cikkben elhelyezett vázlatok szemléltetik.

nását. A nemzetközi diplomácia fokozott erőfeszítéseket tesz a béke helyreállítására. Lord Carrington, a hágai békekonferencia elnöke tárgyal Milosevics szerb, Tudjman horvát elnökkel, és Kadijevics nemzetvédelmi miniszterrel a tűzszünet megteremtéséről, illetve annak feltételeiről. Zágrábban ezeket a kezdeményezéseket egyre hevesebben támadják, azt hangoztatva, „ha Európa nem változtat álláspontján, akkor Horvátországnak nem diplomáciai misszióra, hanem lőszerre és légvédelmi fegyverekre lesz szüksége”.¹

Könnyen belátható, hogy a jugoszláviai polgárháborús helyzet és annak megoldási lehetősége, szeptemberben, októberben és novemberben, a tanulmány megírásának időpontjában, annyira bonyolult, hogy nem vállalkozhatom a jövőbeni kilátások vázolására. Csupán arra van lehetőség, hogy a rendelkezésre álló információk birtokában elemezzem a jelenlegi helyzet kialakulásának okait, a Jugoszláv Néphadsereg (JNA) tevékenységének mozgatórugóit. Jugoszlávia válságának belső összetevőit.

A válság kialakulásának történelmi háttere

Jugoszlávia tagköztársaságainak helyzetét és lehetőségét a történelem folyamán a nagyhatalmak elkötelezettsége határozta meg. Különösen érvényes volt ez a világ-háborús fordulópontok idején.

A horvátok a VII. században érkeztek mai lakóterületükre. Önálló államiságuk kialakulása 925-ben fejeződött be, amikor X. János pápa királlyá koronázta Tonuslav herceget. 1102-ben perszonálunió jött létre Horvátország és Magyarország között. A horvát–magyar államközösség kisebb megszakításokkal 1918-ig maradt fenn. A Magyarországgal közös államiságon belül Horvátország mindig is autonóm elkülönülésre törekedett, így a bán (a király helyettese) és a szabor (az országgyűlés) belső ügyekben széles jogkörrel bírt.

A XIX. században kibontakozó modern nemzeti mozgalomnak két meghatározó áramlata volt: az egyik, az úgynevezett illirizmus szerint a horvát érdekeknek az felel meg, ha a rokon délszláv népek közös államában és lehetőleg a Habsburg-ház uralma alatt egyesülnek; a másik irányzat a birodalom összes horvátlakta területét magába foglaló, független Horvátországot követelt.

A szlovének még sohasem alkottak önálló államot. A VI. században érkeztek mai területükre, majd különböző államalakulatokhoz tartoztak, míg a XIII. század végétől fokozatosan Habsburg-fennhatóság alá kerültek. Ausztriához tartozásuk — kis megszakítással — egészen 1918-ig tartott.

Montenegró 1815-ben független fejedelemség, Szerbia pedig 1817 és 1830 között fokozatosan kap nagyobb és nagyobb autonómiát. 1878-ig azonban még török fennhatóság alatt maradt.

A berlini kongresszus 1878-ban elismerte Szerbia és Montenegró teljes függetlenségét. A két, immár független állam területe némiképp növekszik, amikor az Oszmán-Török Birodalom átengedi Bosznia-Hercegovinát és Novi-Pazar területét az Osztrák–Magyar Monarchiának. 1908-ban az Osztrák–Magyar Monarchia annektálja Bosznia-Hercegovinát, és visszaadja a törököknek Novi-Pazart. Az 1912–13-as balkáni háborúk véget vetettek az Oszmán-Török Birodalom európai uralmának, csupán Kelet-Trákia maradt meg török fennhatóság alatt. Macedónia beleolvad Szerbiába, amely Novi-Pazar területén Montenegróval osztozik.

Az illirizmus tradíciói jegyében született Horvátországot 1905–1918 között az úgynevezett horvát–szerb koalíció, a Jugoszláv Bizottság képviselte. A kormányzó koalíció a szerb kormánnyal aláírta a korfui nyilatkozatot (1917. július 20.) a közös délszláv állam létrehozásáról. Ennek megfelelően a horvátok nagy többsége üdvözölte az 1918. december 1-jén kialakított közös államot.

Az illír mozgalom a szlovének között nem talált komoly támogatásra. Ennek ellenére 1918-ban a szlovének többsége elfogadta az új délszláv államot, mert inkább a világháborús győztesek közé akartak tartozni, mintsem a vesztes Ausztriában rekedni.

1918-ban az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása nyomán létrejött a térségben egy új állam a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (Jugoszlávia). Az új állam magába foglalja Szerbiát, Montenegrót, valamint a Monarchia egykori területei közül Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát, Szlovéniát és Dalmáciát.

1929-ben I. Sándor király központi állami irányítás alá vonta a királyságot, amely hivatalosan is felvette a Jugoszlávia nevet. 1931-ben eltörölték a történelmi határokat és kilenc bánságot hoztak létre. Az utolsó, 1939-es területi rendezés nyomán jött létre — a Független Horvát Bánság.

1941-ben a német megszállók függetlenné nyilvánították — a Boszniát is magába foglaló — Horvátországot, s a hatalmat az usztasák kezébe adták. Ante Pavelic minden ellenállás nélkül átengedte Dalmáciát Olaszországnak. Ugyanakkor sokan mégiscsak a horvát önállóság lehetőségét látták Pavelic államában. Tito partizánmozgalma, föderalizmusa ellenére, a horvátlakta területeken csak 1943-tól tudta tartósan megvetni a lábát. 1943-tól kezdve viszont egyre több horvát csatlakozott a partizánokhoz, mert felismerték, hogy csak egy Pavelic fasiszta bábállamával szembezálló horvát partizánmozgalom biztosíthatja, hogy Horvátország ne kerüljön a világháború vesztesei közé és lehetővé váljék a horvátlakta Dalmácia visszaszerzése.

A második világháborúban Szlovéniát egyszerűen felosztották Németország és Olaszország között, s a szlovének számára közvetlen veszéllyé vált a német és olasz többségbe való kényszerű beolvadás.

Jugoszlávia 1946-ban hat köztársaságból és két független területből (Koszovo, Vajdaság) álló szövetségi állammá alakult. A trieszti szabad terület 1954-ig az ENSZ ellenőrzése alatt maradt, majd megosztották Jugoszlávia és Olaszország között.

A nagyhatalmak mindkét világháború után — a mainál erősebben — elkötelezték magukat a jugoszláv egység mellett. A második világháború győztesei kezdetől Jugoszláviát tekintették jogfolytonos államnak, ami egyébként eleve kilátástalanná tette a horvát és a szlovén politikusok 1944–1945-ös próbálkozásait, hogy a szövetségesek ismerjék el Szlovénia és Horvátország függetlenségét. Emellett, a két világháború között, összetartó erőként hatott a versailles-i békerendszer revíziójától, 1948 után pedig a Szovjetuniótól való félelem is.²

A háború befejezése után Jugoszláviában továbbra sem oldódtak meg a nemzetiségi problémák, sőt a kommunista rendszer megrendülésével újra fellángoltak az egyes nemzetiségek közötti konfliktusok, mégpedig olyan hevességgel, hogy ez polgárháborúhoz vezetett. Évtizedeken keresztül Tito életében sem tudták elleplezni az ország tényleges nehézségeit.

Horvátországban már a hatvanas évek közepén felszínre tört a nemzeti-reformista irányzat, amelyet az akkori csehszlovákiai eseményekhez hasonlóan „horvát tavasznak” neveztek. Hasonló események zajlottak Szlovéniában és Szerbiában is. Titónak a hatvanas évek folyamán, kétségtelenül nagy nehézségek közepette sikerült ezeket a „nemzeti kommunista” törekvéseket erőszakkal féken tartani.

A Tito iránti, gyakran kritikátlan lelkesedés, és az általános katonapolitikai helyzet a hidegháború időszakában sokáig megakadályozta a nyugatiakat abban, hogy Jugoszláviáról valós képet alakítsanak ki. Tito akkoriban hallatlanul közkedvelt „jelenség” volt, hiszen a döntő pillanatban Sztálinnal és az akkori Szovjetunióval szemben megkockáztatta az összetűzést.

Annak érdekében, hogy a Szovjetunió ne törhessen át Jugoszlávián Olaszország és az Adria felé, a nyugati országok, elsősorban az Egyesült Államok, sőt a Német Szövetségi Köztársaság is meglehetősen nagy összegekkel támogaták Jugoszláviát anélkül, hogy a kommunista rendszer megváltoztatását kívánták volna. A *Nyugat voltaképpen a jugoszláv „szocialista-kommunista” kísérletet és Tito hatalmának a fenntartását támogatta anyagiakkal.* Így aztán Tito életének utolsó éveiben — lényegében 1970 és 1980 között — Jugoszláviában társadalmi és gazdasági látszatvirágzás alakult ki. A százezernyi jugoszláv nyugati vendégmunkás pedig előadta a már meglévő problémákat.

A mai jugoszláv állam mindenképpen Jalta és Teherán terméke, amikor Churchill és Sztálin Jugoszláviát illetően a végzetes „fifti-fifti” (félíg szovjet, félíg angolnyugati) befolyásban egyezett meg. Az államszövetség, a versailles-i, a St. Germain-i békeszerződéseket, és 1945-öt követően — a győzelem áráként — a délszláv nemzetiségek közül a legerősebb, az „államalkotó” szerbek alárendeltségébe került. A főváros, Belgrád egyúttal Szerbia fővárosa is lett.

Az államszövetség kialakulása óta Szerbiának mindig „gondjai” voltak a szlovénekkel és a horvátokkal. Mindkét nemzetiség katolikus és latin betűkkel írnak. Sőt, a szlovéneknek a szerbektől és a horvátoktól nagyon is eltérő az irodalmi nyelvezetük, ezzel együtt irodalmuk is. Belgrád újra és újra megkísérelte, hogy „szerb-horvát” nyelvet honosítson meg, ami azonban többnyire a horvátok kemény ellenállásába ütközött. A szerbek és a horvátok közötti mélységes idegenkedés vezetett oda, hogy a horvátok a második világháborúban nem akartak Belgrádért harcolni.

Az 1945-ös győzelem pillanatában a szerb és a horvát partizánalakulatok között súlyos feszültségek keletkeztek.

A horvát—szlovén honvédelmi alakulatok zömét — amelyek a kommunisták ellen, a németek oldalán harcoltak — a kapituláció után az angolok kiadták a partizánoknak. Tito az átvett személyi állományt, a szerb—montenegrói partizánalakulatokkal elképzelhetetlen tömeggyilkosságok közepette lövette agyon. Ezekre a rémtettekre és bűnökre csak napjainkban derült fény, az emlékezés most újra életre kelt. A szerbek viszont a horvátországi szerb kisebbséggel szembeni — a második világháború alatt végrehajtott — „népirtással” vádolják a horvátokat.³

A folyó polgárháború ideológiájaként megfogalmazódott Nagy-Szerbia gondolata nem újkeletű, tulajdonképpen az első világháborúval a Szerb—Horvát—Szlovén Királyság létrejöttével született meg. Amíg az Osztrák—Magyar Monarchia volt a térség legerősebb birodalma, Szerbia hiába akarta annektálni a Vajdaságot, a szomszédos nagyhatalom Boszniát és Hercegovinát is elfoglalta előle. A második világháború idején, illetve azt követően Tito jugoszláv kormánya szerette volna, ha a délszláv népek közös államába Albánia és Bulgária is beletartozik. Sztálin ezt a törekvést nem vette jó néven, s ez is hozzájárult a Szovjetunió és Jugoszlávia szakításához.

A rövid és korántsem teljes történelmi visszapillantás, úgy gondolom, bizonyítja, hogy a mai polgárháború gyökerei nagyon mélyen a múltban erednek. Az események ismeretében nagyon is érthető a közvetlen környezet és az európai államok óvatos magatartása.

Jugoszlávia soknemzetiségű állam

A polgárháborút közvetlenül megelőző időszakban a tagköztársaságok és a két független terület helyzetét a következő két vázlat és a 4. számú jegyzet szemlélteti.⁴ A

térképek vizsgálatából és a statisztikai adatok elemzéséből kitűnik, hogy a bonyolult történelmi előzményekhez egy rendkívül bonyolult etnikai helyzet is kapcsolódik. Ezt az állapotot nehezíti még a jugoszláv gazdaság szinte megoldhatatlanul rossz állapota is.

Vizsgáljuk azonban tovább az etnikai problémákat és azok okait!

A szerb kommunisták és a szerb antikommunista nacionalisták napjainkban arról beszélnek, hogy a szerb nép hozta a legnagyobb emberáldozatot Jugoszláviáért anélkül, hogy ezért bárkitől is köszönetet kapott volna. A szerb nacionalizmus Koszovo tartományban lángolt fel, ahol az albán lakosság 90 %-ban olyan területen telepedett le, amelyet a szerbek „szent szerb föld”-ként tisztelnek és a középkori szerb birodalom bölcsőjének tekintenek. Koszovóban a szerbek és az albánok között újra és újra fellángoló és mind súlyosabbá váló küzdelem két teljesen különböző előzményre vezethető vissza, a szerbeket illetően történelmi, az albánokat illetően pedig etnikai okokra, amelyek úgyszólván megoldhatatlanok.

Hasonlóan súlyossá vált a viszony a Bosznia-Hercegovinában élő szerbek és mohamedánok között, vagy a horvátok és a szerbek között Horvátországban. *(Itt húzódik a választóvonal a keleti és nyugati kereszténység között. A római katolikus többségű horvát és szlovén nemzet, valamint a görögkeleti vallású szerb nemzet etnikai határán van az úgynevezett Róma—Bizánc határvonal. Ezt a horvát, szlovén szélsőségesek az európaisággal azonosítják, amíg a szerb nacionalizmus — Vuk Draskovics⁵ — egyfajta új Bizáncról álmodik.)* A horvátországi szerbek a Horvát Demokratikus Unió hatalmas választási győzelme után tartottak az egyre terjedő horvát önállósodási törekvésektől. Horvátország szerb lakta vidékeinek egyik-másik részén — Knin térségében — polgárháborús állapot alakult ki.

A polgárháború belső tartalmához tartozik a szerb és a horvát gazdasági ellen-

téten túl a két nemzet között meglévő rivalizálás. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy a szerb csetnikek és a horvát usztasák egymás elleni véres akciói a századforduló óta elevenen élnek a lakosság tudatában. A fegyveres leszámolásoknak, terrorakcióknak komoly hagyományai vannak a két nemzet közötti vitás kérdések „rendezésében”. A helyzetet bonyolítja, hogy Horvátországban mintegy 600 ezer szerb nemzetiségű lakos él, az össznépesség 12 %-a.

A polgárháború véres eseményeivel kapcsolatban egyre gyakrabban hangzik el Bosznia-Hercegovina neve, mint a válság megoldásának kulcsa. Szerbiában és Horvátországban nem titkoltan növekednek azok az erők, amelyek Jugoszlávia muzulmánok lakta részének felosztását követelik. Ezt erősíteni látszik néhány muzulmán vezető nyilatkozata is, akik hajlanak a határrevízióra, de csak abban az esetben, ha végeredményként egy önálló muzulmán állam születhetne. Ennek eredménye lehet Bosznia szerbek és horvátok lakta völgyeinek leválasztása, valamint Szerbia muzulmán szeletének Sarajevóhoz csatolása. Ismételten az eredendő etnikai probléma megoldhatatlansága került tehát a felszínre.

Jugoszlávia legdélibb köztársaságában, Macedóniában, az első parlamenti választásokon nagy meglepetésre, a skopjei parlamentben a viszonylagos többséget egy újjáéledt, ősi hagyományos csoport, a Belső Macedón Forradalmi Szervezet szerezte meg. A kommunistákat már az első próbálkozásra legyőző párt programja szerint Macedóniát újra egyesíteni kell, ami a görög és a bolgár területek, illetve részek csatolásával önálló Macedón Köztársaság létrehozását jelenti. Már az ilyen elképzelésekből is látható, hogy itt mekkora feszültség és robbanásveszélyes helyzet alakult ki.

A szerb—horvát kérdés, a macedón probléma, a boszniai, valamint a Novi-Pazar-ban élő mohamedánok ügye, továbbá a szlovéneknek a Balkántól való elszakadási törekvése — ezek a legfontosabb és zömmel megoldhatatlan problémák vezettek a polgárháborúhoz és Jugoszlávia széthullásához.

A jugoszláv válság gazdasági okai

Gazdasági téren Jugoszlávia hosszan elhúzódó válság korszakában van. A jugoszláv köztársaságok és tartományok közötti fejlettségbeli különbségekben nem történt kiegyenlítődés az utóbbi évtizedekben. Jelenleg az országnak 18 milliárd dollár külföldi adóssága van, a valutatartalékok 10 milliárd dollárról 6 milliárdra zsugorodtak.

A kereskedelmi forgalom 23,8 %-kal, az ipari termelés 10,4 %-kal, a lakosság életszínvonala pedig 18,1 %-kal csökkent 1989-hez képest. 1990 végére 11 %-os volt a munkanélküliség aránya.⁶ A belpolitikai helyzet labilitása miatt a külföldi befektetők és a hitelezők kivárá álláspontra helyezkedtek. Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás és Jugoszlávia közötti megegyezést célzó tárgyalások lelassultak. A Nemzetközi Valuta Alap a bonyolult és polgárháborús helyzetre hivatkozva nem folyósította az esedékes 200 millió dollárt. A Párizsi Klub 1991 márciusában elutasította Jugoszlávia 640 millió dolláros átütemezési kérelmét.

Az Európa Közösség és a Nemzetközi Valuta Alap a további hitelek folyósításához alapvető feltételnek tekinti, hogy a köztársaságok közötti viták békés, tárgyalásos úton rendeződ-

jenek és befejeződjön a polgárháború, a szemben álló felek maradéktalanul tartsák be a tűzszünetre vonatkozó megállapodásokat.

A súlyos hanyatlás már nemcsak a fejletlen déli köztársaságokat, hanem a fejlettebb északot is sújtja. Szlovéniában, a legfejlettebb köztársaságban 1990-ben az ipari termelés 10 %-kal csökkent, a kereskedelmi hiány 600 millió dollár, és a köztársaság a gazdasági csőd szélén állt a Szlovén Gazdasági Kamara jelentése szerint. A horvát ipar teljesítménye 25 %-kal csökkent, lényegesen erősebben, mint a szerb, a vajdasági vagy a szlovén iparé. A fejlett piacgazdaságokkal folytatott forgalomban az összdeficit 40 %-a Szerbiában, 25 %-a pedig Horvátországban keletkezett. Az egyes köztársaságok fejlettségi szintjét is jellemzi külkereskedelmük iránya és szerkezete. Kelet felé a legnagyobb exportőr Szerbia, Nyugat felé pedig Szlovénia, s ez utóbbi a többiekénél sokkal több termelőeszközt és fogyasztási cikket exportál. A szlovén gazdaság legfőbb gyengesége a rendkívül kicsi belső piaca. Az ország nagymértékben a külső piacoktól és a többi tagköztársaság piacától függ.

Az északi és déli köztársaságok között eddig lényegében késztermék—nyersanyag-, illetve késztermék—energiacsere folyt. Természeti adottságaiknál fogva a fejletlen déli köztársaságok látják el energiával az északiakat. A fejlett köztársaságok a hetvenes években társadalmi termékük 3 %-át, a nyolcvanas években 2,5 %-át utalták át a szövetségi beruházási alapba. A régiók közötti viszonylag jelentős segély ellenére a fejletlenek relatív helyzete nem javult.

Horvátország, mint Jugoszlávia legnagyobb valutatermelője, jobb gazdasági helyzetben van, de nyersanyagimportja és iparcikkexportja miatt szüksége van a déli piacokra. Szerbia gazdasági válságát tetézi, hogy politikai befolyása olyan köztársaságokban, illetve tartományokban érvényesül, amelyek mára még nála is sokkal rosszabb helyzetbe, lényegében a teljes fizetéseképtelenség állapotába kerültek. Jugoszlávia 18 milliárdos külföldi adósságából 6 milliárd Szerbiára jut. A szerb gazdaság erősen függ ugyanis a nyugati importtól, de ezt a köztársaság maga nem tudja finanszírozni. A nagy valutatermelő köztársaságok, Szlovénia és Horvátország független gazdaságpolitikája tragikusan érinti a pazarló módon működő és súlyos forrásszűkében szenvedő szerb gazdaságot.

A tekintélyes, korábban évi kétmilliárd dolláros exportot hozó jugoszláv hadiipar központi igazgatás alatt álló része, amely bevételei nagy részét visszajuttatta a hadseregnek, most az iraki és a líbiai tartozások miatt „padlón van”, s a kapacitások fenntartása nem hozza, csak viszi a pénzt. Szakemberek elemzése alapján megállapítható, hogy a hadsereg benzin-, élelmiszer- és hadianyag-vásárlásait, valamint a tisztek magas, átlagosan havi 2300 dolláros(!) fizetését a vészes ütemben apadó szövetségi valutatartalékokból Belgrád fedezi.

A háborús károk összege július végéig elérte a 2,6 milliárd dollárt, a horvátországi polgárháborús események tehát még tovább súlyosbítják az ország gazdasági helyzetét. Nyugati szakemberek becslése szerint Szlovéniában és Horvátországban a termelésekiesés napi 35, az exportkiesés napi 20, az idegenforgalom csökkenése napi 4 millió dollárt jelent.

Könnyen belátható, hogy a jelenleg folyó polgárháború elhúzódása egyre jobban ellehetetleníti a gazdasági gondok megoldását és fokozza az ország elszegényesedését.

A Jugoszláv Néphadsereg (JNA) polgárháborús hadműveleteinek indítékai

Jugoszlávia védelmi doktrínája a béke, a népek és az államok közötti aktív, békés egymás mellett élés politikájára, Jugoszlávia katonapolitikai sajátosságaira és geostratégiai helyzetére épül. Kidolgozása során a szakemberek figyelembe vették az 1941–1945 közötti népfelszabadító háború, a helyi háborúk és fegyveres konfliktusok tapasztalatait, az ország teljes anyagi és társadalmi fejlődésének eredményeit, valamint Tito katonai tanításait.

Jugoszlávia védelmének alapelve, amely mind a védelmi doktrínának, mind pedig a gyakorlati megvalósítást szolgáló döntésnek kiindulópontjául szolgál, az az alkotmányban rögzített elv, miszerint *mindenkinek, bárki legyen is az, megtiltja, hogy aláírja vagy elismerje Jugoszlávia egészének vagy bármely részének kapitulációját vagy megszállását*. A védelmi doktrína minden jugoszláv állampolgárnak lehetőséget nyújt, hogy fegyverrel vagy anélkül tevőlegesen részt vegyen hazája szabadságának, függetlenségének és területi épségének védelmében.

*Az össznépi védelmi háborúban aktívan részt vesz a nép minden erejével, a társadalom minden egyede a társadalmi rendszerben betöltött szerepének megfelelően.*⁷

A népfelszabadító háború doktrínájában foglalt célok gyakorlati megvalósítása érdekében fejlesztik az össznépi védelem és a társadalmi önvédelem rendszerének tömeges erőit, amelyeket az alkotmány kötelez a háborúra való felkészülésre, mivel ez szakmai és társadalmi kötelességük részét alkotja. E rendszer magvát a fegyveres erők alkotják. Háborúban Jugoszlávia tömegméretű fegyveres erőket hoz létre. Ennek az állománynak csaknem 85 %-a mozgósított erő, ami azt jelenti, hogy békeidőben az ország viszonylag kis hadsereggel rendelkezik, amely elsősorban azzal foglalkozik, hogy a lakosságot felkészítse a fegyveres küzdelemre és a hadászati meglepés elhárítására.⁸

Összetételét tekintve a jugoszláv fegyveres erő két komponensből áll: a Jugoszláv Néphadseregből és a területvédelmi erőkből. A két szervezet kölcsönösen összefügg egymással, s a doktrínában mindkettőnek pontosan körülhatárolt a szerepe.

A Jugoszláv Néphadsereg rendeltetése az agresszor stratégiai fogadása, tehát a meglepés megghiúsítása, a katonai erők gyors és hathatós mozgósításának, illetve az ország békeállapotából háborús állapotba való átmenetének biztosítása, továbbá a hadműveletek folytatása a betört ellenség szárazföldi és légiereje ellen.

A területvédelem jóval nagyobb létszámú, mint a hadsereg, s a népi védelem összetevője, rendeltetése: kombinált fegyveres küzdelem formájában harctevékenységek megvívása az egész ország területén, elsősorban a támadó által ideiglenesen elfoglalt területen, továbbá az ország területének ellenőrzése, társadalmi rendszere működésének biztosítása a háborús állapotban. A területvédelem osztagokból, törzsekből és intézményekből áll. Törzsei a köztársaságokban és az autonóm tartományokban, a kerületekben, a körzetekben, a járásokban, a nagyvárosokban, a nagyüzemekben alakulnak meg. A területvédelmi osztagok olyan manőverező erőkből állnak, amelyek rendeltetése nagy mélységű harctevékenységek végrehajtása dandárokba, illetve egy adott területen belül működő területi erőkbe szerveződve. A területvédelmi alakulatokat elsősorban korszerű könnyűfegyverekkel, a közelharchoz szükséges

eszközökkel, illetve az alacsonyan támadó eszközök ellen szükséges légvédelmi eszközökkel szerelték fel.

A fegyveres erők vezetési rendszere egységes. Élén a főparancsnokság áll, amelynek alárendeltségében működnek a Jugoszláv Néphadsereg, illetve a területvédelem valamennyi erejét egyesítő hadászati csoportosítások. A területvédelmi törzsek területi-katonai funkciókat látnak el és a területi erőket irányítják.

Külön figyelmet érdemel a néphadsereg tisztikarának nemzetiségek szerinti megoszlása, valamint a tábornokok, ezredek és alezredek száma a tisztikarban, nemzetiségi hovatartozás alapján.⁹ A vizsgálat alapján érthetőbbé válnak a néphadsereg hadműveletének indítékai a polgárháborúban, vagyis a kommunista rendszer konzerválásának szükségessége és a Nagy-Szerbia kialakítása ideológiájának újraélesztése.

Az elmúlt években a fegyveres erők részére biztosított költségvetési keretek csökkenése miatt a fegyverzet-korszerűsítésre az előirányzat 29 %-át használták fel. Jelentős hangsúlyt kapott az „A” lépcsőben lévő egységek folyamatos fejlesztése. A szárazföldi csapatok harckészsége növekedett. Nagy mennyiségű páncéltörő és tűzérési eszköz került rendszeresítésre. Folyamatosan korszerűsítették a harcocsikat és a páncélozott szállító harcjárműveket. A légierő és a légvédelem fejlődését mutatja, hogy rendszerbe állítottak bizonyos számú vadászbombázó repülőgépet, hazai gyártású gyakorló harci repülőgépet és helikoptert.

A kommunista párt széthullásával az egyetlen köztársasági szervezet, a Jugoszláv Néphadsereg, amely múltját illetően, belső szerkezetét tekintve sajátos összetételénél és struktúrájánál fogva egyértelműen érdekelt az egységes állam megmaradásában. A hivatásos katonák zöme, ideológiai nézeteit tekintve, a régi rendszer elkötelezettje, a hadseregben még mindig léteznek a kommunista párt szervezetei. A polgárháborúban a tábornoki kar politikai engedetlensége miatt, változatlanul fontos tényező az egyre önállóbb hadsereg. A háború polgárháború, mert a fegyveres erők között folyik és egyre jobban eszkalálódik, mert egyrészt egyre több katonát vezényelnek Horvátországba, másrészt a horvát területvédelmi erőket a polgári lakosság is támogatja.

A történelmi, etnikai, gazdasági és katonai elemzéseket elvégezve jól láthatjuk, hogy a tanulmány megírásának időpontjában is zajló válság és polgárháború okai mélyen gyökereznek. A Jugoszláv Néphadsereg tábornokai mit sem törődnek az európai országok aggodalmaival és erőfeszítéseivel a tűzszünet betartása érdekében. A szerbek által irányított hadsereg célja lehet a belső egyensúly megbontása, egyre nagyobb területek elfoglalása, jobb hatalmi helyzetnek a kicsikarása a jövőbeni béketárgyalások megkezdése előtt. Úgy tűnik, hogy Jugoszlávia egyre jobban Európa perifériájára kerül. A nagyhatalmak mással vannak elfoglalva. A Szovjetunió befelé fordult, belső gondjai foglalják le. Jugoszlávia mint érdekszféra számára nem érdekes többé. De az Egyesült Államoknak sem, amely felismerte, hogy ezt a balkáni gordiuszi csomót neki semmiképpen sem szabad átvágnia, egyébként sincs mivel. Washington jóváhagyta a közös piaci kezdeményezéseket, ugyanakkor ott is tudják, hogy az Európai Közösségnek nem feladata a területén kívüli súlyos válságok megoldása. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet pedig még csak néhány új intézménnyel rendelkezik, amelyek egyelőre nem képesek a válság kezelésére.

Az európai országok számára most elsődleges kérdés: lehet-e, érdemes-e tenni valamit a válság megoldása érdekében. A válasz nem egyszerűen csak igen. Nyil-

vánvaló, hogy a jugoszláv válságot nem lehet megoldani a nemzetközi közösség segítsége nélkül. Ez szükséges ahhoz, hogy tartóssá váljon a tűzszünet, és hogy létrejöjjön valamiféle béke. Az igazi problémája ma Jugoszláviának a kisebbségek problémája. A köztársaságok eddig mindig a határaikon kívülieket okolják és okolták a bajokért. Valójában Jugoszlávia minden ellensége az országon belül van. Úgy gondolom, Jugoszlávia tragédiáját a mindenütt megerősödött nacionalizmus és a nemzetállamok mindenütt erőszakolt gondolata idézte elő. Ez intő tanulság kell hogy legyen az egész kelet-közép-európai régió számára, ahol szintén felszínre törhetnek a Jugoszláviát már szétszaggató problémák.

Jegyzetek

1. Új szakaszába lépett a polgárháború (Magyar Nemzet, 1991. szeptember 17.).
2. James Gow: Deconstructing Yugoslavia (Survival july/august/1991. 291—312. p.).
3. National Geographic, 1990. aug.: Jugoslavia, A house much divided.
4. Jugoszlávia: terület: 255 804 km²; lakosság: 23 556 000; (szerb 36,3 %, horvát 28,8 %, szlovén 7,8 %, albán 7,7 %, macedón 6 %, montenegrói 2,6 %, magyar 1,9 %, mohamedán 8,9 %); munkanélküliség: 11 %; átlagkereset: 402 928 dinár.
Tagköztársaságok: (a terület és a lakosság Jugoszláviához viszonyítva %-ban):
Szlovénia: terület: 20 251 km² (8 %); lakosság: 1 943 000 (8,1 %) (szlovén 90 %, horvát 3 %, szerb 2 %, egyéb 5 %); munkanélküliség: 3 %; átlagkereset: 615 853 dinár.
Horvátország: terület: 56 538 km² (23%); lakosság: 4 681 000 (19,9 %) (horvát 75 %, szerb 12 %, egyéb 13 %); munkanélküliség: 6 %; átlagkereset: 437 870 dinár.
Bosznia-Hercegovina: terület: 51 121 km² (20 %); lakosság: 4 443 000 (18,9 %) (mohamedán 40 %, szerb 33 %, horvát 18 %, egyéb 9 %); munkanélküliség: 14 %; átlagkereset: 338 925 dinár.
Montenegró: terület: 13 812 km² (5 %); lakosság: 633 000 (2,8 %) (montenegrói 68 %, mohamedán 13 %, albán 6 %, szerb 3 %, egyéb 10 %); munkanélküliség: 18 %; átlagkereset: 297 571 dinár.
Macedónia: terület: 25 713 km² (10 %); lakosság: 2 088 000 (8,9 %) (macedón 67 %, albán 20 %, szerb 2 %, egyéb 11 %); munkanélküliség: 16 %; átlagkereset: 274 585 dinár.
Koszovo: terület: 10 900 km² (4 %); lakosság: 1 894 000 (8 %) (albán: 90 %, egyéb 10 %); munkanélküliség: 25 %; átlagkereset: 272 554 dinár.
Vajdaság: terület: 21 800 km² (8 %); lakosság: 2 052 000 (8,7 %) (szerb 56 %, magyar 21 %, egyéb 23 %); munkanélküliség: 11 %; átlagkereset: 380 469 dinár.
Szerbia: terület: 56 000 km² (22 %); lakosság: 5 832 000 (24,7 %) (szerb 65 %, albán 20 %, horvát 2 %, egyéb 13 %); munkanélküliség: 11 %; átlagkereset: 364 559 dinár.
(Survival, 1991. jul/aug.: Deconstructing Yugoslavia; Magyar Nemzet, 1991. szeptember 18.: A diplomácia dilemmái.)
5. Vuk Draskovics fró, a szerb ellenzék vezére a fiatalok bálványává vált, rabul ejti őket tüzes, népi-nemzeti szónoklataival. A 44 éves Draskovics indult az 1990. decemberben rendezett szerbiai elnökválasztásokon, a szavazatoknak azonban mindössze 10 %-át sikerült elhódítania a győztes Szlobodan Milosevics kommunista vezetőtől. Szereplései hónapok óta tízezreket vonzanak, akik vallásos áhítattal csüngenek szavain. A magas, sovány, barna hajú, bozontos szakállú Draskovics külseje az ígehirdető Krisztusra emlékeztet. A nyilvánosság előtt gyakran papok társaságában jelenik meg, s ügyesen váltogatja a pátoszt a maró gúnnyal (National Geographic, 1991. aug.: Jugoslavia, A house much divided).
6. Heti Világgazdaság, 1991. május 18.: Jugoszlávia széthullása.
7. Hegedűs Róbert alezredes: A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Alaptanulmány és katonapolitikai következtetések).

8. Jugoszlávia gazdasági és katonai potenciáljának mutatói:

- lakosság: 23 556 000 fő;
- bruttó nemzeti össztermék: 58,16 milliárd dollár;
- egy lakosra jutó bruttó nemzeti össztermék: 2444 dollár;
- védelmi költségvetés 1990-ben: 1210 millió dollár;
- védelmi költségvetés %-ban: 2,1;
- egy lakosra jutó védelmi kiadás: 50,8 dollár;
- fegyveres erő békeállománya: 180 000 fő;
 - ebből sorállomány: 101 400 fő;
 - sorállomány aránya: 56,3 %;
 - a békeállomány aránya a lakossághoz viszonyítva 0,76 %;
 - kiképzett tartalékos állomány (azonnal mozgósítható) 510 000 fő;
 - szárazföldi erők állománya 138 000 fő (ebből sorállomány 93 000 fő);
 - állandó készenléti erő 138 000 fő;
 - a területvédelmi erő teljes állománya 1 500 000 fő.

Harceszközök (db-ban):

- harckocsi 1150;
- PSZH 910;
- tüzérségi löveg 1934;
- partvédő löveg 345
- aknavető 100 mm felett 3000;
- hadműveleti-harcászati rakétaindító 4;
- sorozatvető 160;
- páncéltörő rakéta, ágyú 1700;
- légvédelmi ágyú 1986;
- légvédelmi rakétaindító 13;
- honi légvédelmi rakétaindító 196;
- vadászrepülőgép 146;
- harci helikopter 120;
- szállító helikopter 70;
- vadászbombázó 269.

(The Military Balance, 1990—1991.)

9. A Jugoszláv Néphadsereg tisztikarának népesség szerinti megoszlása (%-ban):

montenegrói	6,2;	szerb	60,0;
horvát	12,6;	albán	0,6;
macedón	6,3;	magyar	0,7;
muzulmán	2,4;	jugoszlávnak vallotta magát	6,7;
szlovén	2,8;	egyéb	1,6.

Tábornokok, ezredek és alezredek összetétele:

	tábornok	ezredes	alezredes
montenegrói	19	257	411
horvát	22	219	561
macedón	12	103	394
muzulmán	3	28	109
szlovén	12	72	142
szerb	77	1511	3896
albán	1	5	15
magyar	0	6	15
jugoszlávnak vallotta magát	7	123	422
egyéb	0	18	72

A tábornoki kar 50,3 %-a szerb nemzetiségű, de a táblázatokban „jugoszlávnak vallotta magát” nevezet-
tek is szerb nemzetiségűek.

(Survival 1991. jul/aug.: Deconstructing Yugoslavia.)

„...a te biztonságod a mi biztonságunk is, és ha már mindenképp hibáznom kell, inkább essem a túlzott óvatosság látszatába, semmint könnyelműnek bizonyuljak.”

(Marcus Tullius Cicero: *Válogatott Művei*
Európa Könyvkiadó, Budapest, 1974.)

Csabai György

A biztonság fogalmáról

A biztonság fogalma a tudományos szakirodalomban, de a napi szóhasználatban is gyakran előfordul, köréje nagyon fontos megállapítások csoportosulnak. A szerző több hazai és külföldi (amerikai, német, olasz) szerzőre hivatkozva mutatja be a biztonság értelmezését és adja meg saját definícióját.

A hazánkban végbement rendszerváltozás egyik következménye az, hogy a biztonság kérdésköre egyre „előkelőbb” pozícióba kerül.¹ Ebből fakadhat az az igény is, hogy a biztonság mint fogalom értelmezésre szorul, hiszen nálunk ezt a fogalmat (szót) használják a biztonságpolitikától kezdve a biztonságtechnikán keresztül a nemzetbiztonságig bezárólag.

Kezdjük a *latin securitas* (*securus*) szó bemutatásával. Ez 1. gondtalanság, lelki nyugalom, 2. biztonság, *securitati consulit*² jelent. Tehát a *latin securitas* egyrészt az emberre jellemző, a külső tényezők által meghatározott, de az embertől is függő gondtalanságot, lelki nyugalmat, másrészt a biztonságot fejezi ki.

A biztonságot németül a „*Sicherheit*”, angolul a „*security*”, oroszul a „*bezopasz-noszty*” szóval fejezik ki, a köznyelvben és a szakértők körében egyaránt.

A magyar szakirodalomban Mórocz—Bognár szerzőpáros szerint: „a biztonság az ország, országcsoportok (szövetségi rendszerek) olyan viszonylag tartós állapota és helyzete, amelyben azok függetlenségét és szuverenitását, a szervezett állam élet-lehetőségét, a népek jogát társadalmi rendszerük szabad megválasztására mások nem fenyegetik, nem avatkoznak belügyeikbe, nem alkalmaznak velük szemben erőszakos vagy érdekeiket súlyosan sértő más eszközöket, s a nemzeti, emberi lét feltételeit nem veszélyeztetik.”³

A szerzők szerint tehát a biztonság egyenlő a tartós állapottal, helyzettel és a külső fenyegetés hiányával.

Simon Sándor álláspontja szerint: „a biztonság nem más, mint a fenyegetettség hiánya, vagy a fenyegetettséggel szembeni megbízható védelem. Általános társadalmi értelemben a biztonság az alábbi főbb jellemzőkkel értelmezhető: függetlenség, integritás, stabilitás, fennmaradás, identitás, életszínvonal stb. védelme.”⁴

A szerző tehát a biztonság értelmezésénél a fizikai fenyegetettséget, annak hiányát vagy a vele szembeni védelmet emeli ki.

Molnár István szemlélete szerint: „A biztonságot egyetemesnek, komplexnek, ugyanakkor rendszerjellegűnek kell tekinteni. Az állam biztonságának leghatékonyabb belső és külső garanciáit, az állam bel- és külpolitikája (diplomáciája), gazdasága, alkotmányos rendje és katonai (védelmi) ereje együttesen alkotja. A biztonsági rendszer jellege kifejezi az összetevők közötti viszonyt. Ez a viszony mutatja az összetevők egyike vagy másika közötti kiegyenlíthetőségi vagy cselekedetlehetőségeket.”⁵

A szerző definíciójában a biztonság egyetemessége, komplexitása, rendszerjellegűsége és a viszony érdemel megkülönböztetett figyelmet.

Diószegi István nézete szerint biztonság esetében politikai biztonságról lehet szó. „A politikai biztonság fogalmilag a veszély megszüntetésével egyenlő: ami annyit jelent, hogy valamely állam a másik állam részéről jelentkező fenyegetés forrását kűszöböli ki.”⁶

A biztonságra való törekvés tehát az állam természetének velejárója.

A magyar külpolitika elgondolásában: „a biztonság dinamikus egyensúly az adott államot fenyegető veszélyek, illetve a megelőzésükre és elhárításukra való képesség között. Főbb elemeit a politikai, katonai, gazdasági, környezeti és humanitárius-emberi jogi biztonság képezi.”

Ez a verzió tulajdonképpen nem más, mint egyensúlykeresés, a veszélymegelőzés és -elhárítás külső és hazai viszonylatban. Kissé „paradicsomi állapotokat” tételez fel mind a nemzetközi élet, mind a hazai viszonyok terén.

„A biztonság társadalmi, politikai, gazdasági, humanitárius, ökológiai és honvédelmi tényezők összessége, pozitív érvényesülése” — írja *A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei és követelményrendszere* című tervezet. Ez gyakorlati, pragmatikus célszerűséget tükröző fogalom. Ebben a fogalomban megtalálhatók azok az összetevők, amelyek érvényesülésében — a kidolgozók szerint — a pozitív folyamatok lesznek a dominánsok.

Alois Mertes német biztonsági szakértő felfogása alapján „a biztonság terminusa azonban nem jelenti többé csupán az egyes országok katonai előkészületeit, hanem magában foglalja a kül- és a belpolitikát, valamint a gazdasági, a társadalmi és a pszichológiai mozzanatokat. A biztonságnak ezek az új dimenziói a hatalom politikai, gazdasági és katonai tényezői világméretű interdependenciának a termékei, amelyek a második világháború óta fejlődtek ki.”⁷

A definícióból egyértelmű, hogy Alois Mertes a biztonság fogalmában a katonai szférát teljesen meghaladja, új dimenziókkal tölti meg és ezt a kétoldalú függés termékének tudja be. Ennek a megfogalmazásnak az újszerűsége a magyar gyakorlatban kissé más „hangszerelésben”, de kifejezésre jutott és elterjedt. Ugyanakkor a biztonság ezen értelmezése, e fogalom utolsó mondata a Szovjetunió szerepének módosulásával napjainkban újrafogalmazásra szorul.

Erhard Forndaran — egy másik német szakértő — szerint „a biztonság az államkapcsolatok szintjén annyit jelent, hogy valamely állam vagy államcsoport képes elrettentéssel meggátolni egy katonai támadást, s elejét venni annak, hogy idegen politikai rendszerek erőszakkal való fenyegetés útján előnyöket szerezzenek maguknak.”⁸

Ebben a fogalommeghatározásban a biztonság úgynevezett „kemény magvát” a hadseregre való támaszkodás jelenti.

Az amerikaiak a biztonságukat a második világháború után általában:

a./ a katonai nukleáris sebezhetetlenségre,

b./ a gazdasági-politikai mindenhatóságra (omnipotence),

c./ az amerikai küldetéstudatra (historical mission) és a demokrácia védelmére alapozták.

Az Amerikai Egyesült Államok nemzeti biztonsága olyan általános fogalmi meghatározás, amely magában foglalja a nemzetvédelmet és a külkapcsolatokat. A nemzetbiztonság ismérve abból az állapotból, adottságból és feltételből származik, hogy bármely külföldi állammal (államcsoporthal) szemben rendelkezik:

— katonai és védelmi előnnyel,

— kedvező külkapcsolatokkal és

— jó védelmi mechanizmussal.

Ez utóbbi mechanizmus (rendszer) az amerikai nemzetet képessé teszi mind a belülről, mind a kívülről jövő nyílt, esetleg rejtett, ellenséges, netalán destruktív akciókkal szembeni sikeres ellenállásra.

E nézetek szerint tehát a sebezhetetlenség, a mindenhatóság, a küldetéstudat és a demokrácia védelme együttesen szolgálta az Amerikai Egyesült Államok biztonságának érdekeit.

Colin L. Powell amerikai tábornok az 1990. január 28. és március 5. közötti bécsi szemináriumon a következőket mondta: „A háború utáni időszakban a biztonságunkat fenyegető veszélyekkel szemben kialakítottuk a négy alapvető, világos elvet, amelyek még jelenleg is érvényesek. Ezek a következők:

— első: védelmi erőinket nem háborúra, hanem agresszió elhárítására szerveztük meg. Elrettentésre, amely sarokköve katonai stratégiánknak, s amely egy, az USA és szövetségesei elleni támadás megelőzésére irányul;

— második: ha fenyegetnek bennünket, mi a szükséges erővel válaszolunk, hogy megvédjük az állampolgárainkat, szövetségeseinket, érdekeinket. A »polgári hadsereg« haraggal fog felkelni, és végrehajtja a feladatát, ha erre utasítják. Ez a feladat azonban várhatóan olyan lesz, mint amilyen mindig is volt: a válasz feleljen meg a fenyegetés mérvének;

— harmadik: mi felajánljuk hozzájárulásunkat a kollektív biztonsághoz a közös értékeinket velünk megosztó partnerállamoknak. Ugyanakkor elvárjuk szövetségeseinktől, hogy biztonságukat a saját deklarált kijelentéseiknek rendeljék alá. Éppen ezért mi azt kérjük tőlük, amit magunktól is: olyan erőket tartsunk fenn, amelyek képesek és elkötelezettek szövetségeseink biztonságának megvédésére;

— negyedik: mi folyamatosan ragaszkodunk az alkotmányban leszögezett alapelvekhez a hadsereg építése és a haditengerészet fenntartása kérdéseiben. Amerika — mint egy sziget — két óceán között terül el. Keleten a biztonsági elkötelezettségeink és gazdasági kapcsolataink az Atlanti-óceánon, Nyugaton a Csendes-óceánon keresztül hatnak.”⁹

Donald M. Snow, a U. S. Army War College professzorának felismerése szerint ma a csúcstechnológia a nemzetbiztonság problémakörébe tartozik. (Donald M.

Snow: High Technology and National Security: A Preliminary Assessment — Armed Forces and Society Vol. 17 No. 2. Winter 1991.)

N. Spykman amerikai professzor vélekedése szerint: „A tényleges biztonság nem az, ha olyan erősek vagyunk, mint a potenciális ellenség; csak akkor vagyunk biztonságban, ha valamivel erősebbek vagyunk.”¹⁰

Mario Porta olasz tábornok bécsi előadásában azt a meggyőződését fejtette ki, hogy „Olaszország fő célja a biztonság területén: mennyiségileg a lehető legalacsonyabb szinten tartott fegyverzettel fenntartani a szilárd biztonság állapotát abból a célból, hogy a politikai rend fennmaradjon Európában és a Földközi-tenger térségében.”¹¹

Eszerint az előző megfogalmazásnak kettős tartalma van. Az egyik az alacsony fegyverzeti szint, a másik pedig a jelenlegi politikai rend fenntartása.

A bemutatott fogalmak jelentős véleménykülönbséget, főként érdekeket és eltérő szempontokat takarnak. Szerény nézetem szerint a biztonság fogalmát két országra vonatkozóan a konkrétság, több ország esetében pedig az egyetemesség elvei határozzák meg. Ezek után a biztonság fogalma — meggyőződésem szerint — az alábbi lehet:

A biztonság országunknak (államunknak) a más országhoz, országokhoz való konkrét helyzetét, állapotát, viszonyát és érdekét fejezi ki. Kizárólagosan kölcsönösségen és az egyensúlyon alapulhat. Elérése és fenntartása a biztonságpolitika komplex feladata. Átfogja az együttműködés, a partnerség, a párbeszéd, a viszázatartás, a védelem, az esetleges konfrontáció puha és kemény elemeit, melyek előtérbe kerülése, felerősödése, avagy gyengülése a politika egyes összetevőinek felerősítésére, cseréjére vagy rovására mehet. Nem alapulhat félelmen. Felborulása esetén számos hazai és nemzetközi lehetőség van a vissza- vagy helyreállításra. Ilyen esetekben a honvédség alkalmazása csak a végső instrumentum lehet. Területileg felosztható: helyire, regionálisra, kontinentálisra és globálisra (világméretűre). Konstans faktorait az ország geopolitikai, geohadászati és geográfiai tényezői, változó faktorait pedig a külpolitikai, a gazdaságpolitikai, a védelmi politikai, a nemzetbiztonsági műveletek stb. képezik. Anyagi alapját a nemzetgazdaság alkotja. Funkcionálhat nemzeti és nemzetközi keretek között. Kifejeződésekor jogi formulákban ölthet testet. Nemzetközi intézmény- és garanciarendszere és azok funkcionálása változó hatékonyságú.

A bemutatott fogalomhoz sok magyarázat kapcsolódhat. Aktualitása miatt most csak két fontos megjegyzést tennék: biztonságunk hosszú ideig nem maradhat nemzeti keretek között, a katonai tényező pedig háttérbe szorul. Ha úgy tetszik: biztonságunk erőteljes diverzifikálására van szükség. A nemzeti keretek között funkcionáló biztonság ugyanis a nemzeti sebezhetőséget növeli, a fenyegetettségből és a veszélyeztetettségből pedig van elég. Ezért égető feladat az új európai biztonsági rend kialakításához való igen aktív és őszinte hozzájárulás. Hiszen az új európai konfliktusok feloldása új szemléletmódot igényel.

A biztonsággal összefüggő kérdések vizsgálata ma a szakirodalom divatos témája. Az írásokban gyakori a fogalom keveredése, a hasonló vagy eltérő jelen-

téstartalmat takaró definíció. Az egységes értelmezés elősegítése céljából foglaltam csokorba néhány külföldi és hazai véleményt.

Befejezésül még egyszer fontoljuk meg Cicero szavait, amelyet ma aktualizálva úgy is mondhatunk, hogy mások (szomszédaink) biztonsága a mi biztonságunk is. De azért a biztonságunkat illetően inkább legyünk óvatosak, mintsem a „történelem ítélőszéke” előtt utólag könnyelműnek bizonyuljunk. Vagyis, ahogy Kölcsey Ferenc írta: „A haza minden előtt!” És a haza biztonságában a könnyelműségnek nincs helye! Ez a jogállam és a benne élő állampolgárok elemi érdeke ma, holnap és holnapután.

Jegyzetek

1. Dr. Csabai György: A biztonság és biztonságpolitika gazdasági dimenziójáról. Honvédségi Szemle 1991. 3. szám.
2. Latin—Magyar Szótár Budapest, Franklin Társulat 1901.
3. Mórocz Lajos—Bognár Károly: Biztonságpolitika többpártrendszerben. Zrínyi Kiadó Budapest, 1990.
4. Simon Sándor: A Magyar Köztársaság honvédelmi politikájának, katonai doktrínájának kialakításáról. Védelmi Tanulmányok, 1991. 1. szám HM VKI
5. Molnár István: A Magyar Köztársaság biztonsági stratégiája és honvédelmi alapelvei. Védelmi Tanulmányok, 1991. 1. szám HM VKI
6. Diószegi István: Szuverenitás, biztonság, integritás. Medtáció a külpolitika természetéről. Társadalmi Szemle 91/3. XLVI. évfolyam.
7. U.o.
8. Spykman, N. J.: America's Strategy in World Politics 1970. MTA Intézetközi Békeutató Központ 1985. Konfliktus és Együttműködés 3.
9. U.o.
10. Tájékoztató az 1990. január 28—március 5. között Bécsben a katonai doktrínákról megtartott szemináriumról.
11. Kaiser, Karl: Confidence-building Measures. Bonn 1983. december. Forschungsintitut der Deutschen Gessellschaft für Auswärtige Politik.

Tájékoztató

A Magyar Honvédség vezérkari főnöke 1990-ben tartós közérdekű célt szolgáló alapítványt hozott létre a Magyar Hadtudományi Társaság pénzügyi segítésére, a honvédség érdekét szolgáló hadtudományi kutatómunka elősegítése, a kiképzés és az ellátás színvonalának emelését szolgáló kutatás feltételeinek biztosítására. Az alapítványt a bíróság bejegyezte.

Az alapítvány neve:

A Magyar Honvédség Vezérkarának Hadtudományi Alapítványa.

Az alapítvány célja:

1. A Magyar Hadtudományi Társaság azon célkitűzéseinek támogatása, melyek keretében elő kívánják segíteni a honvédelem érdekét szolgáló hadtudományi kutatómunkát, ezen belül elsősorban a harckészültség, a kiképzés, az ellátás és a gazdálkodás magasabb színvonalra emelését, a tudományos kutatás feltételeinek biztosítását.
2. Pályázatok kiírásával ösztönözni a hadtudományi kutatómunkát.
3. Előadások szervezése, hadtudományi szakvélemények adása.

Az alapítvány céljára rendelt vagyon és annak felhasználási módja

1. Az alapítvány vagyonát az alapító által felajánlott indulótőke képezi, az indulótőke 3 millió (hárommillió) Ft.
2. További források:
 - a. magán- és jogi személyek adományai;
 - b. az alaptőke kamatai;
 - c. egyéb források.

Az alapítványhoz való csatlakozás lehetősége

Az alapítvány nyitott, így ahhoz bármely olyan magán- és jogi személy is csatlakozhat, akikkel és amelyekkel a kuratórium egyetértett.

Az alapítványt a kuratórium kezeli. Elnökét, titkárát és a tagjait az MHVKF kérte fel.

Jelenlegi elnök:

Réti Tibor;

Titkár:

Bakos Emil;

Tagjai:

dr. Balogh Gyula,

dr. Balogh Vilma,

dr. Boros László,

dr. Csabai Károly,

dr. Fórizs Sándor,

dr. Godó Ágnes,

Keleti György,

Ledács Kiss Jenő,

Salamon Iván.

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

Kovács Jenő

A hadtudomány és a hadászat kapcsolata

A hadtudomány és annak egyik alkotórésze, a hadászat is a változások korát éli át. A változások okai a haditechnikai eszközök fejlődésében és a geopolitika módosulásában keresendők — mindkettőt átszövik azonban a korábbi fejlődés körülményei. A szerzőnek az MHTT első országos tudományos konferenciáján elhangzott, nagy figyelemmel kísért, vitaindító referátumát, amelyben a hadtudomány és a hadászat kapcsolatát, változásának területeit, mozgatóit és hatását, valamint a fejlődés új, a tévedés vagy a későbbi pontosítás lehetőségeit is magán viselő tendenciát mutatja be — az alábbiakban közöljük.

Az évezredes múltra visszatekintő hadelmélet és -gyakorlat történelmi korszakokként és azon belül is sokat változott. A hadtudomány s annak alkotórésze, a hadászat jelenleg is a vajúdas időszakát éli. A jelenkori változások egyik oka a haditechnikai eszközök fejlődésében keresendő. Nem kevésbé érintik azonban a hadászatot a világban most végbemenő geopolitikai változások. A hadászatot formáló két elem közül a haditechnika dinamikusabban változik, míg a geopolitikai változások lassúbbak, de mélyrehatóbbak is. A Jalta szellemét idéző geopolitika most végbemenő változásai a politikai erők térbeni megoszlásának gyökeres átrendeződésével járnak. E változások nem csupán a fegyveres küzdelem megvívása újabb módjainak kialakulásához vezetnek el, hanem a hadászat elé is merőben új politikai célok megoldásának feladatát állítják.

A kiformalódóban levő honi hadászatot az említetteken túl korábbi fejlődésének körülményei is jelentősen befolyásolják.

A hadtudomány XVIII. századi kialakulását követően Magyarországnak önálló hadászata nem volt. Ez alól csak a szabadságharcok és a két világháború közti évtizedek képeznek kivételt. Ennek ellenére mind az Osztrák—Magyar Monarchia, mind a Varsói Szerződés ideje alatt az adott kornak és korszaknak megfelelő hadseregek működtek az országban. E hadseregek alkalmazását stratégiai célok vezették, ám azok valamely nagyhatalom érdekeire épültek. A honi katonai gondolkodás ehhez a helyzethez igazodott.

A nemzeti hadászatot nélkülöző hazai hadtudomány az utóbbi évtizedekben a katonatechnikai problémák felé fordult elsősorban. A hadászat megkerülésével is művelhető — harcászati, hadkiegészítési, csapatvezetési — kérdések kutatását helyezte előtérbe. E témakörök némelyikében figyelemreméltó eredményeket is elért.

A honi hadtudomány sajátos fejlődése következtében most felemás helyzet alakult ki:

egyfelől a hadászatot teljesen új alapokra kell helyezni, másfelől viszont a korábbi hadtudomány egésze nem képezheti az új hadászat elméleti fundamentumát. Ezzel együtt a korábbi katonai ismeretek nagy része — a harcászat, a hadműveleti művészet — kétségtelenül felhasználható a jövőben is.

A hadászat fogalma, tartalma

A hadászat a hadművészet vezető területe. A hadászat hagyományosan közismert tárgya: a társadalom különleges állapota, a háború megtervezésének, valamint az országnak és fegyveres erőinek arra történő előkészítése, illetve a háború idején a fegyveres küzdelem irányítása. Az utóbbi időben a hadászat már műveli a leszereelés, a haderőcsökkentés, az ellenőrzés és egy esetleges nagyobb háborúnak egy kisebb háborúval történő kiküszöbölése kérdésköreit is.

A politika és a hadászat kapcsolatában a politika prioritásai érvényesülnek. E tételt még a XIX. század kiemelkedő katonai teoretikusa, Clausewitz állította fel. E szerző a politikát a cél, a hadászatot pedig a cél elérése tervének tekintette. E felfogást ma is helytállónak tarthatjuk.

A hadászat tervként történő értelmezésénél pontosan kidolgozott, ám igen nagyvonalú tervre kell gondolni. Clausewitz felfogásában a háborúval kapcsolatos politikai cél a háborút követő békeállapotokig kiterjedő hatalmas ívet öleli fel. A hadászat az ennyire előretekintő cél elérésének katonai tervét fejezi ki.

A hadászati tervezés eme kérdéseire a honi stratégiaalkotás féloldalas tapasztalatai miatt indokolt utalni. Magyarországnak a Varsói Szerződés évtizedeiben például hadászati tervei egyáltalán nem voltak. A tervezés mindössze a hadsereg alkalmazásának hadműveleti terveit ölelte fel. Az ország új hadászatáról akkor beszélhetünk majd, ha a szó valódi értelmében vett hadászati tervei kialakulnak.

Geopolitika és hadászat

A geopolitika ma hazánkban jószerivel ismeretlen tudományterület, holott a második világháború előtt már művelték Magyarországon.

Az egykori magyar geopolitika a múlt század közepén kialakuló német iskola nyomdokain indult fejlődésnek. Ezen elméleti irányzat kútforrása a német Friedrich Ratzel nevéhez fűződik, aki a természetföldrajz hajdani új ágazata, az antropogeographia megalkotója volt a XIX. században. Ezt az eszmerendszert fejlesztette tovább a századforduló idején a svéd Rudolf Kjellen, aki a ratzeli „ember és természet” kapcsolatán túllépve megalkotta az állam „térbeli szemléletét”. A német Haushofer vitte tovább e gondolatsort, amely a 30-as évek magyar geopolitikájának erős kritikáját is kiváltó német „élettérelmélet” alapjául is szolgált.

Az önálló magyar geopolitika a 30-as évek elején született meg Teleki Pál földrajzprofesszori munkássága nyomán. Rajta kívül Wollák Jenő, illetve Kalmár Gusztáv könyvei mutatkoznak kiemelkedőnek. A geostratégia művelői közül talán Rátz Jenő, valamint Kovács István munkássága tekinthető számottevőnek.

A német iskolára épülő korabeli hazai geopolitika látóköréből sajnos kiesett az

a másik geopolitikai irányzat, amely a világ egészen más térségeiben, a brit birodalomban, majd az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki. Ezen országok Euráziától elütő viszonyai, s főleg a tengeri közeg hatása egészen más irányba terelte az említett államok hadászatát. Napjaink geopolitikája azonban éppen ezen irányzat kifejezett változatára épül.

A két világháború közötti kitűnő brit geopolitikus, Sir Halford Mackinder például már a második világháború kitörése előtt megalkotta Eurázsia „középső területeinek” szovjet fennhatóság alá kerülésével kapcsolatos teóriáját. E feltevés bekövetkezése után az amerikai Spykman dolgozta ki az „eurázsiai peremterület” koncepcióját, amely nézeteket később a NATO váltotta valóra. E koncepció sikerei után a fejlődés következő lépéseként a 60-as évek végén az Egyesült Államokban „neogeopolitika” elnevezés alatt született meg az új stratégiai eszme és gyakorlat.

A „neogeopolitika” ma már fejlődésének újabb állomásai felé tart. A megújuló „neogeopolitika” jelenleg az egységesülő Európa, az egymást egyensúlyban tartó régiók és a nagyhatalmak rendszerére épülő új világrend kialakulásának útjait tanulmányozza.

E hazánkban korábban kevésbé ismert geopolitikai irányzatok az eurázsiai kontinens viszonyaira épülő hajdani porosz-német, illetve orosz-szovjet katonai stratégia irányvonalától lényegesen eltérő hadászatot eredményeztek. A korábban Euráziában általánosan követett és a területek elfoglalását célzó, valamint az ellenség teljes megsemmisítésén nyugvó hadászati irányzattal szemben az amerikai és NATO-stratégia teljesen más fogalmi rendszert és katonai gyakorlatot hozott létre. E stratégia lényege címszavakban: feltartóztatás, előretolt védelem, elrettentés, rugalmas reagálás.

Az amerikai és NATO-eszmerendszer stratégiai gyakorlatában a katonai erő mellett a politikai cél elérésében nagy szerepet játszik a gazdaság, a diplomácia és a konfliktus feloldására irányuló más, békés jellegű megoldás. A hadászat e fogalomkörben egyre inkább a „végső eset” és a „legrosszabb változat” tartozékává válik. A hadászat azonban ekkor is őrzi meghatározó fő jellemvonását. A hadászat a „végső esetben” is a fegyveres erőszak elmélete és gyakorlata, amelynek bekövetkezése a társadalom különleges állapotát teremti meg.

A korszerű hadászat a váltakozó intenzitású hadviselést irányozza elő, és a fegyveres küzdelem mellett a befolyásolás békés módszereinek alkalmazására is törekszik. A fegyveres erőszak ezáltal a jelenkorban nem sodródhat az erőszak végletei felé oly módon, ahogyan azt Clausewitz hármastörvénye leírja, illetve ahogyan az az elmúlt totális világháborúban következett be. Ez az Eurázsia térségeiben eddig osztatlanul honos hadászati irányzattal szemben elvileg újat fejez ki.

Haditechnika és hadászat

A haditechnika fejlődése különösen a XIX. századtól kezdve nyomja rá bélyegét a hadászatra. A század elején — a napóleoni puszkák 50–80 méteres hatásos lőtávolságának korában — a fegyveres küzdelem a döntő ütközetre épült fel. E hadviselési módot térbeli jellegzetessége miatt „ponthadászatnak” nevezték el.

A XIX. század végére a huzagolt csövű, hátultöltős puskák megjelenése és a tüzéségi eszközök fejlődése a tűz hatékonyságát megnövelte. E változás a vasúthálózat, valamint a távírőszközközök kifejlődésével, az általános hadkötelezettség bevezetésével egyetemben, a tömeghadseregek megteremtését és a hadviselés korábbi pontelemeinek főleg szélességi kiterjedését eredményezte. A hadviselés ezen módját a „vonalhadászat” elnevezés fejezi ki.

Az első világháborúban a géppuska vált uralkodóvá. A gyorstűzelő fegyver elleni védekezés kényszerhatására a háborúban a küzdő felek beásták magukat és tengertől tengerig terjedő, összefüggő és merev frontvonalak keletkeztek. Az összefüggő arcvonalat nem sikerült áttörni, mert hiányoztak az ahhoz szükséges harc-eszközök. A „vonalhadászat” megbukott, új hadászat pedig nem született az első világháború idején.

A két világháború között kifejlődő harckocsi alkalmassá vált az összefüggő arcvonal áttörésére, s a manőverezés elemét is magában hordta. A légiő a ellenség területére történő nagyméretű behatolás adottságait hozta, megteremtve ezzel a hadviselés újabb dimenzióját, a szélesség mellett a mélységet is.

A két világháború közötti új haditechnikai lehetőségeket a nagyhatalmak hadászata rendkívül eltérően ítélte meg. Itáliában Douhet — korát meghaladóan — a „korlátlan légi hadviselés” mellett tört lándzsát. A francia hadászat az első világháborúban biztonságosnak mutakozó védelem mellett döntött.

A német hadászat jól felismerte a mozgékonyaságban és a mélységbe való behatolásban rejlő, újonnan feltáruló lehetőségeket. A váratlanság, a gyorsaság és a Cannaera emlékeztető megkerülő hadműveletek kimunkálásával arra törekedett, hogy megelőzze ellenfelét csapatainak felvonulásában, nehogy a késlekedés miatt kialakuló összefüggő arcvonal áttörésének nehéz feladatának megoldására kényszerüljön. A páncélos- és gépesített csapatok hadviselésének alapeszméje az osztrák Eismannbergertől és az angol Fullertől származik. E hadászat tőkéletesített változatának kialakításában a német Guderian játszott vezető szerepet. Ez a hadviselési mód a második világháborúban a nyugat-európai hadszíntereken eredményes volt, és sikeresnek mutatkozott a háború kezdetén a szovjet—német arcvonalon is. E hadászat végkifejletében azonban bukáshoz vezetett.

A két világháború közötti szovjet hadászat szintén helyesen tárta fel a hadviselés új lehetőségeit, de azzal számolt, hogy az összefüggő arcvonal a tömeghadseregekkel vívott háborúban törvényszerűen kialakul. Ezért arra készülődött, hogy az összefüggő arcvonalat elkerülhetetlenül át kell törni, és azt követhetően veheti majd csak kezdetét az ellenség nyitott szárnyai elleni manőverezőtevékenység a légiő által támogatott páncélos csapatokkal. E hadászati eszme a szovjet Tuha-csevszkij és Triandafillov nevéhez fűződik. A szovjet hadtudomány nem tudta felmérni, hogy a német részről kidolgozott váratlanságnak, gyorsaságnak, megkerülő hadműveleteknek milyen kihatásai lesznek, ami a háború kezdetén rendkívül kritikus helyzetet teremtett számára. A védelem szerepének lebecsülése is lényeges oka volt a kezdeti súlyos kudarckoknak.

A második világháborúban a hadviselés a „hadászati támadás” és a „hadászati védelem” volt. A hadviselés mindkét fajtája hónapokig tartó hadászati hadműveletek formájában nyilvánult meg.

A világháború után a haderőnemek fegyverzete rendkívüli módon kiszélesedett. A fegyverzetben egyre jobban tökéletesedtek és elszaporodtak a nukleáris lőszer, melyek fő hordozóivá a különböző osztályú és rendeltetésű rakéták váltak.

Az atomfegyver a hadászat csődjét idézte elő, mert az eszköz alkalmatlanná vált bármilyen politikai cél elérésére, és az önpusztítás lehetőségét is magában hordja. Az „atomhadászat” ezért éppen napjainkban kerül le a hadviselés színteréről.

Az atomfegyver hadművészetre gyakorolt áldatlan hatásainak kiküszöbölésére a 70-es évektől kezdve megjelentek az „intelligens” vagy „okos”, sőt „briliáns” elnevezésű fegyverek. A hazai szóhasználat e legújabb fegyvereket a csúcstechnológia nagyon tág gyűjtőfogalmával jelöli meg. A csúcstechnológia fegyverei elsősorban a fejlett elektronika széles körű alkalmazásán alapulnak.

A csúcstechnológia fegyverrendszere a korábbi harci eszközök képességeit messze meghaladó szenzorokat, nagy pontosságú — földi telepítésű és légi — csapásmérő harceszközöket, valamint mindezek tevékenységét összehangoló automatizált csapatzetési technikai eszközöket foglal magába.

A felderítés új eszközei közül az optikai, az infravörös, az akusztikus szenzorok megbízható adatokat nyújtanak. A televíziós képtovábbító technika is alkalmas már a célmeghatározáshoz szükséges magas követelmények kielégítésére. A lokátor is teljes biztonságú adatokat szolgáltat. A különböző hőkibocsátási jellemzők alapján működő eszközök is egyre alkalmasabbakká válnak.

A csúcstechnológia megsemmisítést szolgáló nagy pontosságú fegyverei abban különböznek az alacsonyabb színvonalú fegyverektől, hogy találati valószínűségük rendkívül magas. Ezek az eszközök első lövéssel (indítással) 0,7—0,9 vagy annál nagyobb valószínűséggel képesek eltalálni az ellenség mozgó céljait, telepített objektumait. A nagy pontosságú fegyverek nagy hatású lőszerrel vannak ellátva.

A csúcstechnológia eszközeinek eredményes működtetésében az automatizált vezetési rendszerek kimagasló jelentőségűek.

*

A hadászat s az egész hadművészet ma ugyanolyan válaszüte elé került, amint az korábbi fejlődése során már többször is előadódott. A modern hadtudománynak most a páncélos- és gépesített csapatok alkalmazására épülő hadviselést kell meghaladnia. Azt látni kell, hogy a modern hadászat alapproblémája nem csupán a „vagy támadás” „vagy védelem”.

A változtatás szükségességét jelenleg az iniciálja, hogy a hagyományos hadviselés három döntő eleme — a tűz, az élőerővel mért csapás és a manőver — közül a tűz szerepe ugrott ki kiemelkedően. Ennek hatására minden valószínűség szerint megváltoznak a tér, az idő és a gyorsaság összefüggései a fegyveres küzdelemben. Feltehetőleg az a küzdő fél lesz eredményesebb, amelyik gyorsabban tud tevékenykedni — vagyis a megnövekedett tűzerővel ellenfelét nem engedi lélegzetvételhez jutni —, és egyidejűleg a hadszíntér teljes mélységét képes tűz alatt tartani. Ebben az új eljárásban a tűzzel való manőverezés is nagy szerephez jut. A fegyveres döntésben tehát e két elem — a tűz és a manőver — válik meghatározóvá. Az élőerővel mért csapás pedig egyre inkább a kiegészítő és befejező feladatkör szerepkörébe jut — vagyis e téren

is a manőver kerül előtérbe. Az ellenséges tűz elleni védettség is újszerűen vetődik fel. Minden előjel szerint új értelmet kap a támadás és a védelem fogalomköre is.

Magyarország leendő új hadászata — geopolitikai viszonyainak átalakulása közben — az atomhadászat bukása, a páncélozott és gépesített hadviselés alkonya, valamint a csúcstechnológiai fegyverzet terjedésének egyidejű számbavételével kell megalkotni. Mindezen túl arra is kell gondolni, hogy a politikai aktusok egy esetleges háború idején sem szünetelnek, amelyek a hadviselés módjait szintén erősen befolyásolhatják.

Az új honi hadászati elgondolásnak — szerintem — arra az alaphelyzetre kellene választ adnia, amikor földrajzi fekvése folytán hazánk a nagyhatalmak érdekövezetében átvonulási területként jöhet számításba. Úgyszintén át kellene gondolnia azt a helyzetet is, amikor a geopolitikai viszonyok alakulása következtében az ország területe az esetleges fegyveres erőszak célobjektumává válhat. Végül a környezetében dúló háborúk körülményeinek ódiument is tartalmaznia kellene a hadászati elgondolásnak. Mindezeket az újonnan formálódó biztonságpolitikának megfelelő módon és a gazdasági lehetőségek függvényében kellene megközelíteni, egy kis államhoz illően.

Az új hadászat megalkotásában követhető azon államok metodikája, amelyek eddig sem az ideológián, hanem a nemzeti érdekek talaján alkották meg stratégiájukat. Ezen államok többnyire három kérdéskört művelnek hadászatuk alakítása során.

Az első: a hadászat alapeszméje, amely geopolitikai indíttatású és a biztonságpolitika, a veszélyforrások, a honvédelmi célok, továbbá a szövetségalkotás, valamint a nemzeti erőforrások mérlegelésére támaszkodik. A hadászat ezen témaköre valójában a nemzeti politika honvédelemmel kapcsolatos álláspontját munkálja ki.

A második: az állam hadászati terve, amely a korábban jelzett léptékben és a rendelkezésre bocsátott anyagi erőforrásoknak megfelelően a haderő nagyságát, felépítését, vezetését, valamint a fegyveres erők és az ország háborúra történő előkészítésének kérdését öleli fel.

A harmadik: a hadműveleti terv, amely az ország felkészültsége, valamint a működő hadsereg felszereltsége alapján a hadiállapotról való átállás mobilizációs kérdéseit és a kezdeti hadműveletek megvívásának terveit taglalja. E terv a hadműveleti művészet és a harcászat ismeretvilágából táplálkozik.

A hármas tagolású kutatási rend elősegíti, hogy a nemzeti hadászat megtegye mindazt, ami korábbi önállótlanága következtében ma hiányzik eszköztárából. Megőrizheti ezúton azon értékeit is, amelyeket eddigi fejlődése körülményei között képes volt megalkotni.

Az új hadászat kialakítása során Clausewitz stratégiaalkotásra utaló intelmeit ma is időszerűnek tekinthetjük. Az elméletieskedő hadászatot ő a vihart nem álló, magasra nőtt vékony fához, a sekélyes empíriára épülő pedig fatuskóhoz hasonlította. Úgy vélem, nem haszontalan dolog e tanácsokra figyelemmel lennünk ma Magyarországon.

Simon Sándor

Az ország honvédelmi felkészítésének követelményei és feladatai

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikai és honvédelmi alapelveit a kormány elfogadta és az rövidesen a törvényhozás elé kerül. A biztonságghoz és a honvédelemhez kapcsolódóan több elméleti kérdésben bizonytalanság mutatkozik, előfordul az is, hogy vitatható nézetek fogalmazódnak meg. Ezek — más területeken is, de elsősorban a katonai felsőoktatásban — kelthetnek nehezen helyrehozható zavarokat. A hazánkban végbement rendszerváltozás és az új biztonságfelfogás, a honvédelem és a hozzá kapcsolódó területek elméleti kérdéseinek egyértelmű tisztázását, ha szükséges: újrafogalmazását igényli. A szerző a tanulmányban kifejtett nézeteivel ehhez kíván hozzájárulni. A cikkben leírt elméleti kérdéseket vitalapnak tekintjük. Szeretnénk, ha olvasóink véleményét nyilvánítanának a szerző által megfogalmazott kérdésekről.

A honvédelemmel kapcsolatos egységes nézetrendszer kialakításával kapcsolatos főbb elvi követelmények és gyakorlati lépések részletes vizsgálatát a „katonai doktrína” mint fogalom eredetére és lényegére való utalással kezdem (a tárgyalás során erre többször visszautalok).

A katonai doktrína történelmi kategória, ami a háborúk keletkezésével jelent meg. Latin kifejezés, jelentése: tudományos elmélet, elv, rendszer, tan.

A doktrína bevezetéséhez kapcsolódó első kísérletet Raimondo Montecuccoli (1609—1680) teszi a „Hadművelet rövid tételei” című munkájában.

Mint fogalmat a XIX. században kezdik használni először, pl. Ferdinand Foch (1851—1929) alezredes (később Franciaország marsallja) így fogalmazott: „A katonai doktrína kifejezés alatt a koncepciót és annak a gyakorlatba való átvitelét kell érteni”.*

A katonai doktrínák kialakulását, tartalmát, változását, fejlődését — minden időben — számos, egymással szoros kapcsolatban lévő tényező határozta meg. Ezek közül a legáltalánosabbak: a politikai, a gazdasági, a katonai és geopolitikai tényezők. Ha ezek változnak, akkor változik a doktrína is. Hogyan lehetséges az, hogy ezt a „doktrínaértelmezők” közül sokan nem akarják figyelembe venni?

A honvédelemmel kapcsolatos „egységes rendszernek” — a különböző elneve-

* Le Colonel F. Foch „Principes de la Guerre”, Paris 1906.

zésektől függetlenül (doktrína, alapelv, irányelv, koncepció, alapkövetelmény, követelmény stb.) — mindenképpen választ kell adni az alábbi kérdésekre. (Bár lehet, hogy talán sokan most még ezt is vitatják? Én mindenesetre ezeket tartom a legfontosabbnak és minden további elméleti és gyakorlati munka alapjának).

Melyek tehát ezek a megválaszolandó kérdések:*

1. Az állam viszonya a háborúhoz?
2. Milyen háborúra és milyen körülmények között kerülhet arra sor?
3. A háború jellege és célja, amelyben az ország részt vesz vagy amelyre rákényszerül?
4. Milyen ellenség ellen, milyen szövetségben kerülhet sor a háborúra (a nemleges válaszokat is ki kell mondani)?

5. Milyen fegyveres erőkre lesz szükség a lehetséges feladatokhoz (béke és háborús arányok), és azokat hogyan kell fejleszteni, szervezni, felszerelni, felkészíteni, vezetni?

6. Kinek és mit kell tenni az egész ország honvédelmi felkészítése (fegyveres erő, gazdaság, (állami és magánszektor, lakosság, törvényhozás, államigazgatás és önkormányzat) érdekében?

7. Milyenek lesznek (milyenek legyenek) a lehetséges háború megvívásának módjai (azaz meg kell határozni a fegyveres küzdelem módjait, fajtáit, formáit, jellegét)?

Ezek után tekintsük át (egy változatban) a honvédelemmel kapcsolatos nézetrendszer alakulásának egy lehetséges folyamatát, kiindulva a Magyar Köztársaság politikájából fakadó alábbi legfontosabb nézetekből!

1. Minden felmerülő problémát (a lehetőségek határain belül) politikai eszközökkel, alapvetően tárgyalások útján kell rendezni. Azt azonban — éppen az utóbbi hónapok Öböl-eseményei miatt is — fontosnak tartom nyomatékosan aláhúzni, hogy a konfliktusok megoldásánál nem lehet csak és kizárólag a politikai eszközökre hagyatkozni. Ehhez jó példa az Egyesült Államok által vezetett koalíciós csoportosítás Irak elleni rendkívül bonyolult — és a történelem egyik, talán legfurcsább — háborúja, mely háborút az „összpontosított” politikai törekvések sem tudták megakadályozni. Bár itt — sok egyéb kérdés mellett — még annak tisztázása is hátravan, hogy az Egyesült Államok által reprezentált és az egész világ számára bemutatott „totális technikai fölény” kinek is szólt valójában.

2. A kölcsönös és egyenlő biztonság elve és a különböző kihívások elkerülése, illetve az erre való törekvés (a történelemből mi már jól tudjuk, hogy a gyenge szomszéd éppen olyan kihívást jelenthet, mint az erőfölényre való törekvés vagy az azzal való fenyegetés).

3. Senkit és soha nem fenyegetünk és soha senkit nem akarunk megtámadni.

4. Egyetlen országot, egyetlen népet sem tekintünk ellenségnek, amely bennünket nem tekint annak.

5. Biztonságpolitikánk alapvetően három oszlopon nyugszik:

- az összeurópai biztonsági rendszeren;
- a sokoldalú regionális együttműködésen;
- a kétoldalú megállapodásokon a szomszédainkkal és azon „fontos” államokkal, amelyekről függhet a biztonságunk, illetve annak garanciája.

* Amelyek kutatása természetesen a hadtudomány feladata.

6. Doktrínánk kizárólag védelmi jellegű lesz.

A Magyar Köztársaság miniszterelnöke 1991. január 17-én a Honvédelmi Minisztérium vezetői értekezletén ezzel kapcsolatosan így fogalmazott: „Az is közismert, hogy országunknak kialakulóban van az új katonai doktrínája (igen, katonai doktrínát mondott — szerző), amelyet nemzeti konszenzus alapján kívánunk elfogadni.”

Vegyük sorba a tennivalókat!

A felvetett kérdésekkel összefüggésben fontosnak tartom aláhúzni, hogy a katonai doktrínák korábbi értelmezésének kritikus ártértékelését nem vagy nem csak az Európában és hazánkban végbemenő gyökeres változások teszik szükségessé, sőt ma már elkerülhetetlenné. Az ok elsősorban a háborúval kapcsolatos biztonságpolitikai felfogások gyökeres változásában, s nem utolsósorban a hadtudományi kutatás elért eredményeiben keresendő.

A kutatások (és a körülmények konkrét értékelése) eredményeként egyre inkább bizonyossá vált, hogy a „kétoldalú” katonai doktrína (politikai oldal, katonai-technikai oldal) gyakorlatilag nem fejez ki (soha nem is fejezett ki) mást, mint a „politika és háború” — egyébként soha nem tagadott — összefüggéseit.

Mindezt aláhúzza az a ma már vitathatatlan tény is, hogy a doktrína két oldala a gyakorlati életben (a háborús évek kivételével) soha nem került egymással igazán összhangba.

A doktrínával kapcsolatos nézetek további elemzésével, a változások okaival itt most részletesebben nem foglalkozom, az elemeiben jelenleg még érvényes (és tanított) nézeteket a katonai doktrína általános elméletéről az ezzel foglalkozók minden bizonnyal ismerik.

Megismétlem a katonai doktrínáról a közelmúltig leginkább elfogadott definíciót.

„A katonai doktrína a béke védelméről, egy esetleges agresszió elhárításáról, a háború jellegéről és céljáról, az ország és a fegyveres erők háborúra való felkészítéséről, a fegyveres küzdelem módjairól és formáiról egy adott államban — egy adott időszakban — hivatalosan elfogadott nézetek rendszere.” (Itt jegyzem meg, hogy az ilyen összetett „nézetrendszer” aligha lehet „betakarni” a különböző előkészítő tanulmányokban fellelhető fogalmak bármelyikével is.)

Természetesen az továbbra sem vitatható, hogy egy ország honvédelme, az ország honvédelemre való felkészítése aligha képzelhető el az ország általános politikájának, de különösen biztonságpolitikájának közvetlen befolyása, ráhatása nélkül. Ez a politikai „ráhatás” azonban már nem a katonai doktrína része — mint ezt korábban kezeltük —, hanem olyan önálló tényező, amely, az ország biztonságpolitikájából fakad és meghatározza az ország honvédelmével kapcsolatos legfontosabb kérdéseket, így és ezek között a nemzeti hadászat, a hadműveleti művészet és a harcászat, azaz a hadművészet legfontosabb kérdéseit is.

Ez önmagában is igen fontos eltérés lenne a korábbi felfogásunkhoz képest.

Ezen megközelítésben az ország honvédelmi felkészítését meghatározó alapvető tényezők véleményem szerint az alábbiak:

1. az ország biztonságpolitikája;
2. az ország mindenkori hadtudományi, hadművészeti (hadászati, hadműveleti, harcászati) felfogása.

Mielőtt tovább folytatnám, tegyünk egy rövid kitérőt, és elevenítsünk fel olyan fogalom párt, mint a hadügy és a politika.*

Az ország mindenirányú és általános honvédelmi felkészítése az ország szuverenitásának, függetlenségének megvédése egy esetleges agresszió elhárítása *elválaszthatatlan a politikától*. A honvédelemmel kapcsolatos feladatok a mindenkori politikához kapcsolódnak. A hadügy kérdései, a politikai célokhoz viszonyítva, természetesen alárendelt jelentőségűek lesznek, mivel a hadügy csak az erőket és eszközöket, illetve azok előkészítését biztosítja a politika számára. *A hadügyre mind a bel-, mind a külpolitika* jelentős mértékben hatást gyakorol. Az ország bel- és külpolitikájának általában összhangban kell lenni annál is inkább, mivel (ez napjainkban igen jól megfigyelhető) az ország politikáján belül elsősorban a belpolitikából fakadnak a külpolitika főbb törekvései. Az adott ország hadügyi feladataira is e kettő együttesen hat, mivel az állam potenciális képességei elsősorban a belpolitikától függnek, míg a külpolitikának az „ellenség” és „szövetséges” meghatározásában, az agresszió elhárításával kapcsolatos feladatok megoldásában, a garanciák megteremtésében van döntő szerepe.

Meg kell említenem, hogy napjainkban az „ellenség” és a „szövetséges” meghatározásával kapcsolatosan gyökeres változások korát éljük. Elegendő, ha csak arra utalunk, hogy ma az európai biztonság megteremtése érdekében és annak keretében, az ilyen felosztás helyett, őszintén együttműködni akaró partnereket kell keresnünk, s erre kell építenünk a politikánkat, így a biztonságpolitikánkat is. Itt, úgy vélem, még sok a tennivaló.

Visszatérve az előző gondolathoz, szólni kell a biztonságpolitikáról és a hadászatról általában.

Azt mindenképpen fontosnak tartom már előljáróban megemlíteni, hogy az ország biztonságpolitikájának kialakításához (tétéleinek megfogalmazásához) a nemzetközi politikai és katonai helyzet konkrét elemzése elkerülhetetlenül szükséges. Az elemzés keretében feltétlenül választ kell keresnünk a „fenyegetettség”, a „biztonság”, a „nemzetbiztonság” fogalmaknak az országra vonatkozó konkrét tartalmára, értelmezésére. Ezek nélkül ugyanis aligha lehet megfogalmazni — mint ezt ma többen megkísérlik — az ország biztonságpolitikai elgondolását, illetve annak alapján az ország honvédelmi politikáját. Még kevésbé a honvédelmi doktrínát.

Itt tehát a korábban említett katonai doktrína fogalma helyett — nagyon meg gondoltan — a *honvédelmi doktrína* fogalmát használtam, amihez azonnal teszek egy rövid megjegyzést. Teljesen érthető és indokolt, hogy a hadtudományi kutatómunkának mielőbb fel kell tárnia az ez ideig használt katonai doktrína értelmezésének elméleti és gyakorlati ellentmondásait, a doktrína alkalmazása terén korábban elkövetett durva hibákat. *Ki kell alakítani a Magyar Köztársaság honvédelmével kapcsolatos új, a nemzeti jelleget jobban reprezentáló egységes nézetrendszert.*

Ugyanakkor viszont feleslegesnek tartom annak bizonyítását, hogy a doktrína fogalma nem a sztálinizmus terméke, ezért viszont nem helyes, ha a sztálinizmus

* Itt a hadügyről, mint gyűjtőfogalomról teszek említést, olyan fogalomról, amely magába foglalja mindazon elméleti és gyakorlati kérdéseket, amelyek kapcsolatban vannak az ország honvédelmi felkészítésével, fegyveres erőivel, a katonai elmélettel és gyakorlattal, továbbá az országot érintő esetleges agresszió elhárításával.

valós torzításaira hivatkozással „kitöröljük” a honvédelemmel kapcsolatos gondolkodásunkból, a politikai és katonai gondolkodás szférájából. Ez indokolatlannak és elszigeteltnek tűnik. Sőt ez a törekvés — legalábbis átmenetileg — értelmezési zavart okozhat a belső, de nem kevésbé a külső kapcsolatainkban is. Ennek már jól látható és érzékelhető jeleivel találkozhattunk.

A gyökeres és valóban indokolt változtatási szándékunkat — különösen a belső tartalmat illetően — jobban, pontosabban kifejezhetjük, ha a *korábbi katonai doktrína kifejezés helyett a Magyar Köztársaság honvédelmi doktrínája fogalmat fogadjuk el* a honvédelemmel kapcsolatos, hivatalosan elfogadott nézetrendszerünk kifejezésére, illetve összefoglalására. (Erre később még többször utalok.)

Ezek után röviden megemlítem az előzőekben már érintett fenyegetettség, biztonság stb. fogalmak elvi tartalmát.

A konkrét gyakorlati tartalmat ugyanis nem itt, de nem is a napi sajtó hasábjain kell megfogalmazni, sőt teljes terjedelmében talán még magasabb fórumon sem kerülhetne nyilvános megvitatásra. Ezek a kérdések az állam létének, a hon védelmének meghatározó kérdései, amiket a legjobban felkészült „szakemberek” készítenek elő döntésre az arra illetékes állami vezetés számára.*

Fenyegetettség — a jellegtől függően lehet: politikai, gazdasági, ideológiai és katonai (e tényezők értelmezésével a következőkben csak röviden foglalkozunk).

Biztonság: nem más, mint az előzőekben említett fenyegetettség hiánya, vagy a fenyegetettséggel szembeni megbízható védelem (e meghatározás elsősorban a külső biztonsággal kapcsolatos).

Általános társadalmi értelemben a biztonság az alábbi főbb jellemzőkkel értelmezhető: a függetlenség, az integritás, a stabilitás, a fennmaradás, az identitás, az életszínvonal stb. védelme. Mindezek alapján most már azt is meg tudjuk fogalmazni, hogy egy-egy ország esetében hogyan jelentkezhet a *biztonság hiánya*.

Igazán megalapozott biztonsághiányról akkor beszélhetünk, ha nagyfokú reális külső veszély fenyegeti a biztonságot, és e veszélyt az ország helyesen, jól értelmezve fogja fel. (Ma az általános megítélés Magyarországon az, hogy jelenleg ilyen helyzet nem áll fenn.)

Eltűlt biztonsághiányról akkor beszélhetünk, ha a nem igazán számottevő veszélyt nagy veszélynek fogjuk fel, és ennek megfelelően akarunk cselekedni.

Felelőtlen (téves) biztonsághelyzetről akkor lehet szó, ha a valóban meglévő reális külső veszélyt az ország csak jelentéktelen, figyelmen kívül hagyható veszélynek tekinti. (Erre napjainkban nem kevés példa adódik, különösen a különböző pártok — de nem csak azok — biztonságpolitikai elképzelésében, vagy éppen a „nincs elenségképünk” megfogalmazás helytelen értelmezésében.)

Alljon itt — minden kommentár nélkül — egy rövid újsághír! (*Magyar Nemzet*

* Talán nem lesz haszontalan egy rövid idézet *Polübiosz* (III. sz. eleje) A hadtervezés művészete c. művéből, a háborúval kapcsolatos tervezés titkainak megőrzésére vonatkozóan. „A legfontosabb, hogy hallgatni tudjon a vezér és sem a jó remény keltette örömeiben, sem félelmében, sem barátság, sem övéi iránti szeretet hatása alatt se tárjon fel semmit a terveiből olyanoknak, akiket az nem illet. Csak azokkal közöljünk bármit, akik nélkül a tervet végrehajtani nem lehet és ezeket is csak akkor, amikor az idő megkívánja és sürgeti. Hallgatni nemcsak nyelvünkkel, hanem még inkább, mintegy a lelkünkkel is kell. Mert gyakran előfordult már, hogy egyesek a tervüket szavakban nem közölték, de tekintetükkel vagy bizonyos cselekedeteikkel elárulták gondolataikat.” (A hadművészet ókori klasszikusai, Zrínyi Kiadó. Bp. 1963.) (Miért gondoljuk, hogy most kisebbek a honvédelemmel kapcsolatos valódi titkaink? — Szerző.)

1991. I. 29.) „Hamarosan megszűnik a megerősített védelem a magyar—jugoszláv határszakaszon, miután Jugoszláviában normalizálódik a belpolitikai helyzet. A hét végén csendes volt a 610 km hosszú zöldhatár...” (Gondoljuk át, hogyan alakult a helyzet 1991 novemberéig!) Környezetünkben sajnos hozhatnánk más, számunkra nem kedvező példákat is. Itt látszik szükségesnek megemlíteni azt is, hogy *Európa mesterséges megosztottságával együtt a mesterséges nyugalma is a semmibe hullott*. Az egymással versengő felemás állapot, a szovjet hegemoniával szembeni „egységbe tömörült” ellenállás és a nyugati hitelekért folyó „szocialista” versenyfutás számos zavara, a feleledő nacionalizmus végzetesen fellazítja a volt szocialista országokat egybefűző szálakat. Megindulhat ezen országok versengése „Nyugat” kegyeiért, egymást is eltiporni akaró szándékaik érvényesítéséért. Ez még akkor is igaz lehet, ha Nyugat-Európa és a Szovjetunió közé beékelődött régió szerepe a közeljövőben feltehetően erősen felértékelődhet.

Biztonságos helyzetről akkor lehet beszélni, ha az ország a külső veszélyt körütekintően, nagy előrelátással, helyesen értékeli; biztonságpolitikájának kialakítása és az ország honvédelmének megteremtése és fejlesztése során ennek megfelelően cselekszik. Mi, magyarok ma erre törekszünk, reméljük, hogy e szándékainkat később valóban igazolják is az események.

A nemzetbiztonság egy adott nemzetnek azon képessége, hogy megvédje belső értékeit minden külső és belső veszéllyel szemben.

A nemzetbiztonság ezen igényeit és értékeit mindenkor az adott nemzet politikájának szervezete (az állam) fejezi ki és juttatja érvényre.

Mivel a biztonság nemcsak a társadalom belső rendjéből fakad, hanem legalább ilyen mértékben — vagy fokozottabban — a nemzetközi környezet mozgásától és fejlődésétől is függ, ezért ezen igény kielégítését elsősorban az állam külpolitikája szolgálja. Az ország biztonsági igényeinek kielégítése tehát, különösen napjainkban, a külpolitikai törekvéseknek is kiemelten fontos célja.

A lehetséges célokat, amelyekre erőfeszítéseinknek napjainkban összpontosulni kell, az alábbiak szerint lehetne csoportosítani (egy változatként):

a./ *egzisztenciális célok*, azaz az állam fennmaradásának, társadalmi és gazdasági fejlődése maximális esélyeinek minden lehetséges módon való biztosítása;

b./ *az együtt- és az egymás mellett élést biztosító (koegzisztenciális) célok*, melyek elérésének lényege az adott állam nemzetközi pozíciójának erősítése, nemzetközi garanciák megteremtése, az ország szerepének, jelentőségének növelése. Arra mindenképpen fel kell figyelni, hogy e területen az utóbbi időben bizonyos stagnálás és lemaradás tapasztalható. Itt, úgy vélem, sürgős tennivalók vannak;

c./ *konkrét funkcionális célok* — az előző két célcsoport időben, térben és tartalomban differenciált és hatékony végrehajtása.

A célok ilyen (általam vett) csoportosításában a legfőbb egzisztenciális cél a biztonság, amely abból adódik, hogy most ez tűnik a legfontosabbnak az állam életbevágó szükségletének, a létezésnek és a fennmaradásnak a garanciájához.

Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a biztonságpolitikát a 80-as évek elejéig lényegében a honvédelmi politikával azonosították. Ez a nézet azonban — több fontos tényező hatására — az elmúlt évtizedben jelentősen megváltozott. Az a véleményem, hogy ma a biztonságpolitikának csak egyik — talán ma még a legfon-

tosabb — eleme ugyan a honvédelmi politika, de már jelentős mértékben előtérbe kerültek az úgynevezett nem szorosan vett katonai tényezők. Meggyőződésem, ha majd az egyes országok igazán felmérik a pusztító háború veszélyét, akkor a nem katonai tényezők — a gazdasági, az ideológiai stb. — az államok, a népek kapcsolatában egyértelműen és egyre nagyobb mértékben *biztonságpolitikai dimenziót kapnak*. Ezzel együtt — legalábbis erre kell törekednünk — a katonai tényező szerepét a jövőben fokozatosan csökkenteni kellene.

Ez a felismerés ma már egyre inkább érzékelhető, elsősorban azokban az országokban, amelyek biztonságát ez idáig sem igazán a katonai tényezők megléte, hanem a gazdasági, ideológiai stabilitás és a jól megválasztott partnerekkel való megalapozott együttműködés, a tömbpolitika garantálta. Úgy vélem, hogy a mai Magyarország is azon országok sorába tartozik, amely vallja, hogy *komplex biztonságra* van szükség, ami viszont több összetevő együttes hatásán alapul. A nemzetbiztonság igényeit és érdekeit — mint ezt fentebb mondtam — mindenkor az adott nemzet politikai szándéka, az állam fejezi ki és juttatja érvényre, a körültekintően értékelt és reálisan meglévő (politikai, gazdasági, ideológiai, katonai) fenyegetettséggel összhangban.

A *gazdasági biztonság* igen összetett és komplex értelmezést követel. Kellő tisztázása és értelmezése számunkra ma létfontosságú. Meggyőződésem, hogy hazánk biztonságpolitikájában előtérbe kell kerülnie a gazdasági biztonságnak. E nélkül aligha beszélhetünk általában a *biztonságról*, ha figyelembe vesszük, hogy a biztonság fogalma általános társadalmi értelemben magába foglal olyan fontos kérdéseket is, mint pl.: gazdasági stabilitás, életszínvonal és életminőség stb. A gazdasági biztonság tehát magába foglalja az ellátásbiztonságot, a kereskedelmi biztonságot, a pénzügyi biztonságot és a tudományos-technikai biztonságot is.

Mindezeket és az ezekkel kapcsolatos égető gondjainkat itt most nem tartom szükségesnek részletesebben vizsgálni. De gondoljunk csak az eladósodásunk mármár katasztrofális méretére, a tulajdonviszonyok tisztázatlanságára, a növekvő inflációra és a drasztikusan csökkenő életszínvonalra!

Az *ideológiai biztonság* magyarázatára sokféle elképzeléssel találkozhatunk. A pontos értelmezésére még további tanulmányozó munka szükséges. Van olyan álláspont is, ami e kategóriai létezését kétségbe vonva, azt egyszerűen a biztonságérzettel azonosítja. Az ideológiai tényezőnek én (az ismert tapasztalatok szerint) sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítok.

Meggyőződésem szerint az ideológiai biztonság kérdésével társadalmunk életének minden területén sürgősen és átfogóan foglalkozni kell, mert itt ma nem kevés a veszély. Szembetűnően jelentkezik a fenyegetettség a kultúra és a művészet területén. A széthulló marxista-leninista ideológia — ami egyébként igazán soha nem is vált nemzetünk életében biztonsági szempontból mérvadó tényezővé — helyébe sürgősen és minden területen ki kell alakítani olyan, a népünk egésze által elfogadott ideológiát, ami nem áll szemben a „hivatalos ideológiával” és szervesen bele tud épülni az állam biztonságpolitikájába.

A *katonai biztonság*gal kapcsolatban meg kell jegyeznem — amit a honvédelmi politika alakításánál is célszerű figyelembe venni —, hogy a mindenkori helyzetnek megfelelően, az ország teherbíró képességével összhangban lévő fegyverkezés ma

még a biztonság elengedhetetlen feltétele. Ugyanakkor azt is nagyon fontosnak tartom nyomatékosan aláhúzni, hogy a nagyméretű és az ország védelmi szükségletét meghaladó fegyverkezés (annak ellenére, hogy növeli ugyan a katonai potenciált) károsan hat a biztonságra. A túlzott és indokolatlan fegyverkezés feltétlenül növeli a térség (a szomszédok) bizalmatlanságát, ami újabb és újabb fegyverkezési lépésekkel járhat. Ez idáig az egyes országok és szövetségek — így a Varsói Szerződés is — a politikai eszközök elsődlegességének deklarálása mellett hosszú ideig elsősorban a katonai biztonság fokozását tartották célravezető eszköznek. Az ilyen fel fogás ideje lejárt!

A katonai biztonság célszerűségét előtérbe helyező gondolkodásnak előbbutóbb szembe kell néznie azzal az elkerülhetetlen dilemmával, hogy a politikai bizalom gyors és pozitív változását a katonai biztonságot garantáló fegyveres erők struktúrája igen lassan — becslések szerint legalább egy évtized alatt — tudja csak követni. Meggyőződésem, hogy hazánkban — összhangban az új katonai elmélet kidolgozásával és állandó tökéletesítésével — mind a fegyveres erők struktúráját, mind a katonai gondolkodást egy évtizeden belül valóban át lehet és át is kell alakítani.

A biztonságpolitika tehát — az előző gondolatmenetet követve — nem más, mint azon nézetek és rendszabályok összessége, amely egy adott ország mindenoldalú biztonságának garanciáival foglalkozik.

Hiszem, hogy a jövőben a biztonság garanciális tényezői között egyre *kevesebb* szerepet kell játszani a katonai tényezőnek és egyre *nagyobb* szerepet kapnak a politikai és a gazdasági tényezők. Meggyőződésem, hogy az „atomkorban” a fegyveres erők, a hadseregek sokkal inkább a biztonság, a szuverenitás, a függetlenség szavatolásának eszközei, mint a háborúké.

Napjainkra olyan helyzet alakult ki, amely nemcsak lehetővé, de szükségessé is teszi, hogy számos korábbi objektívnek vélt törvényt, fogalmat, az ezekhez kapcsolódó hadászati, hadműveleti és természetesen harcászati fogalmi rendszert is újraértékeljünk.

Az a történelmi jelentőségű felismerés, hogy az atomháború nem nyerhető meg, alapja lehet, hosszabb távlatban is, a népek békés együttélésének, az európai és a regionális biztonságnak. Határozottan az a véleményem, hogy a kelet-közép-európai térségben elhelyezkedő országok biztonságát elsősorban a nehéz gazdasági, illetve instabil társadalmi-politikai helyzetből adódó feszültségek esetleges kezelhetetlenné, irracionálissá válása fenyegeti.

Gyakorlatilag ma Európában csak egy valóban létező katonai szervezet van, a NATO. A Varsói Szerződés országaiban ma egyértelműnek tűnik az úgynevezett nyugati befolyás növekedése, a nyugat felé való határozott fordulás. Ugyanakkor a feltételek arra is érettek, hogy a NATO (és Nyugat-Európa) is gyökeresen újragondolja teljes biztonsági és védelmi koncepcióját mind politikai, mind katonai szempontból. E folyamatnak napjainkban számos konkrét jelét tapasztaljuk, amelyek között a legbiztatóbb előrelépést a római csúcstalálkozó jelenti.

Az a véleményem, hogy ebben a helyzetben a biztonság érdekében az európai katonai szembenállás helyébe az összeurópai biztonság sokoldalú feltételrendszerét kellene mielőbb létrehozni, illetve a meglévőket erősíteni. E gondolat szolgálatában

elképzelhetőnek tartom: mielőbb életrehívni az ezzel foglalkozó közös biztonságpolitikai bizottságot, sőt — nem beláthatatlan távlatokban — ennek vagy az ENSZ égisze alatt a béke megőrzését garantáló, elsősorban regionális közös parancsnokságok és katonai erők is létrehozhatók.

Mindenképpen fontosnak tartom azt is aláhúzni, hogy a Szovjetunióval való korrekt kapcsolat nélkül — elsősorban annak nyugati köztársaságai nélkül — nem vagy nehezen képzelhető el a megbízható és tartós rendezés Európában. A legfontosabb kérdés *napjainkban* természetesen az, hogy a következő években hogyan hat az erőviszonyok drasztikus megváltozása Európa egészének biztonságpolitikájára.

Ezzel kapcsolatban célszerűnek látszik megemlíteni, hogy napjainkban az a nézet van kialakulóban (elsősorban a volt „szocialista” országokban és az Egyesült Államokban), miszerint: az Egyesült Államoknak vezető szerepet kell vállalnia az új euro-atlanti biztonsági keretek kialakításában, mert nyugati támogatás nélkül nemzeti tragédiák várhatók Kelet-Európában.

Az Egyesült Államoknak — miközben a NATO is fennmarad — vezető szerepet kell vállalnia abban, hogy az 1992. évi helsinki találkozó előtt kialakítsák az új, Európa-Atlanti Biztonsági Szervezetet.

Mindezekre még akkor is nagy körültekintéssel szükséges gondolni, ha az Öböl-háború a világpolitika krónikájában átmenetileg háttérbe szorított más, súlyos fegyveres konfliktusokat. Elegendőnek tűnik, ha itt felelevenítjük az angolai, a csádi, az etiópiai, a marokkói, a kolumbiai, a salvadori, a kambodzsai, az afganisztáni, a kasmiri, illetve a Szovjetunióban és Jugoszláviában folyó eseményeket.

Mindezeket azért fontos nyomatékosan megemlíteni, mert az eddig érvényes tömbjellegű, kétpólusú európai hatalmi rendszer struktúrája jól érzékelhetően szétesett, és ma még nincs semmiféle szisztéma, ami a felbomlott biztonsági rendszer helyére lépne.

Azt azonban már itt érdemes megjegyezni (még ha kissé korainak is tűnik), hogy az ezredforduló után Európában újra két (Európa jövőjét befolyásoló) nagyhatalom befolyási övezetének kialakulása rajzolódhat ki, s ez a Szovjetunió, valamint Németország. Ezt még akkor is célszerű tekintetbe venni, ha kezdetben valamiféle európai biztonság, regionális biztonság, vagy éppen a meglévő szövetségek keretében tesszük meg az első lépéseket. Ez képezheti a *napjainkban elvégzendő hosszú távú helyzetelemzés alapirányát*.

Aligha lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy Európában gyökeresen új, semmi korábbihoz nem hasonló történelmi, illetve katonapolitikai helyzet alakult ki, vagy van kialakulóban.

Ebben a helyzetben fontosnak tartom azt is megemlíteni, hogy igen nehéz lesz közös nevezőre jutni, ha továbbra is a régi fogalmakat, fogalmi rendszereket akarjuk „be-leerőszakolni” egy új gondolkodás koordináta-rendszerébe. Olyan koordináta-rendszerbe, amelynek mostani középpontja Európa biztonsága lett.

Itt megemlíthető például az ellenségkép gyökeres változása, vagy az a tény, hogy az a fogalmi rendszer, amire felépült a két nagy katonai szövetség katonai doktrínája (fenyegetettség — biztonság, kapitalizmus-szocializmus; kapitalista vi-

lágrendszer — szocialista világrendszer; globális biztonság — regionális biztonság; kollektív biztonság; barát-szövetséges; egyensúly—aszimmetria stb.) gyakorlatilag megszűnt, de legalábbis megszűnőben van.

Mit tekintünk tehát a *nemzetbiztonság főbb értékeinek*, amelyeknek megteremtését, megtartását, illetve megőrzését kell szolgálni egy adott állam politikájának, biztonságpolitikájának?

Ezek: a politikai függetlenség, a fennmaradás, a területi integritás és az életminőség.

A biztonságpolitika mellett *másik alapvető tényező* — mint ezt korábban említettem — az ország mindenkor *hadtudományi, hadművészeti* (hadászati, hadművelleti, harcászati) *felfogása*.

Mindazok számára, akik jelenleg vitatják (vagy csak lekicsinylően említik) a *nemzeti hadászat létét*, szükséges feleleveníteni a hadászati kutatás és tevékenység hatáskörébe tartozó legfontosabb kérdéseket, egyben igazolni annak szükségességét, hogy a honvédelmi feladatok meghatározásánál és végrehajtásánál döntő tényező a nemzeti hadászat* elveinek széles körű felhasználása.

Konkrétan a biztonságpolitikáról!**

Az eddig leírtaknak megfelelően minden állam — a saját nemzetbiztonságát szem előtt tartva — maga állapítja meg mindazon értékek rendszerét, amelyeket óvnia kell a külső és belső veszélyek ellen. S ennek megfelelően alakítja ki az ezen értékek védelmét biztosító eszmei és gyakorlati eszköztárát, fogalmazza meg ennek megfelelő biztonságpolitikáját.

Az ország *biztonságpolitikája* — a világban zajló politikai, társadalmi, gazdasági, katonai események mélyreható értékelése alapján — magába foglalja:

egyrészt: a háború megelőzésére, a béke és a biztonság megőrzésére irányuló külpolitikai (diplomáciai), gazdasági, tudományos-technikai, katonai, humanitárius és emberjogi, valamint környezetvédelmi kapcsolatok és garanciák megteremtésére és erősítésére irányuló cselekvést;

másrészt: egy lehetséges háború esetére az ország egészének honvédelmi felkészítésével, illetve az ország biztonságát (belső rendjét) fenyegető más veszélyek elhárításával kapcsolatos elvi és gyakorlati feladatokat.

Természetesen a honvédelemmel kapcsolatos legfontosabb alapelveket mindenkor az ország alkotmánya határozza meg. A Magyar Köztársaság alkotmányában az erre utaló meghatározás így hangzik: „A Magyar Köztársaság állama védi a nép

* A hadászat a hadművészet vezető területe. Átfogja az ország és a fegyveres erők háborúra történő felkészítésének elméletét és gyakorlatát. A fegyveres küzdelem egészének jelenségeire és törvényszerűségeire vonatkozó nézetek és tevékenységek rendszere.

Kidolgozza a fegyveres erők (haderőnemek) háborúra való felkészítésének és alkalmazásának elveit, meghatározza a fegyveres küzdelem megvívásának fajtáit, formáit, vezetésének elveit, valamint a fegyveres erők hadászati biztosításának feladatait.

Foglalkozik a feladatok végrehajtásához szükséges erők és eszközök meghatározásával, a fegyveres erők, a gazdaság, a lakosság, az igazgatási szervek és a hadszínterek előkészítésével, a potenciális ellenség folyamatos tanulmányozásával.

A hadászati-hadművelleti tervezés keretében kidolgozza a hadászati felderítéssel, a fegyveres erők felvonulásával és szétbontakozásával, feladatainak végrehajtásával kapcsolatos konkrét terveket.

A hadászat az ország legfelső katonai vezetése gyakorlati tevékenységének fontos területe, amely felöleli az ország háborúra való felkészítésének és vezetésének minden fontos kérdését.

** Többen nevezik a politika ezen részét nemzetvédelmi politikának is. Én a biztonságpolitika meghatározásnál maradok.

szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét és területi épségét, valamint a nemzetközi szerződésekben rögzített határait.”*

E célkitűzést elsősorban az ország biztonságpolitikája szolgálja. Az előzőekből kézenfekvőnek látszik, ha azt mondjuk, hogy a biztonságpolitika (annak honvédelemre vonatkozó része) képezi egyben az ország honvédelmi politikájának alapját is. Természetesen a honvédelmi politika megfogalmazásánál még egy sor más tényezőt is figyelembe kell venni. Ilyeneket, mint: az ország potenciális (gazdasági, katonai, tudományos-technikai stb.) lehetőségei; a szomszéd államok potenciális lehetőségei; az ország geopolitikai (geostratégiai) helyzete; nemzetközi biztonsági garanciák megléte.

A honvédelem és a katonai védelem kidolgozásának folyamatáról néhány összefoglaló gondolatot.

A honvédelem a haza védelmét biztosító potenciális tényezők, elvek, szervezetek és tevékenységek egységes egészét alkotó rendszere. Ennek megfelelően a honvédelmi politika: a legfelsőbb állami vezetésnek az ország védelmi képességének biztosítása érdekében követett alapelveit, a megvalósításukra irányuló állami, társadalmi tevékenységének összességét foglalja magába.

A honvédelmi politika az általános politika, illetve a biztonságpolitika szerves része, azzal egységes egészet alkot, s felöleli azokat a legfontosabb területeket, amelyek az ország védelmi erejének szükséges színvonalon tartásához, a korszerű honvédelemhez elengedhetetlenek. A honvédelmi politika által vizsgált kérdések részletes tanulmányozása (feldolgozása) után kerülhet sor egy-egy konkrét időszakra (helyzetre) vonatkozóan:

a./ a honvédelem politikai irányelveinek (a korábban a doktrína politikai oldalának), illetve

b./ a honvédelem katonai irányelveinek (a korábban a doktrína katonatechnikai oldalának) megfogalmazására.

Az említett (s egyben javasolt) irányelvek alapján formált, formálódó és alakított nézetek egész rendszerének konkrét megfogalmazását és érvényesítését nevezhetjük — ahogy most ezt többen teszik — a „Magyar Köztársaság honvédelmi követelményének”, vagy összhangban más nyugati és keleti országokkal — és ami az én határozott javaslatom is —, a „Magyar Köztársaság honvédelmi doktrínájának”.

A továbbiakban maradjuk e változatnál, amely ebben a felfogásban félreérthetetlenül a Magyar Köztársaságnak a béke védelméről, egy esetleges agresszió elhárításáról, illetve a háború jellegéről és céljáról, az ország és fegyveres erői honvédelmi felkészítéséről, a fegyveres küzdelem módjáról és formáiról a jelen konkrét időszakban elfogadott, hivatalos nézeteinek és tevékenységeinek rendszere lesz. És ez lenne a lényeg.

A javasolt irányelvek lehetséges tartama.

a./ A honvédelmi politika irányelvei tartalmazzák:

A térség konkrét politikai és katonapolitikai értékelését. Az esetleges fenyegettség meglétét, mértékét, jellegét, ebben az érintett országok szerepét a lehetséges szövetségeket. Az ország védelmének hadászati elgondolását. A védelemhez

* A Magyar Köztársaság alkotmánya, 5. paragrafus.

szükséges fegyveres erők nagyságát (béke és háborús arányát) és felkészítését. Az ország egészének (fegyveres erők, nemzetgazdaság, lakosság, államigazgatási és önkormányzati szervek) honvédelemre történő felkészítésének tartalmát és rendjét, a legfontosabb feladatok koordinációját.

A honvédelem politikai irányelvei kidolgozása során elkerülhetetlenül tanulmányozni kell: az ország védelmének célját (pl. a háború távoltartása, elkerülése, mielőbbi politikai megegyezésre való törekvés); az esetleges konfliktusforrásokat, ezek megelőzésének és kezelésének kérdéseit, a lehetséges szövetségeseket, a nemzetközi garanciák alakulását, a fejlődést (véleményem szerint még egy jó ideig a nemzetközi garanciák megteremtésére kell a fő figyelmet fordítani, mert napjainkban a megbízható védelemhez minimálisan szükséges mértékben sincs elegendő erőnk), a várható legnagyobb veszélyt figyelembe véve; a honvédelemmel kapcsolatos tényezők folyamatos változását, fejlődését. Mindezek alapján és ezekkel együtt kerülhet sor a honvédelem katonai irányelveinek kidolgozására.

b./ A honvédelem katonai irányelvei tartalmazzák:

A fegyveres küzdelem méreteinek, módjainak, fajtáinak, formáinak és jellegének feltárását és ennek alapján az ország védelmével kapcsolatos hadászati, hadműveleti, harcászati alkalmazási elvek és tervek részletes kidolgozását; a feladatok végrehajtásához szükséges fegyveres erők létrehozását, szervezeti keretének kialakítását, haditechnikai fejlesztését, magasabb harckészültségbe helyezésével, mozgósításával és felkészítésével kapcsolatos kérdéseket; a hadszíntér előkészítését, az ország egésze honvédelmi felkészítésének koordinálását.

Hogyan lehetne a fentiek figyelembevételével összegezni a honvédelmi doktrína ki- és folyamatos feldolgozásának rendjét, és bemutatni a Magyar Köztársaság biztonságpolitikai, illetve honvédelmi nézetrendszerének struktúráját?

Az előkészítés lehetséges lépései

1. Átgondoltan és körültekintően elvégezni a fenyegetettség, a biztonság, a nemzetbiztonság, a biztonságpolitika értékelését Magyarországra vonatkozóan (ez a legfelső politikai-állami vezetés folyamatos feladata).

2. A fentiek alapján meghatározni a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának legfontosabb területeit, s ebből kiindulva megfogalmazni az ország aktuális honvédelmi politikáját (az Országgyűlés, illetve az állami és katonai vezetés feladata).

3. Mindezek alapján konkrétan megfogalmazni a honvédelem mindenkor aktuális politikai és katonai irányelveit (az állami és a katonai vezetés feladata).

4. Kialakítani és — a mindenkori valós helyzettel összhangban — fejleszteni az egységes nézetrendszert. Ennek megfelelően folyamatosan pontosítva megvalósítani a Magyar Köztársaság honvédelmi doktrínáját (az állami és a katonai vezetés feladata).

A honvédelmi doktrína a mindenkori valós helyzetnek megfelelő és az adott időszakra meghatározott (vagy lehetséges) *védelmi célokkal összhangban* — a nemzetközi tapasztalatokra hivatkozással — konkrét elnevezést is kaphat.

Elképzelhető például az alábbi meghatározások elfogadása:

- a „lehetséges védelem” doktrínája;
- a „szükségszerűen elégséges védelem” doktrínája;
- az „elégséges védelem” doktrínája;
- a „megbízhatóan elégséges védelem” doktrínája.

Babos András

Az új honvédelmi koncepció és az európai kooperatív biztonság összefüggései

A szerző az új honvédelmi koncepció és az európai kooperatív biztonság összefüggéseit vizsgálja. Megfogalmazza a biztonságpolitika, a honvédelmi politika és a katonapolitika tartalmát, hangsúlyozva a nemzeti konszenzus szükségességét. Áttekinti az EBEE-folyamatot, kiemelve a stockholmi dokumentumok fontosságát. Kísérletet tesz (ami csak részben sikerült) az új magyar honvédelmi koncepció és az európai kooperatív biztonsági rendszer közötti lehetséges összefüggések bemutatására.

Az ország függetlenségének visszanyerése után, valamint a rendszerváltás konzekvenciáiban is fontos feladatként vetődött fel: a magyar honvédelmi politikával kapcsolatos gondolkodásmód elveinek az eddigi koalíciós metodikáról az önálló nemzeti biztonságpolitika fő irányainak kimunkálására való áttérés szükségessége.

Biztonságpolitika

A korszerű biztonságfelfogás a katonai biztonságot rendkívül fontos elemnek — de a komplexen felfogott biztonságpolitika csupán egyik elemének — tekinti. Abból indul ki, hogy a biztonság nem más, mint dinamikus egyensúly az államot fenyegető veszélyek, illetve az azok megelőzésére és/vagy elhárítására való képesség között. Olyan állapot, amelyben az adott állam társadalmi, gazdasági, politikai, katonai, humanitáriusi, ökológiai, környezetvédelmi veszélyek vagy veszélyeztetettségek nélkül, demokratikus belső önszabályozásra, s arányosan fejlesztett külkapcsolatokra támaszkodva, hagyományai és fejlettségi szintje által determinált módon is funkcionálhat. Ez a meghatározás a biztonságpolitikát összetett fogalomnak tekinti, amelyen a biztonság állapotának eléréséhez és fenntartásához szükséges cselekvési sor elméleti kialakítását és gyakorlati megvalósítását érti.

Honvédelmi politika

A biztonságpolitikától szűkebben értelmezhető a honvédelmi politika. A honvédelmi politika a haderő felépítésének elveit, az állampolgárok, az állami intézmény-

rendszer, a civil társadalom esetleges háborúra való felkészítésének fő kérdéseit, a honvédelemre fordítható erőforrások mennyiségét, felhasználásuk erejét határozza meg. A biztonságpolitika tehát szélesebb területet ölel fel, mint a honvédelmi politika, az előbbi mintegy magába foglalja, tartalmazza az utóbbit.

Katonapolitika

A honvédelmi politika mellett — amelynek alakításáért a biztonságpolitikával együtt a demokratikus piacgazdaságokban általában polgári politikusok felelnek — feltétlenül létjogosultsága van a katonapolitikának. A két fogalmat az elmúlt időszakban gyakran összemosták, pedig markáns különválasztásuk a honvédelmi irányítás hatékony működésének alapvető feltétele. A katonapolitika a honvédelmi politikának — így tehát a biztonságpolitikának — egyik alrendszere. Specifikusabban foglalkozik a haderő célirányos felkészítésével, fejlesztésével, a lefektetett elveknek megfelelő profilja kialakításával. *A katonapolitika sajátosan katonai feladat, kialakítása és felelőssége a szakértők, katonai szakemberek dolga.* A honvédelmi politika és a katonapolitika szintjeinek különválasztása nemcsak a fogalmi apparátus szintjén indokolt, a két különböző mélységű és jellegű feladatkört felölelő felelősségi szektor ugyanis különböző vezetési szintek kompetenciájába tartozik, s a hatalommegosztásos államigazgatási mechanizmus elvének megfelelően működtetve hatékonyan szolgálja az irányítás demokráciáját.

Nemzeti konszenzus

Az új honvédelmi koncepciónak a fentebbiek figyelembevételével olyan összetett belső társadalmi környezetből kell eredeztetnie főbb vezérlő elveit, amelyek alapvetően bel- és külpolitikai konszenzuson nyugszanak.

A honvédelmi kérdésekben vizsgált belső nemzeti konszenzus ma a stratégiai irányokban alapvetően fennáll. Társadalmi egyetértés mutatható ki azokban a fő kérdésekben, amelyek a biztonságpolitika katonai vetületét jellemzik. Fontos céljaink a katonai konfliktusok, a háborúk elkerülése, a védelemhez feltétlenül szükséges mennyiségű fegyveres erő fenntartása, az alkotmányos rend, a társadalmi-gazdasági stabilitás fenntartása, a fegyverzetcsökkentési, bizalom- és biztonságérintési folyamatban való aktív részvétel.

Ez utóbbi gondolat átvezet a biztonságpolitika külpolitikai, katonapolitikai síkjára, amelynek jelentősége az ország biztonsága szempontjából egyre fokozódik.

A világban, ezen belül talán leginkább az európai kontinensen érvényesülő kölcsönhatások napjainkban szinte kötelező érvényűvé teszik az egyes nemzetek biztonságfilozófiájának összehangolását. Ez a mai folyamatok természetes rendje által kikövetelt szükségszerűség az európai biztonsági és együttműködési folyamatból meríti erejét és létjogosultságát.

EBEÉ-folyamat

A CSCE (Conference on Security and Cooperation in Europe — Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet — EBEÉ) folyamata paradox módon előidézője és egyben eredménye is az európai államok kölcsönös politikai közeledésének, az ellenségképek leépülésének. A Magyar Honvédség átalakítását célzó biztonságpolitikai felfogásmód kifejlődéséhez döntő mértékben járult hozzá az újfajta nemzetközi garanciákat is jelentő európai találkozó- és tárgyalássorozat, ezért indokolt tömör áttekintést nyújtani főbb csomópontjairól.

Mintegy két évtizeddel ezelőtt az Európában szemben álló katonai tömbök felfegyverzettségi és készenléti szintje elviselhetetlenné tette a feszültséget, ezért a szemben álló két államcsoport között 1972-ben Helsinkiben tárgyalások kezdődtek, amelyek a bizalom, a biztonság légkörének kialakítását szolgálták, hogy csökkenjen a kontinens megosztottsága, halványuljanak az ideológiailag motivált „hagyományos” ellenségképek. Az első meghatározó eredmény 1975-ben a Záródokumentum aláírása volt. A tárgyalásokon részt vevő két észak-amerikai állam (az Egyesült Államok és Kanada) hagyományos felelősségérzetétől, identitásától vezetettve atlantivá szélesítette az együttműködést. A nemzetek közötti kapcsolatok új elveit fektették le, továbbfejlesztették az államok közötti bizalomépítést, elkötelezettséget vállaltak az emberek, eszmék, információk szabad áramlása mellett. Kibontakozott egy újfajta kulturális, gazdasági, technikai-tudományos együttműködés is. Az egyezmény konkrét katonai bizalomépítési rendelkezéseket is tartalmazott a 25 ezer főnél nagyobb előerőt megmozgató hadgyakorlatok előzetes bejelentéséről, valamint külföldi megfigyelők meghívásáról a hadgyakorlatokra. Megállapodás született az utótálalkozók rendszerének életre hívásáról.

A bizalom és a biztonság építésében a katonai tényezők szerepét a felek (35-ök) olyan lényegesnek találták, hogy még a helsinki folyamat elején, 1973 októberében, Bécsben tárgyalások kezdődtek az erők kölcsönös és kiegyensúlyozott csökkentéséről. A közép-európai haderők ugyanis olyan koncentrálttsági fokot értek el, amely mindkét államcsoportban kölcsönös fenyegettségi érzéseket keltett. A tárgyalásokon a közép-európai régiót vették számításba, s az államokat felosztották közvetlen és közvetett résztvevőkre.

A közvetlen résztvevők a területtel vagy eszközökkel reprezentált államok voltak. Nyugati részről a Német Szövetségi Köztársaság, a Benelux-államok, valamint Kanada, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok. Keleti részről a Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország, Csehszlovákia, valamint a Szovjetunió.

A közvetett résztvevők a csökkentési övezettel határos államok voltak. A NATO részéről Dánia, Görögország, Olaszország, Norvégia és Törökország, a VSZ részéről Bulgária és Románia. Magyarország közvetlen részvétele a tárgyalásokban — a végleges döntés megszületéséig — hosszabb ideig nyitott kérdés maradt.

Ez a tárgyalássorozat a polgári szférában elért viszonylagos eredmények ellenére — a katonai területet jellemző adatszolgáltatási bizalmatlanság s ellenőrzési problémák miatt — a 80-as évek végére gyakorlatilag elsorvadt. Az utótálalkozók rendszere azonban a belgrádi fiasco — ahol is a sok ellentét, vita s a kevés eredmény lehetetlenné tette a konstruktivitást — ellenére is életképesnek bizonyult. A

Nyugat úgy vélte, hogy az ún. „harmadik kosár”, az emberek, eszmék, információk szabad áramlása kérdésében a Kelet túlságosan keveset teljesített, a keleti vezetőket viszont már ez a kevés is túlságosan irritálta.

A madridi utótálálkozó bizonyos áttörést jelentett. Az 1980 novemberétől 1983 szeptemberéig tartó tárgyalássorozaton jelentős előrehaladás következett be a bizalom és a biztonság építésének fő területein. Ezen a tanácskozássorozaton a résztvevő államok kialakították a különböző szintű szakértői találkozók rendszerét, amelyek a plenáris ülésektől sokkal alkalmasabbak voltak az egyes — egyre differenciálódó — szakterületek problémáinak megvitatására. Mintegy párhuzamosan a következő utótálálkozó előkészítésével, 1984 januárjában Stockholmban megszervezték az európai leszerelési konferenciát, amely elsősorban a katonai biztonság és bizalom megerősítésének kérdéseivel foglalkozott. Ez a tanácskozássorozat — hivatalos nevén: Konferencia az Európai Bizalom és Biztonság Erősítéséről és a Leszerelésről — 1986-ban zárult, nem sokkal a 3. utótálálkozó, a bécsi megnyitása előtt. Eredményeit az azóta referenciaanyaggá vált ún. stockholmi dokumentum tartalmazza, amelynek főbb összetevői az alábbiak:

- a katonai bizalom- és biztonságerősítéssel kapcsolatos további lépések;
- naptári tervek felfektetése a másik államcsoport által bejelentett fontosabb csapatmozdulatokról, gyakorlatokról;
- megfigyelők küldésének lehetősége egészen az Urálig kiterjedő területre. (A Szovjetunió korábban csak a szovjet határtól számított 200 km-es sávban fogadott nyugati megfigyelőket.)

A stockholmi szellemben megszervezett bécsi utótálálkozó, amely 1986 és 1989 között zajlott, kedvező légkört teremtett a konkrét katonai bizalomerősítési lépések megtételéhez — egy egészen újfajta tárgyalási fórum kialakításához. Konkrétan itt merült fel egy, a hagyományos fegyveres erőkről és fegyverzetekről folyó majdani tárgyalássorozat megnyitásának igénye. A mandátumról folytatott bonyolult viták lezárásával kirajzolódtak egy olyan tanácskozás körvonalai, amely a legdestabilizálóbb fegyverzetkategóriákban csökkenthetné az európai szembenállás szintjét.

Még 1989. január 12-e, a bécsi utótálálkozó befejezése előtt a delegációk elfogadtak egy naptári tervet, amely 1992 márciusáig — az újabb helsinki találkozóig — tartó ütemezéssel tartalmazta a CSCE keretében megtartandó tanácskozások, tárgyalások időpontját, főbb témaköreit.

Ennek jegyében 1989. március 6-án és 9-én két, nagy jelentőségű tárgyalássorozat kezdődött meg Bécsben.

Az egyik a *Tárgyalások a Hagyományos Fegyveres Erőkről Európában* (Negotiations on Conventional Armed Forces in Europe — CFE), amelynek fő célkitűzése az volt, hogy a legdestabilizálóbbnak tartott öt fegyverzetkategóriában — úgymint a harcokocsik, a páncélozott harcjárművek, a tüzérségi eszközök, a harci repülőgépek, a támadó helikopterek kategóriájában — csökkentse az Európában szemben álló államcsoportok között a felhalmozott fegyverzetmennyiséget az elegendő biztonság szintjére.

A másik megkezdett tárgyalássorozat a *bizalom és biztonság erősítéséről folyt* (Negotiations on Confidence and Security — Building Measures — CSBM). Ez utóbbi a stockholmi konferencia szellemének megfelelően szerves feladatának tekintette a

hagyományos erők kiegyensúlyozatlanságának csökkentési lehetőségeiről való megegyezés előmozdítását; a bizalomerősítési, -ellenőrzési folyamat intézményes formáinak kialakítását, megszilárdítását.

A két, nagy jelentőségű tárgyalássorozat permanensen változó európai és nagyhatalmi erőterben zajlott. Indulásukkor még a NATO és a VSZ közötti kiegyensúlyozott fegyverzetcsökkentés volt a célkitűzés. 1990. november 19-én a párizsi szerződést már a VSZ de facto megszűnését konstatálva írhatták alá a részes államok.

A magyar tárgyaló delegáció vezető szerepet játszott abban, hogy a tárgyalások megkezdésének időpontjától fogva azok ne a két katonai tömb közötti egyezményeket rögzítsék, hanem a szuverén és egyenjogú részes államok önkéntes kötelezettségvállalásait. Ezzel mintegy elősegítette a keleti katonai blokk oly módon való felbomlását, hogy az gyakorlatilag nem zavarta meg a tárgyalásokat. Sőt, a kialakított rugalmas egyeztetési rendszer s tárgyalási stratégia mindenki számára tolerálhatóvá tette az NDK megszűnésével kapcsolatos politikai és katonai jellegű változásokat is.

A hangsúlyáthelyeződést a nemzeti keretekben való gondolkodásra elősegítette az a tény is, hogy a szerződés előírásai végrehajtásának ellenőrizhetősége, a dolgok természetes rendjéből fakadóan, csak a konkrét államok szintjén volt végrehajtható.

A párizsi szerződés aláírásával olyan megállapodás született meg, amely a történelemben első ízben rendelkezik a hagyományos harceszközök megsemmisítéséről. Nemcsak limiteket határoz meg, hanem előírja az azt meghaladó mennyiségek felszámolását is.

Az új honvédelmi koncepció

A Magyar Köztársaság, így a magyar fegyveres erők számára, a tárgyalások és az azok eredményeként majdan kialakítandó nemzeti szintek miatt olyan helyzet állt elő, amikor az ország függetlensége megtartását nem elsősorban a fegyverek ereje, hanem — az előzőektől hatékonyabban — külpolitikai, katonadiplomáciai garanciák szavatolják.

A szerződés eredményeként hazánk számára úgy is fenntartható, sőt fokozható a biztonsági állapot, ha a honvédség kevesebb fegyverzettel, illetve személyi állománnyal rendelkezik. Arányaiban ugyanis a szerződés nagyobb csökkentéseket ír elő szomszédaink számára, mint a honvédség részére. Történelmileg nem hosszú időszakot feltételezve még azt a „luxust” is megengedhetjük magunknak — tekintettel az ország gazdasági helyzetére —, hogy kisebb fegyveres erőt, kevesebb technikai eszközt tartsunk hadrendben, mint amennyit a párizsi szerződés lehetővé tesz számunkra. Ezen relatíve magasabb keretszámokért pontosan azért küzdött a magyar tárgyaló csoport, hogy amennyiben a későbbi várható gazdasági fellendülés lehetővé teszi a honvédelmi tárca költségvetési rovatának növelését, akkor ne szorítsanak olyan alacsony limitértékek, amelyek egy relatív biztonságban keletkeztek, de pénzhiányszülte helyzet termékei lettek volna. Így az ország anyagi teherbíró képessége függvényében, a rögzített felső határértékekig, minden különösebb nemzetközi jogi procedura nélkül fel lehet emelni a hadrendben tartott eszközök számát.

A hagyományos fegyveres erőkről folytatott tárgyalások a honvédelmi vezetés

számára kedvezően segítették elő annak a dilemmának a feloldását, amely már évek óta azzal jellemezhető, hogy hogyan lehet — a biztonság veszélyes szint alá csökkenésének kockázata nélkül — racionálisan takarékoskodni az ország védelmére fordított kiadásokkal. Az a nemzetközi garanciarendszer, ami a háttérét kell képezze a CFE—I. szerződésnek, a honvédelmi vezetés számára mintegy kedvező feltételeket biztosított a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség politikai, morális és szervezeti átalakításának végrehajtására.

A biztonságpolitika többoldalú jellege megköveteli, hogy a fegyveres erők fejlesztése során a következőkben még fokozottabban vegyük figyelembe a biztonság nem fegyveres garanciáinak rendszerét. Az a körvonalmazódó új Európa, amelynek nyugati felét az 1992-es egységesülés jellemzi, megragadható a keleti részek számára is progresszív csatlakozási lehetőségeket felvillantó módon.

Az Észtország, Lettország és Litvánia felvétele után, valamint a most nem távolmaradó Albániával együtt 38-as keretben gondolkodó kontinens számára a 22-ek tárgyalási fórumai mintegy „európai kormányként” funkcionálhatnak. S ahogyan az egyesített konzultatív csoport feldolgozza a beérkező problémákat, a válságkezelő központot, amely képes lehet a jugoszláv jellegű vagy még veszélyesebb gócok kezelésére is, szintén életre kell hívni.

A kis létszámú, korszerű, ütőképessé, de védelemre strukturált európai haderőknek olyan rendszerbe kell tagolódniuk, amely az egyes önálló államok számára egyre kevésbé teszi lehetővé, egyben szükségessé is ezen nemzetközi haderők „klasszikus” funkcionáltatását. Ezek egyesítése egyre inkább egy közös európai érdek- és értékrendet oltalmaz. Amennyiben ezen fejlődési tendenciák alapvetően nem változnak, földrészünknek esélye van, hogy a történelmi fejlődés kemény lelkében felismert tanulságát mintá- és példaként terjessze a világ más régiói elé.

Csabai Károly — Móricz Lajos

Tények és adatok az 1945 és 1955 közötti évek magyar hadtörténetéhez

I. rész

A tanulmány, az Ideiglenes Nemzeti Kormány által Moszkvában, 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti szerződéstől 1955 közepéig tekinti át a magyar hadsereg építésének és fejlesztésének főbb szakaszait. A szerzőpáros hiteles, korábban szigorúan titkosan kezelt dokumentumok felhasználásával mutatja be: (a) az új, demokratikus Magyar Honvédség létrehozásának nehézségeiben is bővelkedő kezdeti lépéseit (1945—1947); (b) a koalíciós kormány felszámolását követő időszak nagyratörő, idegen, anakronisztikus célokat szolgáló hadsereg-építési feladatokat és struktúrát (1948—1952); (c) a honvédség néphadsereggé válását. A magyar gazdaság kilátástalansága és a politikai feltételek megváltozása miatt bekövetkezett leépülést és átalakítást (1953—1955).

A szerkesztőbizottság további szándéka az, hogy egy önálló tanulmányban mutadjuk be a Magyar Néphadsereg 1956-os szervezetét, szerepét a forradalomban és a szabadságharcban. A sorozat harmadik részében tekintenénk át a Magyar Néphadsereg építésének és fejlesztésének 1957-től a rendszerváltásig terjedő időszakait, a néphadsereg Magyar Honvédséggé válásának főbb állomásait.

1944 augusztusában a Hitler-ellenes koalíció tagjai közül a Szovjet Hadsereg elérte Magyarország határát, és megkezdte a német csapatok és a velük szövetséges magyar fegyveres erők magyarországi csoportosításának felszámolását. A harcok már a Miskolc—Budapest—Pécs vonalban folytak, amikor a felszabadított területeken rendhagyó módon megválasztott nemzetgyűlési küldöttek december 21-én Debrecenben Ideiglenes Nemzetgyűlést alakítottak, és megválasztották az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. A kormányban a honvédelmi miniszteri tárcát Vörös János vezérezredes kapta, aki egyidejűleg a vezérkarfőnöki beosztást is betöltötte.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944. december 28-án hadat üzent Németországnak. Moszkvában 1945. január 20-án a szövetséges hatalmak képviselőivel aláírta a fegyverszüneti szerződést, amely katonai erő felállításáról is rendelkezett.

Az új magyar hadsereg létrehozása és kezdeti évei 1945 és 1947 között

A fegyverszüneti szerződés 1/c pontja a magyar kormányt legalább nyolc, nehéz-fegyverzettel ellátott gyaloghadosztály felállítására kötelezte, amely az akkori vezetés értelmezése szerint 140 000 fős új hadsereg létrehozását jelentette.¹

A gyaloghadosztályok szervezésével kapcsolatos feladatok végrehajtásához életre kellett hívni a Honvédelmi Minisztériumot és a honvéd kerületi parancsnokságokat. A *Honvédelmi Minisztérium* (HM) megalakítására 1945. január 19-én kelt a szervezési intézkedés.² Eszerint a minisztériumot elnökségből, hét csoportból és egy igazoló főbizottságból álló szervezettel 100 fővel állították fel. A csoportokból négy (szervezési, személyügyi, anyagi, hadműveleti) a katonai főnök, a többi három (polgári, nevelő, hadbíró) a politikai államtitkár alárendeltségébe került. Területi katonai hatóságként a honvéd kerületi parancsnokságok megalakítása a HM 1945. január 31-i intézkedése³ alapján kezdődött meg. A parancsnokságok közül három (a 6. Debrecenben, az 5. Szegeden és a 7. Miskolcon) még az év februárjában megalakult. Feladatuk a létrehozásra tervezett gyaloghadosztályok és kiegészítő parancsnokságok és az érintett határszakaszokon a határportyázó századok megalakítása volt.

A Honvédelmi Minisztérium, a gyaloghadosztályok szervezetére vonatkozó intézkedést⁴ 1945. február 4-én adta ki. A létrehozandó hadosztályok három gyalog- és két tüzérezredből, egy légvédelmi tüzér- és egy felderítőosztályból, két utász- és egy híradó-zászlóaljból, a hadosztályvonatból (hadtáp) és a hadosztály kiképzőtáborból álltak volna. Egy-egy hadosztály létszámát 14 000 főre tervezték. Ettől a szervezettől azonban kisebb részben a létszámhiány, nagyobb részben a nehézfegyverzet hiánya miatt a gyakorlatban kénytelenek voltak eltérni. Az 1945. március 20-án kiadott szervezeti rendelet alapján az első ütemben létrehozott 6. és 1. hadosztály (a parancsnokok: *Székely László* ezredes és *Szalay Tibor* alezredes) végül is a tervezett két tüzérezred helyett egy tüzérezreddel, a légvédelmi tüzérosztály helyett üteggel, továbbá felderítőosztály és kiképzőtábor nélkül kerültek megalakításra Debrecen, illetve Jászberény központtal.

A hadosztályok személyi állománya döntő többségében a szovjet hadifogolytáborokban önként jelentkezőkből, kisebb részben (néhány százan) a polgári életből bevonult önkéntesekből alakult ki. Az 1. honvéd gyaloghadosztály szervezetébe fogadta a Budai Önkéntes Ezred (parancsnoka: *Variházy Oszkár* alezredes) századait is. A megalakult hadosztályok állományába tartozott 10 479 fő, 1317 ló, 500 országos jármű, 105 gépjármű.⁵

A hadosztályok nehézfegyverzetét 36 aknavető, 24 páncéltörő ágyú, 24 tábori löveg és 6 légvédelmi ágyú képviselte. Ezek az eszközök a 2. Ukrán Front zsákmányanyagából kerültek ki.⁶ A hadosztályok a lovak nagy részét a szovjet lókorházakból kapták.

A még nem teljesen felszerelt két hadosztályt — a magyar vezetők többszöri kérése után — a szovjet főparancsnokság április második felében vasúti szállítással juttatta Ausztria területére, ahol a 3. Ukrán Front parancsnokságának alárendeltségébe került. A frontparancsnok: az 1. hadosztályt a 26. hadsereg, a 6. hadosztályt a 27. hadsereg parancsnokának rendelte alá.

A 6. és az 1. hadosztályokon kívül még két hadosztály (5., 7.) szervezése kezdődött el.

A Honvédelmi Minisztérium 1945. február 22-én kiadott intézkedése⁷ alapján kezdődött meg a *határórség* megszervezése. 1945 áprilisában az 5., a 6. és a 7. Honvéd Kerületi Parancsnokságok keretében 10 határportyázó század — ezen belül 60 órs — működött, összesen 2203 fővel.

Az új honvédség létszáma a háború befejezése időszakában, 1945. május közepén 43 488 fő volt.⁸ Ez ugyan messze elmaradt az eredetileg tervezett 140 000 főtől, de jelentős eredménynek tekinthető. Teljesen igaztalan volt az akkori kommunista

vezetőknek az az értékelése, miszerint a nyolc hadosztály megalakítását a Honvédelmi Minisztériumba befurakodott reakciós tisztek akadályozták meg.

1945 áprilisában megalakultak a budapesti, a pécsi, a székesfehérvári és a szombathelyi kerületi parancsnokságok. A HM a Balaton megtisztítására aknamentesítő csoportot hozott létre, amely már május hónapban elkezdte tevékenységét.

A nyár elején a szovjet főparancsnokság visszaadta a Honvédelmi Minisztériumnak az Ausztriából visszatért és a Dunántúlon elhelyezkedő két magyar gyaloghadosztályt és a szovjet vezetés által magyar hadifoglyokból szervezett műszaki és híradókötelekeket. Ez utóbbiakból először egy vasút- és hídépítő hadosztály, később dandár és egy híradó-hídépítő dandár alakult, melyeket az esedékessé vált leszerelések után műszaki hadosztályba (parancsnoka: *Molnár Pál* altábornagy) vontak össze.⁹

1945 nyarán megkezdődött a hadsereg létszámának csökkentése. Az idősebb korosztályokat leszerelték. A szervezés alatt lévő, de még teljesen fel nem állított 5. és 7. hadosztályokat feloszlatták, a fiatalabb katonákat és fegyverzetüket a határőrségnek, illetve az 1. és a 6. hadosztálynak adták át.

1945 második felében kizárólag a határőrség létszáma nőtt. A határportyázó századok száma 10-ről 27-re, az őrsök száma 60-ról 150-re, a határőrség létszáma pedig 2203-ról 5025 főre emelkedett.¹⁰ A határőrség létszámának növekedése ellenére a honvédség összlétszáma 1945 októberére 25 566 főre csökkent.¹¹

1945 második felében befejeződött a honvédelmi igazgatás területi szerveinek újraszervezése, amely a korábbi gyakorlatnak megfelelően négy szintű területi katonai igazgatási rendszerre épült. A *kerületi parancsnokságok* — IV. fokú katonai hatóságként — az alárendelt alakulatok és az ellátó-gyógyító intézetek tevékenységének irányítása mellett a csapatok kiegészítését, az alárendeltségükbe tartozó kiegészítő parancsnokságok útján irányították. A *kiegészítő parancsnokságok* — III. fokú katonai hatóságként — a hadkötelesek nyilvántartásának irányítását, a hadkötelesek sorozásának megszervezését, a gazdaság igénybevehető eszközeinek — lóállomány, országos jármű, ingatlanok stb. — nyilvántartását és az alárendeltségükbe tartozó bevonulási központok irányítását végezték. A *járási, városi bevonulási központok* — II. fokú katonai hatóságként — a hadkötelesek sorozását, a besorozottak és az önkéntesek bevonultatását végezték. A *községi városi népmozgalmi nyilvántartó* feladata a BM szervek alárendeltségében — I. fokú katonai hatóságként — a hadkötelesek nyilvántartása volt.

1945 nyarán 7 kerületi parancsnokság, azok alárendeltségében pedig 32 kiegészítő parancsnokság és 171 bevonulási központ működött. A kerületi parancsnokságok alárendeltségébe a területükön lévő csapatok ellátása érdekében élelmezési raktárak, kórházak, javítóműhelyek is tartoztak.

Az 1945 novemberében lemondott Vörös János vezérezredes, utódja a honvédelmi miniszteri székhelyen *Tombor Jenő* vezérezredes lett. Tevékenységének ideje alatt csakúgy, mint azt megelőzően és azt követően a békeszerződésig, a Honvédelmi Minisztérium szervezetével, személyi feltöltésével és a honvédség szinte minden lényeges területével kapcsolatos elképzelések csak a fegyverszüneti szerződés alapján, Vorosilov szovjet marsall vezetésével működő Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) katonai osztályának (vezetője: *Kondratov* vezérőrnagy) jóváhagyásával valósulhattak meg.

A HM rendszeresen készített összefoglaló jelentéseket a SZEB részére (az első 1945. február 8-án készült), amelyekben részletes tájékoztatást adott a honvédség helyzetéről és a tervezett intézkedésekről. Ez utóbbiakat csak a SZEB egyetértésével adhatta ki a HM.¹² A SZEB több esetben maga is ajánlásokkal élt, sőt követelményeket állított a Honvédelmi Minisztériummal szemben.

Az 1946-ban megjelent honvédelmi miniszteri szervezési rendeletek¹³ — az ország nagyon súlyos gazdasági helyzetére tekintettel — 13,5 ezerre csökkentették a honvédség létszámát. A létszámcsoökkentések végrehajtása után a gyaloghadosztályok kötelékében csak egy-egy gyalogzászlóalj, tarackos üteg, utász-, híradó- és tiszt szaksz keretei maradt meg. A hadosztályok létszáma 1300 főre csökkent. A műszaki hadosztály a Műszaki Vezetési Törzs elnevezést kapta, s 10 zászlóalját 3 alegységre, létszámát 700 főre csökkentették. Ebbe beletartozott és alárendeltségébe került az ország területén működő két aknakutató század létszáma is. Átszervezték a *területi katonai igazgatás* rendszerét, ennek keretében a hét honvéd kerületi parancsnokságból csak négyet (Budapest, Pécs, Szeged, Debrecen) hagytak meg. Ezek alárendeltségébe 38 kiegészítő parancsnokság tartozott. Felszámolták az ország területén működő bevonulási központokat. Ekkor alakult meg több szertár is.

A *határőrizet* fokozása érdekében a határőrség létszámát tovább (5025 főről 6588 főre) növelték. A kerületparancsnokságok alárendeltségében lévő határőrszázadok számát 42-re, a határőrőrök számát 186-ra emelték és azokat 14 zászlóaljba szervezve, a Budapesten felállított *Országos Határőr Főparancsnokságnak* rendelték alá. Megkezdte működését a *Térképészeti Intézet*, a *nevelőtiszti tanfolyam* és több fegyvernemi szertár alakult.

1946-ban a honvédség katonái a szolgálati feladatok ellátása mellett részt vettek az ország aknamentesítésében, a bombatestek és lőszer hatástalanításában, a dunántúli vasúti műtárgyak helyreállításában, a budapesti hídroncsok eltávolításában, a budapesti Kossuth-híd és az algyői Tisza-híd építésében, a mezőgazdasági munkák segítésében, a határokon át folyó csempészet korlátozásában.

1946 augusztusától 1947 márciusáig *Bartha Albert* vezérezredes töltötte be a miniszteri tiszteket.

A volt Szövetséges Társult Hatalmak Párizsban 1947. február 10-én írták alá Magyarországgal a békeszerződést. A magyar Országgyűlés a békeszerződést 1947. július 25-én iktatta törvénybe (1947. évi XVIII. tc.). A törvény szeptember 15-vel lépett hatályba. Ezzel megszűnt a *fegyverszüneti állapot*, Magyarország *jogilag visszanyerte teljes szuverenitását*, ám a Szovjetunió, az Ausztria területén állomásozó csapataival való kapcsolat fenntartásához Magyarországon is tarthatott fegyveres erőket.

Magyarország a békeszerződés III. része 12. cikke (katonai és légügyi rendelkezések) szerint 65 000 főnyi szárazföldi hadsereget és 5000 főnyi (90 repülőgéppel rendelkező) légi haderőt tarthatott. Ez megfelelt annak a — XX. század első felében kialakult és általánosan elfogadott — nézetnek, miszerint egy adott ország külső és belső védelméhez békében olyan haderőre van szükség, amelynek a személyi állománya megközelíti az összlakosság 0,8—1 százalékát. 1947-ben hazánk lakossága valamivel kevesebb volt, mint 8 millió. Így tehát a Magyarország számára engedélyezett 70 ezer fős létszám az összlakosság több mint 0,9 százalékát jelentette. Ez kétszerese volt annak, amit 1920-ban, a trianoni szerződés Magyarország számára megállapított.

1947 tavaszán, a Honvédelmi Minisztériumra vonatkozó szervezési intézkedések¹⁴ — akkor már a „civil” *Dinnyés Lajos* volt a honvédelmi miniszter —, a békeszerződésben meghatározott fegyveres erők kiépítésével kapcsolatos előkészítő munkálatokra és a hivatásos tisztképzés feltételeinek minél jobb kialakítására kívánták alkalmassá tenni a minisztériumot, melynek létszámát 1290 főben állapították meg. Ezen belül a vezérkar szerepét betöltő katonai csoportfőnökség létszámát 103 főben, a kiképzési csoportfőnökség létszámát pedig 121 főben határozták meg.

A minisztériumi munkát szovjet részről kezdetben még a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, a békeszerződés hatályba lépése után (szeptember 15-től) pedig a

szovjet nagykövetség katonai részlege, a katonai attaséval az élen kísérte figyelemmel. A szovjet katonai attasé 1947-ben és 1948-ban *Prokofjev*, I. M. vezérőrnagy volt.

Az 1947-ben kidolgozott 4 éves *hadseregfejlesztési terv* szerint a békeszerződésben engedélyezett 70 ezer fős haderő 1948 és 1951 között alakul ki úgy, hogy a létszám 1948-ban 20 ezerre, 1949-ben 45 ezerre, 1950-ben 60 ezerre, 1951-ben pedig 70 ezerre emelkedik. A fejlesztés végrehajtásához pedig 1800–2000 leszerelt tiszt vehető a tényleges állományba. A haderő a vezérkari főnök vezetése alatt 4 hadtestből (hadtestenként 2–2 dandárból és közvetlen alakulatokból); 16 határőrzászlóaljból, 73 iskola- és 150 harci géppel rendelkező légierőből, valamint légvédelmi műszaki, híradó- és ellátószervekből fog állni.¹⁵ A Honvédelmi Minisztérium szervezetébe az 1947. április 1-jével hivatalba lépett új „civil” honvédelmi miniszter — *Veres Péter* — munkájának segítésére katonai szakkérdésekkel foglalkozó államtitkári beosztást rendszeresítettek. Ez az államtitkár (*Kuthy László* altábornagy) lett a miniszter állandó helyettese.

1947-ben tovább szűkítették a két gyaloghadosztály szervezetét. A hadosztályok kötelékébe egy-egy lövészzászlóalj, tüzérüteg, a 6. ho-hoz ezen kívül egy híradóosztály tartozott. Létszámuk 600, illetve 900 főre csökkent. A Műszaki Vezetési Törzsből 200 fős *műszaki kiképzőtábor* alakítottak. Megalakult egy aknakutató zászlóalj, egy hadihajós osztály, egy repülőszázad, három repülőtér-gondokság és egy rádiófelderítő század. Bővül az egészségügyi és az ellátószervek száma, lő- és gyakorolótér-gazdaságok, erdőmérnöki hivatalok létesültek.

1947 szeptemberében nyitotta meg kapuit a *Honvéd Kossuth Akadémia*, amelynek feladata a háború utáni tiszt- és tiszthelyettes-képzés újraindítása volt. Az év végén kezdte meg tevékenységét a *Honvéd Hadiakadémia*, amely a vezérkari tisztek képzésével kapcsolatos teendőket kapta feladatául, és a *Honvéd Hadbiztosi Akadémia*, amely a katonai gazdasági szakembereknek kívánt magasabb képzettséget biztosítani. Az akadémiák tanárai a legalkalmasabb, régi tisztekből kerültek ki.

Az 1948 és 1952 közötti végrehajtott hadseregfejlesztés

1948 elejére a koalíciós kormányzás felszámolásával, az egypártrendszer kialakulásával a hadsereg is a kommunista párt irányítása alá került. Ez az irányítás a pártnak már 1945 óta működő Katonai Bizottsága és a vezető beosztásba helyezett kommunisták, majd az MKP Politikai Bizottsága közvetlen ráhatása révén érvényesült.

Az MKP Politikai Bizottság 1948. január 29-i ülésén a katonai főcsoportfőnök előterjesztése alapján elemezte a honvédség helyzetét, a fejlesztésre vonatkozó terveket, és állást foglalt abban, hogy Magyarországnak a honvédelem minden kérdésében a Szovjetunióra kell támaszkodnia. A két munkáspárt (az MKP és az MSZDP) hivatalos egyesülése az 1949 júniusában, az úgynevezett egyesülési kongresszuson zajlott le. Az új párt a Magyar Dolgozók Pártja akkor elfogadott programnyilatkozata¹⁶ határozta meg a néphadsereg építésének feladatait. A kongresszus befejezése után szinte azonnal megkezdődtek az előkészületek a kommunista pártszervezetek visszaállítására a hadseregben, amelyek az ősz folyamán újból „törvényesek” lettek. A párt szükségességét bizonyítani igyekvő érvek hangsúlyozása mellett egyre erősödő intenzitással bontakozott ki a „régitiszt — új tiszt” vita, amely az előbbieket megfélemlítésére irányult.

A hadseregszervezést illetően a korábban elfogadott, de a váltakozó körülményeknek is megfelelő fejlesztési terv szellemében született meg a Honvédelmi Minisztériumban a „Pilis-I” fedőnevű hadrend, amely 1948. április 15-én lépett érvénybe. Az ennek kapcsán kiadott miniszteri szervezési rendelet¹⁷ bevezetője kimondta, hogy a hi-

vatásos állomány növelését szolgáló újoncok, jövődő tisztek — szám szerint 5 ezer fő — fogadásához a kiképzést végző alakulatok átszervezése szükséges.

A „Pilis-I” hadrend szerint a honvédség két gyaloghadosztályból, határőrségből, műszaki- és légvédelmi alakulatból, három akadémiából és négy kerületi parancsnokságból állt. Részleteiben:

— az 1. hadosztály: három lövészzászlóaljból, egy repülőkiképző osztályból és egy ejtőernyős századból állt;

— a 6. hadosztály három tábori tüzérütegből, valamint egy híradószázadból tevődött össze. A hadosztályok létszáma 2000—2400 fő volt;

— a határőrség parancsnoksága: 15 zászlóaljból állt, összesen 7795 fővel;

— a Műszaki Vezetési Törzsből ismét műszaki hadosztály-parancsnokság lett, alárendeltségébe egy könnyű és egy nehéz műszaki zászlóalj és egy aknakutató zászlóalj tartozott, összesen mintegy 2000 főből állt;

— a megalakult Országos Légvédelmi Központ irányítása alatt létrejött egy légvédelmi tüzérosztály és egy légvédelmi rádiófelderítő század, létszáma összesen 1800 fő volt;

— a három akadémia (a Hadiakadémia, a Kossuth Akadémia, a Hadbiztosi Akadémia) létszáma összesen 1066 fő volt;

— a négy honvéd kerületi parancsnokság a maga óralakulataival, kórházaival, raktáraival és kiegészítő parancsnokságaival, továbbá a HM közvetlen szervezetek, igazságügyi szervek, szertárak, raktárak, kórházak, gyógyházak, lónevelő telepek, lő- és gyakorlóter, gazdaságok, erődmérnöki hivatalok stb., összesen mintegy 4000 fővel rendelkeztek.

1948. szeptember 9-ével, a hadsereg szoros pártirányításának teljesebbé tétele érdekében Farkas Mihály, a Magyar Dolgozók Pártjának főtítkárhelyettese, az MDP újjászervezett Katonai Bizottságának elnöke lett a honvédelmi miniszter és egyúttal a honvédség parancsnoka.

E kinevezést követően széles körű agitáció indult annak érdekében, hogy a honvédség 1945—1947 közötti időszakban végzett munkájának értékét kisebbitve, a korábbi katonai vezetők hazafiasságát pedig megkérdőjelezve emeljék Farkas Mihály tekintélyét.

1948 végén az MDP politikájával összhangban, a nemzetközi helyzet éleződésére hivatkozva, a Szovjetunióval kötött szerződés alapján megemelték az érvényben lévő hadseregfejlesztési tervét.

Ez mindenekelőtt a hadsereg tervezett létszámának nagymértékű növelésében, a fejlesztés ütemének erőteljes gyorsításában, a szovjet szervezési és vezetési elvek és gyakorlat átvételében, valamint az áttérés idejének lerövidítésére irányuló törekvésekben és követelményekben jutott kifejezésre.

Az 1948 őszi (október 1-jén életbe lépett) *Pilis-II hadrend*¹⁸ szerint a kiképzési feltételek biztosítása érdekében létrejött a *Petőfi Politikai Akadémia*, a *tolmács-tiszti és a sporttiszti tanfolyam* és a *Honvéd Kollégium*, továbbá a *Honvéd hetilap szerkesztősége* és a *kiadóhivatala*.

A Moszkvával egyeztetett új terv abból indult ki, hogy mivel az imperialista országok háborúra készülnek, ezért az adott nemzetközi helyzetben az ország megbízható honvédelméhez a békeszerződésben engedélyezett 70 ezer fő nem elegendő. A védelemhez szükségesnek tartott erőt nem négy-öt, hanem három-négy év alatt kell hadrafogható állapotba hozni. A szovjet elvekre és gyakorlatra való áttérést az új terv úgy értelmezte, hogy azt a hadsereg életének minden területére ki kell terjeszteni, tekintet nélkül a nemzeti hagyományokra, amelyek további követése a miniszter véleménye szerint „óhatatlanul a nacionalizmust erősítené”.

A szervezetet illetően a hadsereg-fejlesztési terv a korábbi tervből a szárazföldi csapatok vonatkozásában átvette ugyan a négy hadtest koncepciót, de a 8 dandár helyett 8 hadosztállal és a hadtestközvetlen fegyvernemi csapatok mellett, HM-közvetlen csapatokkal is számolt.

A terv nagy jelentőséget tulajdonított a légierőnek. Ezt bizonyítja, hogy két vadászrepülő-, egy csatarepülő- és egy bombázórepülő-hadosztály felállításával számolt. Összesen 131 iskola- és 257 harci gép beszerzését tartott szükségesnek.

A honi légvédelemnél is jóval nagyobb szervezeti és létszámnövekedést irányzott elő, mint az eredetileg készített négyéves terv.

A kitűzött célok megvalósításához szovjet katonai tanácsadók érkeztek a Honvédelmi Minisztériumba, ezen belül először a fegyvernemi szemléltetésekhez, majd a vezérkarhoz, 1949 folyamán pedig a tanintézetekhez, majd a csapatokhoz is. A tanácsadók főnöke a főtanácsadó Bojko, V. R. altábornagy, a budapesti szovjet katonai attasé lett.

A hadsereg fejlesztésének meggyorsításáról a legszemléltetőbb képet a költségvetési előirányzat mutatja. Míg a honvédelem 1947-ben 81, 1948-ban 140,5 millió forintot kapott, addig az 1949-es esztendőre már ez utóbbi összegnek közel tízszeresét szavazta meg a parlament. (Ez a költségvetésnek több mint 12 %-át tette ki, és még ez sem volt elég.) A megnövelt költségvetés révén a hadseregnek és a hadiiparnak szinte valamennyi területe kapott fejlesztési lehetőséget.

1949. február 19-én bevezetésre került a politikai tiszti intézmény és ezzel együtt a társparancsnoki rendszer. Ennek értelmében — a minisztérium szerveit kivéve — az összes katonai szervezet élén két személy, mégpedig a parancsnok és a politikai tiszt (a századoknál és ütegeknél politikai vezető) állt.¹⁹ A politikai tisztek és a nekik alárendelt párt- és ifjúsági szervezetek tevékenységét ettől kezdve a Politikai Főcsoportfőnökség irányította.

A megemelt terv kétszer nagyobb tiszti létszámmal számolt, mint a korábbi. Ehhez bővíteni kellett a tanintézeti hálózatot. Sajátos módon ebben nem kívántak támaszkodni az 1947-ben létesített tanintézetekre. A Honvéd Hadiakadémiát és a Honvéd Hadbiztosi Akadémiát megszüntették, a Kossuth Akadémiából pedig fegyvernemek szerinti tiszti iskolákat szerveztek. A tiszti iskolák elé azt a feladatot állították, hogy két, majd ezután rövidesen azt, hogy egy év alatt képezzenek ki szakszparancsnokokat.²⁰ A tiszti iskolákon a képzés a szovjet vezérkar által megküldött háború előtti szabályzatok hevenyészetten lefordított példányai és a haditechnikai szerződések alapján érkező fegyverzet alapján indult meg, alapvetően a „régí” hadseregből átvett tisztek vezetése mellett.

1949. július elsejével megtörtént az új tiszti iskolák parancsnokainak kinevezése. Ezt követően előkészítő tanfolyamra vonták őket össze, ahol az iskolák feladataival, szervezésével és a kiképzés módszereivel ismerkedtek meg.

Ezzel egyidőben kezdődött meg egy „különleges” tanfolyam azzal a feladattal, hogy előkészítse a kiválasztott tiszteket a Szovjetunió katonai akadémiáin és más tanintézeteiben való tanulásra.

A magyar hadiipari üzemekben, a háborút közvetlenül követő években, hadiipari termelés nem folyt, polgári termékeket gyártottak. Haditechnikai termelés csak az államosításokat követően (1948 második felében) kezdődött el, amelynek eredményeként a hadsereg fejlesztéséhez a haditechnikai eszközöket mintegy 80 %-ban a hazai hadiipar biztosította. A fennmaradó 20 % beszerzése a Szovjetunióból történt speciális import elnevezéssel. A külföldről történt beszerzés olyan eszközökre (re-

pülőgépek, harckocsik stb.), valamint olyan speciális berendezkedésekre terjedt ki, amelyet a hazai ipar nem tudott vagy nem kívánt gyártani.

A népgazdaság háborúra való felkészítésének és mozgósítási készenlétének megteremtésére számos intézkedést hoztak.

A hazai iparnak a hadsereg fejlesztését alapvetően a szovjet licenc alapján gyártott eszközökkel kellett biztosítani. A követelmények mintegy 30 hadosztály felszerelési és tartaléksükségleteit tartalmazták. Ez képezte a hadiipar rekonstrukciójának és új üzemek építésének alapját. Ebből kiindulva, 36 hadiipari üzem építése, illetve újraépítése vette kezdetét. Ezen kívül kb. 10 üzem létrehozásának előkészítése indult el.

1949. február 1-jével új szervezetre tért át a Honvédelmi Minisztérium is.²¹ Létrehozták a fegyvernemi szemlélődéseket a honvédség főfelügyelője, *Pálffy György* altábornagy alárendeltségében. A korábbi Katonai Főcsoportfőnökség *Honvéd Vezérkarrá* alakult át. Élére *Sólyom László* altábornagyot nevezték ki. Megalakult a Politikai, az Elhárító, a Személyügyi, az Anyagi Főcsoportfőnökség és a Jogi Csoportfőnökség.

A Honvéd Vezérkar szervezetébe tartozott:

- az I. (hadműveleti) csoportfőnökség
(a hadműveleti és a kiképzési osztállyal);
- a III. (híradó) csoportfőnökség (három osztállyal);
- a IV. önálló közlekedési osztály;
- az V. (szervezési) csoportfőnökség (négy osztállyal);
- a VI. (szállásmesteri) csoportfőnökség (öt osztállyal);
- a VII. (légoltalmi) csoportfőnökség (egy osztállyal).

A 2640 főre növelt Honvédelmi Minisztérium a honvédelmi igazgatási feladatokon kívül magára vette a honvédség parancsnokságával járó ügyköröket is.

A honvédség szervezete 1949 tavaszán jelentősen bővült. A *Klapka* fedőnevű hadrend szerint a magyar haderő 1949 tavaszán egy lövész- és egy páncélos hadosztályból és néhány fegyvernemi egységből, alegységből, valamint tizenhárom tanintézetből állt.²²

A Magyar Köztársaság elnöke 1949. április 22-vel — az addig többnyire pártegyenruhában járó — *Farkas Mihály* minisztert vezérezredessé léptette elő.

Május 1-jén erőteljes demonstráló díszszemle zajlott le a budapesti Hősök terén.

1949. június 15-vel megalakult az *Országos Légvédelmi Parancsnokság*, amely feladatú a honi légvédelem megszervezését és az érintett szervek szakirányítását kapta.

Nyári szabadsága alatt koholt vádak alapján letartóztatták *Pálffy György* altábornagyot, a honvédség főfelügyelőjét, a honvédelmi miniszter helyettesét, akit a Rajk-per másodrendű vádlottjaként állítottak bíróság elé és ítélték halálra.

A letartóztatást követően 1949. augusztus 1-jén a honvédelmi miniszteri rendelet²³ megszüntette a honvédség főfelügyelője tisztet, helyette a honvédség csapatainak szemléelője beosztást rendszeresítette. A fegyvernemi szemlélődéseket fegyvernemi (gyalogági, páncélos-, tüzér-, légierő-, műszaki) parancsnokságokká alakították át. A korábbi Anyagi Főcsoportfőnökséget szovjet mintára *hadtápszolgálat főnökséggé* szervezték át. A Pénzügyi Csoportfőnökség önálló szervezetté vált. A HM létszáma 3873 főre nőtt.

A vezérkarnál is hajtottak végre belső szervezeti változásokat. Így: a hadműveleti csoportfőnökségen elvi osztályt hoztak létre, a szállásmesteri csoportfőnökség nevét anyagtervezésre változtatták, amely feladatú kapta az ország mozgósítási ügyeinek intézését is, a hadkiegészítési feladatokat, a személyügyi főcsoport-

főnökségtől átvette a szervezési csoportfőnökség, amelynek elnevezése Szervezési és Mozdósítási Csoportfőnökségre változott.

Augusztus folyamán demonstratív céllal tartották meg a hadsereg első bemutató gyakorlatát. Ennek keretében egy megerősített lövészászlóalj harcszerű éles lövészetet hajtott végre.

1949 őszén — az időközben kiadott új a *Petőfi hadrend*²⁴ alapján — a meglévő lövészadosztály mellett egy B (keret) lövészadosztály és néhány tüzérezred alakult. A páncélosadosztály neve gépesítettre változott. Gyarapodott a fegyvernemi szervezetek száma is.

1949 decemberében a honvédség szervezetéből kivált a *határőrség, amely az Államvédelmi Hatóság kötelekébe került*.²⁵ Ez utóbbit a politikai vezetés azzal indokolta, hogy előtérbe kerültek a határőrizet belső funkciói, vagyis azok a teendők, amelyek a saját lakosságot voltak hivatva megakadályozni a határok megközelítésében, né tán a határok illegális átlépésében. (A külső funkciók szinte teljesen lényegtelennek váltak az akkori nemzetközi helyzetben.)

1950 májusában hamis vádak alapján letartóztatták *Sólyom László* altábornagyot a vezérkar főnökét is, valamint több volt, nagy szakmai tudással rendelkező tábornokot, köztük a honvédség szemlélőjét, *Illy Gusztáv* altábornagyot és több törzstisztet. Velük szemben súlyos ítéleteket hoztak.

1950-tól a Szovjet Hadsereg vezérkarának ajánlását egyre inkább magáévá tevő magyar politikai vezetés különlegesen feszített ütemben folytatta a hadseregfejlesztést. Az évente általában kétszer kiadott új hadrendek alapján több tucat új alakulatot kellett létrehozni, felszerelni, elhelyezni, összekovácsolni.

Ekkor alakult meg a *Honvéd Akadémia*, amely a tisztek magasabb képzetését kívánta biztosítani két év tanulmányi idővel.

A hadiipar irányítására 1950 elején *Üzemgazdasági Tanács* (ÜT) néven hivatalos minisztertanácsai szervet hoztak létre. Elnöke az államminiszter, tagjai a honvédelmi miniszter, az Országos Tervhivatal elnöke, a kohó- és gépipari miniszter, az MDP KV képviselője és a vezérkari főnök lett. (1952-ben az ÜT nevét *Honvédelmi Tanácsra* módosították. Egyidejűleg jelentősen kiszélesítették feladat- és hatáskörét az országmozgósítás és a honvédelem egyéb teendőivel. Ekkor a tanács elnöke a Minisztertanács elnöke lett.)

Az ország védelmének, az országmozgósítás ügyeinek intézésére a különböző minisztériumokban KR (koordinációs és racionalizálási) fedőnevű oszályok alakultak. Ezek munkáját a Tervhivatal és a Honvédelmi Minisztérium, azon belül a vezérkar koordinálta.

Az 1950 márciusában életbe lépő *Rákóczi hadrend*²⁶ értelmében egy hadtestparancsnokság (Kecskemét), egy új lövészadosztály és több fegyvernemi egység alakult. Az őszi szervezési rendelet²⁷ további hadosztályok megalakítására intézkedett. Létrejött a 6. lövész és a 11. gépesített hadtestparancsnokság. A hadtestparancsnokságoknak rendelték alá egy hadosztály kivételével az összes hadosztályt. 1950 őszén létrehoztak egy áttörő tüzéradosztályt, három tüzérdandárt, két műszaki dandárt, egy vadászpilóta- és két légvédelmi hadosztályt és több, ezek kiszolgálásához, ellátásához szükséges más szervezetet.

A területi raktárak és kórházak a kerületi parancsnokságoktól a hadtápszolgálat főnökség alárendeltségébe kerültek.

A hadsereg fejlesztésének üteme 1951-ben sem csökkent. A két (tavaszi és őszi) szervezési ütem keretében²⁸ megalakult egy újabb lövészhadtest-parancsnokság Debrecenben, két repülő- és három honi légvédelmi hadosztály, egy sorozatvető- és

egy flottilladandár. 1951-ben létesült a *Sztálin Politikai Tiszti Akadémia*, ahol politikai tisztek katonai és politikai továbbképzése volt a cél. 1951-ben megkezdődött a helyőrségi komendánshivatalok és tiszti helyőrségi klubok létrehozása.

Az MDP 1951. február 24.—március 2. között megtartott II. kongresszusa a hadseregben addig elért fejlődést úgy ítélte meg, hogy az 1950-es év a fordulat éve volt, amelynek során a magyar hadsereg „teljesen összeforrott a néppel”, valódi „néphadsereggé” vált. *Ettől fogva kezdte felváltani a honvédség nevet a Magyar Néphadsereg elnevezés.*

A II. kongresszuson a honvédelmi miniszter kijelentette, hogy a „hadsereg, amelyet létrehoztunk, létszámban teljes egészében megfelel a békeszerződés által meghatározott keretnek, azt nem lépi túl”.²⁹

A valóságban 1951 végére a hadsereg létszáma már elérte a 190 ezer főt.

Az 1952-ben az ország déli határszakaszán, szovjet javaslatra, erődítési munkák indultak meg. A második világháború tapasztalatait alig számba vevő elképzelés kivitelezése mérhetetlenül nagy anyagi terhet jelentett az ország gazdasága számára.³⁰

1952-ben is folytatódott a szervezeti fejlesztés. A szervezési intézkedés³¹ alapján ekkor létesült egy lovas- és egy bombázórepülő-hadosztály és több más fegyvernemi szerv.

A tartalékos tisztképzés ütemének növelése érdekében a tudományegyetemen katonai tanszékek létesültek.

A politikai szempontból megbízhatatlan szülők gyermekei számára bevezették a fegyver nélküli, ún. C kategóriás megjelölést és foglalkoztatásukra építő- és hadtápszázlóaljakat hoztak létre. A katonai ügyészségeket és törvényszékeket a kerületi parancsnokságoktól a HM igazságügyi osztályának rendelték alá. A csapatok elhelyezési igényeinek el látására területi elhelyezési és fenntartási osztagokat hoztak létre.

A hadseregfejlesztés indokolatlan, gyors üteme miatt sok szervezetnek még a személyi feltöltése sem történt meg, amikor már egy újabb fejlesztési feladat teljesítése vált aktuálissá. A gépkocsi- és a harckocsiellátás akadozott. A repülőalakulatok nem kerültek időben feltöltésre. A mozgósítási hadrend alakulatainak anyagi-technikai eszközei nem voltak biztosítva. Rendkívül nagy gondot okozott az új alakulatok és intézmények elhelyezése. Több egység és alegység sokszor fél évig is sátrakban, barakkokban élt. A személyi állomány életkörülményeit az is nehezítette, hogy szovjet mintára a magyar hadseregben is bevezették a csapatok nyári táborozását.

1952-ben a Honvédelmi Minisztérium összlétszáma az új erődítési csoportfőnökséggel 4290-re emelkedett. *A hadsereg létszáma pedig túlhaladta a 200 ezer főt, s a kormány által engedélyezett létszámon felül a beralap terhére további 40 ezer polgári személy dolgozott a néphadseregben.* A honvédelmi tárcához közvetlenül összesen tehát közel negyedmillió fő tartozott. A honvédelem irányításával és a hadsereg vezetésével összefüggő munkálatokat 153 szovjet tanácsadó segítette.

A feltárt statisztikai adatok szerint 1952-ben Magyarország költségvetésének 18 %-át emésztették fel a honvédelmi jellegű kiadások.

1952 őszén a Magyar Néphadsereg fejlődésében elért színvonal ellenőrzésére a szovjet vezetés nagyméretű hadgyakorlatot kezdeményezett. Ennek keretében mozgósításra került sor a 4. (nyíregyházi) lövészadosztálynál, több mint 7000 tartalékos katona, 500 ló, 300 gépjármű és 200 szekér vonult be a hadseregbe.

Az 1952-es magasabbparancsnoki értekezleten a honvédelmi miniszter úgy értékelte, hogy „szervezetileg és minőségileg olyan néphadsereggel rendelkezünk, amilyennel a magyar nép történelme folyamán még soha nem rendelkezett... Hadseregünk mögött komoly és erősödő hadiipar áll.”

Felszólalt a magasabb parancsnoki értekezleten Rákosi Mátyás, az MDP főtítkárra is, aki megállapította, hogy „honvédségünk lényegében kialakult, és békeidőben már nem fogja túllépni azokat a számszerű kereteket, amelyeket a legközelebbi napokban elér.”³²

Ezek a megnyilatkozások arra utaltak, hogy a hadsereg fejlesztésének az intenzív szakasza befejeződött.

*Ez idő tájt a néphadsereg az alábbi szervezetekből állt:*³³

- három (3., 6., 9.) lövészhadtest (állományunkban összesen 8 lövészadosztály);
- egy HM-közvetlen lövész- és egy lovashadosztály;
- egy (11.) gépesített hadtest (benne egy gépesített és egy páncélosadosztály);
- két vadász-, egy csata- és egy bombázórepülő-hadosztály, egy felderítő- és egy szállítórepülő-ezred, egy repülőhíradó-zászlóalj és tizenhat repülőműszaki zászlóalj;

- egy áttörő tüzérhadosztály, egy kivonuló légvédelmi tüzérhadosztály és öt tüzérdandár;

- négy honi légvédelmi hadosztály és egy légvédelmi figyelő zászlóalj;

- két műszaki utászdandár és egy pontonos hidászdandár;

- két híradóezred és öt híradózászlóalj;

- egy hadihajós dandár;

- egy vegyi zászlóalj;

- tizenhárom tiszti iskola;

- két katonai akadémia.

— A csapatok hadrendjét a hadtápszervek, intézetek és egyéb katonai szervek egész sora egészítette ki.

A minisztériumba, a csapatokhoz, de a tanintézeteikhez is, a különböző koncepciókra épülő indokok alapján eltávolított régi tisztek helyére évről évre nagy számban kerültek olyan fiatal tisztek, akik lényegében csak alegységszintű katonai ismerettel rendelkeztek. Így erőteljesen csökkent az irányító és az oktató munkát ismerő vezetők és beosztottak száma.

Egy helyzetjelentés szerint 1953-ban a minisztériumi beosztottaknak és magasabbtörzsekben dolgozóknak, a megfelelő felkészültség hiányában, kb. csak a 20 %-a tudott érdemi kidolgozó munkát végezni.

A néphadsereg fegyverzetében továbbra is nagy hiányok mutatkoztak. Különösen a szovjet importból beszerezhető harckocsik, nehézlövegek és lokátorok hiánya volt jelentős, ami az érintett katonai szervezetek hadrafoghatóságát csökkentette.

A Magyar Néphadsereg 1953—1955 közötti csökkentése és átalakítása

1953. január 20-ával a néphadseregben megszűnt a társparancsnoki rendszer és bevezették az egyszemélyes parancsnoklást.³⁴

Sztálin halálát (1953. március 5.) követően az új szovjet vezetés a két világrendszer közötti háború lehetőségét már nem tekintette oly közelinek, mint ahogy azt Sztálin idejében a Szovjetunió és a népi demokráciák hirdették. Jugoszlávia megítélése is módosult. Ezek a nézetváltozások Magyarországra is nagy hatást gyakoroltak.

A súlyos gazdasági helyzetre való tekintettel a Szovjetunió hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország négy milliárd forinttal csökkentse a honvédelemre fordított kiadásait, mérsekelje hadseregének létszámát, leállítsa a határerődök építését, leépítéseket hajtson végre a hadiipar területén. A könnyítések mellett megfogalmazódott az a szovjet követelmény,

hogy a kisebb magyar hadsereg a lövontatásról térjen át a gépvontatásra, és az alakulatok diszlokációjának nyugat legyen a fő iránya. A Honvédelmi Tanács határozatot hozott a néphadsereg létszámának csökkentéséről.³⁵ A kormány 1953 júniusában hozta meg az ezzel kapcsolatos döntését. Egyúttal felmentette miniszteri tiszte alól *Farkas Mihályt* (aki ekkor már hadseregtábornoki rendfokozatot viselt), és *Bata István* altábornagyot, a korábbi vezérkari főnököt választotta meg honvédelmi miniszterré, akiről közismert volt az, hogy az új megbízatás messze meghaladja képességeit és katonai ismereteit.

A minisztercserét főtanácsadó-csere is követte. A szovjet vezérkar *Bojko* altábornagyot *Tyihonov, M.F.* altábornaggal váltotta fel, aki azonban már nem lett egyúttal a szovjet nagykövetség katonai attaséja. A főtanácsadó megérkezése után kb. 50 % -kal csökkentették a Magyar Néphadsereghez vezényelt szovjet tanácsadók számát.

A miniszterváltást követően számos intézkedés született a hadsereg hivatásos állománya élet- és munkakörülményeinek javítására. Szabályozták a hivatalos munkaidőt, a 24 órás szolgálatok után járó szabad időt, megszüntették a kötelező nyári táborozásokat. Három évről kettőre csökkentették a tisztesek szolgálati idejét. Szigorú intézkedéseket foganatosítottak a sorkatonákkal szembeni durvaságok megszüntetésére. Egyszóval: igyekeztek emberibbé tenni a katonai szolgálatot.

A kedvező hatású intézkedések mellett a hadsereg tagjait mélyen megdöbben tettkék azok a tájékoztatások, amelyek a leváltott *Farkas Mihály* miniszter által elkövetett hibákról szóltak, és az, hogy nevezett néhány hónap elteltével visszakerült a felső pártvezetésbe, ahol 1956 nyaráig a Magyar Néphadsereg feletti felügyeletet gyakorló titkárként tevékenykedett.

1954-re a néphadsereg létszáma 160 000 főre csökkent. Feloszlatták a lovashadosztályt, felszámolták a gépesített hadtestparancsnokságot, valamint annak közvetlenjeit, megszüntettek tizenhat építőzászlóaljat.³⁶ (A páncélos hadosztály önálló magasabbegység lett.)

1954-ben napirendre került a hadsereg korszerűsítése. Ennek elméleti alapjául szolgáltak a második világháború idején íródott szovjet szabályzatok, amelyek már főként a gépesített csapatokkal folyó harctevékenységeket vették alapul. Az első gyakorlati lépés a lövontatás helyett a gépkocsiszállítási és vezetés megvalósítása volt. A csapatokat Csepel típusú teherautókkal látták el.

A korszerűsítés érdekében a 3. (kecskeméti) és a 6. (székesfehérvári) lövészhadtestek egy-egy hadosztályát gépesített hadosztállyá szervezték át. Az aknavetőtü-zér-dandárból ezred lett. A bombázórepülő-hadosztályt vegyes repülőhadosztállyá szervezték át. (Az egyik vadászpülő-hadosztály pedig a Dunántúlra települt át, ami már jelzi az új „főirányba” fordulás kezdetét.)

Az 1955 júliusában Genfben lezajlott négyhatalmi értekezlet után a Szovjetunió és öt követően az európai szocialista országok tovább csökkentették hadseregeik létszámát. A Honvédelmi Tanács határozata alapján³⁷ az év végéig a néphadsereg létszáma további 20 000 fővel csökkent. Alacsonyabb lett a lövészadosztályok állománya. Megszüntették a páncélosadosztályt, melynek anyagából viszont a 9. (debreceni) lövészhadtest egyik lövészadosztályát gépesített hadosztállyá alakították át.³⁸

1955-ben átszervezték a honi légvédelmet. Vezetésileg összevonták a légierő-parancsnokságot és az országos légvédelmi parancsnokságot Országos Légierő- és Légvédelmi Parancsnokság néven. Létrehozták az OLLEP központi harcál-láspontját, s a hadosztály-harcálláspontokat megerősítették.³⁹

Az év során az államigazgatás rendszeréhez igazodva megszüntették a még meg-lévő, a Magyarországon évszázados hagyományokkal rendelkező kerületi parancsnok-ságokat. Helyettük, a vezérkar alárendeltségében, egy fővárosi és 19 megyei kiegészítő

parancsnokságot hoztak létre. Az átszervezés kapcsán a létszám 2572 fővel növekedett. A minisztériumra háruló feladatok is jelentősen gyarapodtak.⁴⁰

*A néphadsereg szervezeti felépítése 1955-ben a következő volt:*⁴¹

— három (3., 6., 9.) lövészhadtest (bennük összesen hat lövész- és három gépesített hadosztály);

— egy áttörő tüzérhadosztály, egy kivonuló légvédelmi tüzérhadosztály és három tüzérandár;

— négy honi légvédelmi tüzérhadosztály, két rádiótechnikai jelzőezred, egy híradóezred;

— két vadászpilóta-hadosztály, egy csatarepülő-hadosztály, egy vegyes repülőhadosztály, tizenegy repülő-műszaki zászlóalj;

— egy híradóezred, egy rádiófelderítő ezred, egy híradózászlóalj;

— egy műszaki utászandár, egy pontonos hidászandár, egy aknakutatózászlóalj, egy műszaki-építő zászlóalj;

— egy folyami aknakutató- és aknafelderítő-ezred;

— egy vegyi zászlóalj;

— a HM és a VK szerveknek alárendelt szervek és intézetek.

1955. május 14-én írták alá az európai szocialista országok a Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződést, amely Varsói Szerződés néven vonult be a történelembe. A szerződés értelmében jött létre az Egyesített Parancsnokság. A főparancsnok *Konyev, I.Sz.*, a Szovjetunió marsallja, a törzsfőnök *Antonov, A.I.* hadseregtábornok lett. Döntés született arról, hogy a főparancsnoknak legyenek nemzeti helyettesei és arról, hogy az egyesített parancsnokságban képviseltesék magukat a nemzeti vezérkarok. Az ünnepélyes aláíráson a Magyar Néphadsereg részéről *Bata István* vezérezredes, honvédelmi miniszter, továbbá *Tóth Lajos* vezérőrnagy, az akkor újonnan kinnevezett vezérkari főnök és *Kovács István* vezérőrnagy hadműveleti csoportfőnök vett részt.⁴²

1955. május 15-én aláírták az Ausztrák Államszerződést, melynek értelmében Ausztriát elhagyták a szovjet csapatok. Ezzel az 1947-ben aláírt, Magyarországra vonatkozó békeszerződés szerint hazánk területén az Ausztriában állomásozó szovjet erőkkel kapcsolatot tartó szovjet katonai alakulatok tartózkodásának jogi alapja megszűnt. Felmerült a lehetőség, hogy az Ausztriából való kivonulást kövesse a Magyarországon elhelyezett idegen erők kivonása is. Erre azonban a Varsói Szerződésre való hivatkozással nem került sor, sőt megerősítették és egy különleges hadtestbe tömörítették a Magyarországon lévő csapatokat.

A magyar vezetés 1955 végén úgy döntött, hogy egy *összefgyvernemi hadseregpáncsnokságot* hoz létre, amelynek alárendeli a 3. (kecskeméti) és a 6. (székesfehérvári) lövészhadtesteket (amelyek két-két lövész- és egy-egy gépesített hadosztályból, valamint hadtestközvetlen egységekből álltak) és a hadseregközvetlen csapatokat.

A 9. debreceni lövészhadtest (állományában egy lövész- és egy gépesített hadosztállyal és a hadtestközvetlenekkel) a Honvédelmi Minisztérium, vagyis a főparancsnokság közvetlen hadteste lett.

*

1956 elején megkezdődött a néphadsereg szervezetén belüli strukturális és vezetési változást jelentő átszervezés, majd a kormány által bejelentett újabb 15 ezer fős létszámcsökkentés előkészítése. Ennek az időszaknak a részleteit a folyóirat következő számában közöljük.

Jegyzetek

1. Szabadság c. újság 1945. február 8-i száma
2. HL: HM Elnökség iratai, 1945. 20 034. sz. irat
3. HL: HM Elnökség iratai, 1945. 20 100. sz. irat
4. HL: HM Elnökség iratai, 1945. 20 112. sz. irat
5. HL: HM Elnökség iratai, 1945. 23 143. sz. irat
6. Magyarország hadtörténete II. kötet 527. o.
7. HL: HM Elnökségi iratok, 1945. 22 017. sz. irat
8. HL: HM Elnökségi iratok, 1945. 22 119. sz. irat
9. Magyarország hadtörténete II. kötet 533. o.
10. HL: HM Elnökségi iratok, 1945. 23 344. sz. irat
11. HL: HM Elnökségi iratok, 1945. 48 412. sz. irat
12. HL: HM Elnökségi iratok, 1945. 22 125., 24 108. sz. iratok
13. HL: HM Elnökségi iratok, 1946. 11 178., 14 006., 14 700., 18 325., 21 400., 23 122., 27 000. sz. iratok
14. HL: HM Elnökségi iratok, 1947. 15 000., 29 004. sz. iratok
15. HL: A honvédség főfelügyelőjének iratai. 1948. 1. csomó
16. Magyarország hadtörténete II. kötet 542. o.
17. HL: HM Elnökségi iratok, 1948. 10 000 sz. irat
18. HL: HM Elnökségi iratok, 1948. 33 000 sz. irat
19. HL: HM Elnökségi iratok, 6943/Eln. Pol. Fcsf-1949. sz. irat
20. HL: A honvédség főfelügyelőjének iratai 1949. 1. csomó 251. o.
21. HL: HM Elnökségi iratok, 4600 HVK. V. Csf.-ség 1949. sz. irat
22. HL: HM Elnökségi iratok, 8000 HVK 5.a.-1949. sz. irat
23. HL: HM Elnökségi iratok, 30 300/HVK 5.a.-1949. sz. irat
24. HL: HM Elnökségi iratok, 35 000/Eln-1949. sz. irat
25. HL: HM Kollégium ülések jegyzőkönyvei. Az 1949—1953-as évek anyagait tartalmazó iratcsomó
26. HL: HM Elnökség iratai, 0400 HVK-5 a-1950. sz. irat
27. HL: HM Elnökség iratai, 2500 HVK 5.a-1950. sz. irat
28. HL: HM Elnökség iratai, 04 900/HVK Szerv. és M. csf.-ség 1951. sz. irat
29. A szocializmus építésének útján. Az MDP II. Kongresszusának anyagából. Szikra Kiadó, Budapest, 1951. 76. old.
30. A VK. Tud. O. iratai. Az MNVK Szervezési csoportfőnökség története c. anyag. Összeállította: Baranyai László 1979-ben
31. HL: HM Elnökség iratai, 09 600 MNVK Szerv. és M.Csf.-ség 1951. sz. irat
32. Magyarország hadtörténete II. köt. 549. old.
33. HL: HM Az 1950-es anyagokat tartalmazó iratcsomag 01 000/MNVK. 5.a. sz. irata
34. Magyarország hadtörténete II. köt. 551. old.
35. A Honvédelmi Tanács (HT) 174/15/1953. sz. határozata
36. A VK Tud. O. iratai. Az MNVK Szervezési csoportfőnökség története c. anyag. Összeállította: Baranyai László 1979-ben
37. A HT 57/30/1955. sz. határozata.
38. A VK Szerv. Csf.-ség iratai. Összesített szervezési adatok gyűjteménye c. anyag 00 020/1986. sz. Összeállította: Sárközi Illés 1986—87-ben
39. HL: HM Katonai Tanácsülések jegyzőkönyvei. Az 1954—1956-os évek anyagait tartalmazó iratcsomó
40. A HT 22/028/55. számú határozatai. Az MNVK iratai. A Szerv. Csf.-ség 00 700/1955. sz. irata
41. A VK Tud. O. iratai A Hadművelési Csoportfőnökség története. Összeállította: Ott László, kiegészítette: Guthheil Jenő 1979-ben
42. A VK. Tud. O. iratai Az MNVK Szerv. Csf.-ség története c. anyag. Összeállította: Baranyai László 1979-ben

Opál Sándor

Hadtudomány és a rendvédelem

A szerző az MHTT első országos tudományos konferenciáján a BM képviselőjeként — a társaság környezetvédelmi és nemzetbiztonsági szakosztályának tagjaként — rendvédelem, azon belül a rendőri gyakorlat oldaláról kapcsolódott az elnöki referátum néhány gondolatához. A hadtudomány és a rendvédelem kapcsolatára rámutató rövid hozzászólásban az újdonságként megfogalmazott rendvédelem a jövőben folyóiratunk rovatai között is helyet kap.

Indokoltnak érzem, hogy rövid mondanivalóm elején tisztázzam a rendvédelem fogalmát. Napjainkban olyan gyors átalakulási folyamatok zajlanak az állam- és közigazgatási szervek korszerűsítése során, amelyek a belügyi tevékenységek egész fogalomrendszerét is lényegesen átalakítják. A magam részéről az egyszerűség kedvéért rendvédelemnek nevezem mindazon tevékenységi formákat, amelyek az ország törvényekkel szabályozott alkotmányos belső rendjének fenntartására és folyamatos biztosítására irányulnak. Nyilvánvaló, hogy a rendvédelem nem szűkíthető le sem a rendőrség, sem más rendészeti feladatokat ellátó szervezet munkájára. Ide tartozik még a határrendészet, a polgári védelem, az országos tűzvédelem, az igazgatásrendészet és még egy sor más szakterület is. Tisztában vagyok azonban azzal is, hogy az ilyen új alapfogalom bevezetése még sokrétű tudományos vizsgálódást igényel. Ebben a munkában a belügyi dolgozók által megalakított, Szemere Bertalan Rendvédelem-történeti Társaság tagjai jelentős és fontos szerepet vállaltak.

Társaságunk elnökének publikált referátumtervezetében (Új Honvédségi Szemle 1991/9. szám) szerepel: „Általánosan elismert, hogy valamennyi tudomány létjogosultságának kritériumai közé tartozik, miszerint legyen önálló kutatási objektuma, legyenek rendszerezett ismeretei, rendelkezzen megfelelően fejlett terminológiai bázissal (szak kifejezésekkel) és legyenek megfelelő kutatási módszerei.”

Ezzel és a tervezetben hozzáfűzött gondolatokkal teljes mértékben egyetértek. Hadd tegyek azonban ehhez kapcsolódva néhány egyéb észrevételt!

Tudományelméleti, tudomány-rendszertani szempontból, főként az ország külső és belső rendjének védelme szempontjából nem közömbös, hogy hol vonjuk meg a hadtudomány határait. Fontosnak tartom ezt leszögezni! A legfejlettebb nyugati országokban a tudományok rendkívül gyors ütemű differenciálódása ellenére is a feladatorientált, integrált tudományos kutatások kerültek előtérbe. Nálunk azonban nem ritkán még komoly tudósok is rácsodálkoznak, amikor a hadtudomány a rendvédelem irányába is igyekszik inter- és multidiszciplináris kutatásokat folytatni.

A belügyi szerveknél évszázados hagyományai vannak a szakmai feladatok megoldását segítő, alkalmazott tudományos kutatásoknak. Minisztériumi szinten tervezett és szervezett módon azonban csak 1972 óta folynak ilyenek. A főbb szolgálati ágaknál jelenleg 11 kutatóhely működik. Közöttük 4 kutatóintézet is található.

Az 1970-es évek közepe óta a HM, a Magyar Honvédség és a BM tudományos szervei között jó az együttműködés. Ennek egyik eredménye például, hogy az elmúlt 15 évben 18 belügyi dolgozó szerezte meg a hadtudomány kandidátusa, egy a tudomány doktora fokozatot, 1985 óta pedig — a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián — a hadtudomány egyetemi doktora fokozatot 25 belügyi tiszt nyerte el. A rendvédelmi szervek részéről jelenleg is szép számmal készülnek ilyen fokozatok elérésére.

Miért hangsúlyozom mégis a hadtudomány határainak kérdését? Ennek elsődleges oka, hogy szerintem napjainkban a gyors átalakulásokkal együtt járó elméleti elbizonytalanodások miatt *egyszerre kell szembenéznünk egy-egy diszciplína — így a hadtudomány — kereteinek a túlzott kitágítására és a beszűkítésére irányuló törekvésekkel is*. A túlzott kitágítást rendszerint olyankor figyelhetjük meg, amikor a szervezeti és irányítási problémákat nagyvonalú elméletekkel kívánják eltakarni és nem pedig a gyakorlatban megoldani. A túlzott leszűkítésre viszont olyan esetekben láthatunk példákat, amikor a szervezeti befelé fordulást igyekeztek tudományelméletileg is alátámasztani. Szerencsére ilyen törekvések eddig csak a különböző tudományágak tudományos minősítő eljárásainak kötetlen vitáiban voltak észlelhetők, és egyelőre nem tudtak erőre kapni. A jelenség azonban megvan, s éppen ezért tartom rendkívül fontosnak, hogy a hadtudomány és a rendvédelem érintkezési területeit a jövőben tudományelméleti szempontból is műveljük.

Az elnöki referátum egy másik gondolatához kapcsolódva, hadd erősítsem meg azt a megállapítást, hogy: *„Jelentős, országos fontosságú tudományos problémák csak igen széles alapokon nyugvó, szinte az egész társadalom aktív közreműködésével oldhatók meg.”* (Az országos hadtudományi konferencia referátumtervezete, Új Honvédségi Szemle 1991/9. szám, 11. oldal). Ilyen problémákkal küzd a rendőrség is.

Azok számára, akik ilyen témákkal nem foglalkoznak, talán furcsán hangzik, hogy az első országos hadtudományi konferencián egyik kriminológus tagtársunk, dr. Finszter Géza adatait fogom idézni, aki egyik közelmúltban írott cikkében a következőket hangsúlyozta: *„A magyar rendőrség szervezete, technikai felszereltsége még ma is az 1970-es évek közepi bűnözés színvonalának felel meg, amikor pedig a bűncselekmények száma alig haladta meg a 150 ezret.* Ez a viszonylag kezdvező helyzet az 1980-as évek elejétől megváltozott; az évenkénti emelkedés előbb csak 5–10 %-os volt, majd elérte a 20 %-ot, 1990-ben pedig robbanásszerű, csaknem 50 %-os növekedés következett be. Tavaly (1990-ben —szerk.) nálunk a bűnügyi statisztika 341 ezer bűncselekményt regisztrált.” (Dr. Finszter Géza: A magyar rendőrség helyzetéről. Rendészeti Szemle, 1991. 7. szám, 39. oldal.)

Ha ehhez az idézethez hozzáteszük, hogy békeidőben ekkora bűnözési hullámot még nem ismert a magyar történelem, akkor talán világossá válik: *a rendvédelem minden anyagi és szellemi potenciálját mozgósítani kell a bűnözés nagyobb társadalmi megrázkódtatások nélküli leküzdéséhez.*

Ezért tulajdonítok különös jelentőséget annak is, hogy a hadtudomány és a

rendvédelem szakértői nagyobb erővel kutassák a tapasztalatilag ismert, de elméletileg még nem kellően feltárt azon törvényszerűségeket, amelyek a külső és a belső rend védelmén őrködő szervezetek munkájában kölcsönhatások formájában jelentkeznek. Tapasztalatból tudjuk, hogy az ilyen kölcsönhatások kedvező helyzetben erősítik, kedvezőtlen esetben pedig szinte egyik napról a másikra destabilizálhatják egy ország társadalmi-gazdasági rendjét. Azt azonban ma még csak elvont formában lehet modellezni, hogy pontosan miben és mikor nyilvánulnak meg ezek a kölcsönhatások, és milyen típusú történések milyen hatásokat váltanak ki.

A kiváltott hatások komplexitása tendenciatörvényének nevezett eseménysorok nagyobb időintervallumokra vonatkozóan elég pontos prognosztizálási lehetőséget biztosítanak. Korántsem tudunk azonban mindent arról, hogy ez a törvényszerűség milyen egyéb törvényszerűségek révén, milyen részösszefüggéseket deríval. Ezért nehezebb előre látni a jövő hét eseményeit, mint az 5–10 év múlva bekövetkezőket. Ha pedig ez így van, akkor számolnunk kell azzal is, hogy a napjainkban nagyon gyorsan növekvő bűnözési hullám visszaszorítása rendkívül sokrétű, tudományosan megalapozott, az egész társadalom összefogását igénylő feladatot jelent. Ehhez viszont szinte minden tudományágazat együttműködésére lenne szükség.

Úgy vélem, a Magyar Hadtudományi Társaság megfelelő szakosztályai az ilyen közös gondolkodásnak fontos szervezeti keretei és fórumai lehetnek!

Prókai Béla

A hadtudomány és a határőrizet

A szerző a Magyar Hadtudományi Társaság első országos tudományos konferenciáján elhangzott referátumában, a határrendészeti szakosztály tagságnak véleményét foglalta össze. Két kérdéscsoportot érintett: (1) A határőrség mindennapi tevékenységét. Milyen kérdések foglalkoztatják a testület állományát, vezetését, a tudomány művelőit. (2) A szakosztály megítélése és felfogása szerint a határrendészet (határőrizet) elmélete milyen helyet foglal el a tudományok rendszerében, hogyan kapcsolódik más tudományágakhoz és területekhez.

Úgy érezzük, hogy a határőrség nemcsak szavakban, hanem tettekkel bizonyította a reformok és a békés megújulás iránti elkötelezettségét. Képes alkotó módon alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. A reform szellemében számos korszerűsítést kezdeményeztünk és hajtottunk végre.

Az osztrák határszakaszon megszüntettük az elektronikus jelzőrendszert, nyugaton és délen a határsávot és a nyomsávot. Hozzájárultunk a romániai és a volt NDK-beli menekültek sorsának humánus intézéséhez, napjaink migrációs folyamatoknak kezeléséhez, a menekültügyi feladatok segítéséhez. Intézkedéseket tettünk a dinamikusan növekvő határforgalom gyorsabb és kulturáltabb ellenőrzésére.

1991-ben komoly próbatétel elé állított bennünket az Öböl-háború, Jugoszlávia belső helyzetének alakulása, valamint — a pápalátogatás kapcsán és a közelmúltban — a belépő idegen állampolgárokat érintő bevezetett, rövidebb-hosszabb ideig tartó szigorítás, korlátozás. Emellett zömében eredményesen oldottuk meg a közben jelentősen megnőtt alaptevékenységi feladatainkat, az évente több tízezres határsértő-áradat feltartóztatását, és hovatovább tartóssá válik, hogy 100 millió feletti utast és 20—25 millió járművet kell átléptetnünk a Magyar Köztársaság határán.

Az elmúlt években gyökeresen megváltozott külső és belső körülmények hatására a hazánk honvédelmére befolyással bíró tényezők szinte mindegyike új értelmezést kapott. Az új gondolkodásmód megkövetelte a honvédelem egészének, ezen belül az államhatár őrizetének, biztonságának, a határőrség szerepének, feladatainak újraértékelését. Napirendre került a határőrizet korszerűsítése is. Ennek során fokozatosan megvalósul a hivatásos állománnyal történő határőrizet és határforgalom-ellenőrzés. Az elképzelések szerint megalakul a belügyminiszter közvetlen irányításával működő, önálló szervezeti határrendészet, amely már nem lesz része a fegyveres erőknél.

1990 tavaszán megkezdjük a hivatásos szervezetre való áttérést, működési rendünk átalakítását. Növekvő mennyiségű feladatainkat azóta folyamatosan csökke-

nő létszámmal, de lényegesen nem romló eredményességgel teljesítettük. Eddig négy volt határőrkerület tért át az igazgatósági szervezetre.

Az áttérés időszakában azonban az is egyértelmű volt, hogy hazánk a fejlett nyugati országokba tömegesen igyekvő menekültek tranzitországává lett. Jelentősen megnőtt az illegális bevándorlás, az ember- és az árucsempészség. Ez a felismerés vezetett el ahhoz a döntéshez, mely szerint ebben a helyzetben a hivatásos szervezetben bizonyos ideig szükség van csökkenő létszámú sorállomány határőrizeti alkalmazására. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a nemzetközi bűnözés megállítása, távoltartása érdekében még konszolidált viszonyok között is megbízható szűrésre van az államhatáron szükség. *Meg kell előzni az államhatár rendjét sértő vagy veszélyeztető cselekményeket, a hábitószert, az ember-, a fegyver-, a lőszer- és az árucsempészt, a terrorizmust fel kell deríteni! Meg kell akadályozni az illegális bevándorlást. Mindez elképzelhetetlen megfelelő erő nélkül.*

Állományunk — az említett feladatok végrehajtása közben — komoly érdeklődéssel és aggodalommal figyelte hazánk új védelmi koncepciója kidolgozására vonatkozó információkat.

Főleg az 1990-ben csodálkozással, nemegyszer értetlenséggel hallottuk a szervezetünk hovatarozásáról, alárendeltségéről szóló elképzeléseket, híreszteléseket, melyek között szép számmal fordultak elő különböző, nagyon is magas helyről származó célzatos megnyilatkozások. El kell mondanom: *állományunk sem szakmailag, sem érzelmileg nem tudott igazán megbarátkozni azzal, hogy testületünk egymással szoros összhangban lévő alaptevékenységi területeit a határ őrizetét, rendjének fenntartását, valamint a határforgalom-ellenőrzését szétválaszthatják, az eddig egységes szervezetünket pedig megbontják.*

Hogyan vélekedik tagságunk, állományunk ezekről az elképzelésekről, hogyan látjuk helyünket, feladatainkat, lehetőségeinket?

Mindenekelőtt azt tartanánk a legszükségesebbnek, ha a kormányzat, majd a Parlament véglegesen elfogadná a jelenleg kidolgozás alatt álló új, átfogó nemzetbiztonsági koncepció főbb elveit és tételeit. Minthogy hazánk biztonságpolitikájának, alapelveinek az egyes pártok és (az éppen hatalmon lévő) kormányok felettinek kellene lennie, kidolgozásakor a lehető legnagyobb nyilvánosságra és közmegegyezésre van szükség.

Ezért indokoltnak tartjuk, hogy a koncepcionális kérdések kidolgozásába a legszélesebb réteget, az adott szakterületek ismerőit, művelőit vonják be. *Alapvető igényünk, hogy egyetlen szervezetről — így rólunk — se döntsenek semmilyen fórumon, nélkülünk vagy megkérdésünk nélkül!* Mert a határrendészet is egy szakma. Tevékenységének meghatározott alapelvei, eljárásainak meghatározott szabályai, törvényszerűségei, szervezetének behatárolható lehetőségei vannak. Jövőjének meghatározásakor a fenti ismérvek mindegyikét figyelembe kell venni.

Csak a nemzetbiztonsági koncepció végleges elfogadása után, annak alapján kellene az egyes tárcáknak kidolgozniuk saját elképzeléseiket, majd ezeket lebontani a honvédséget, a határőrséget és más fegyveres testületeket érintő feladatokra. Úgy ítéljük meg, hogy az új honvédelmi alapelvek részeként — vagy akár önállóan is — feltétlenül szükség van új, átfogó, hosszú távra szóló határrendészeti koncepcióra, amelyben kívánatos lenne meghatározni a határrendészet alapelveit, a határ-

rendészeti tevékenységgel és az ennek végrehajtásával foglalkozó szervezettel szembeni legfontosabb követelményeket.

*

Az államhatár hazánk területi kiterjedésének és szuverenitásának jelképe, melyet békében őrizni, rendjét fenntartani kell, háborúban pedig védeni azt.

Tapasztalataink szerint még ma is sokan egyenlőségjelet tesznek a határvédelem és az államhatár rendjének védelme (korábbi szóhasználatunk szerint a határőrizet) fogalmai közé, mintegy tartalmilag összemosva őket. Ez esetenként nemcsak a kívülállók, hanem még a szakemberek körében is félreértéseket okoz.

A határrendészet békeidőben feladatkörében végzi az államhatár őrzését, a határforgalom ellenőrzését és biztosítja a határrendet. Ezek az egymással szorosan összefüggő, egymást feltételező és kiegészítő feladatok egységet képeznek. Az említett határrendészeti — az esetek zömében jellegüket tekintve nem is katonai — feladatokat az átkelőhelyeken útlevélezézők, az átkelőhelyek közötti területeken pedig egy vagy néhány főből álló járőrök hajtják végre abból a célból, hogy azon illetéktelen személyek, vagy tárgyak ne jussanak át. A fegyveres járőrözés általában nem jelent fegyveres harcot, bár szükség esetén nem is zárja ki azt.

Szükséges megemlíteni, hogy az államhatáron az utóbbi évtizedekben nem is fordult elő a határőrség erőinek fegyveres fellépését, reagálását igénylő fegyveres konfliktus.

A határőrizetnek korábban meghatározó totális és katonai jellege napjainkra enyhült, illetve háttérbe szorult (ez nem véletlen, hiszen jelenleg már a tiltott határátlépés is csak szabálysértésnek számít). Ez a tevékenység egyértelműen rendészeti jellegű, melyet az európai országok döntő többségében a határőrség végez és a Belügyminisztérium irányít, mint ahogy a határőrség általában, de Nyugat-Európában szinte mindenütt rendészeti feladatokat lát el. Ehhez persze azt is hozzá kell tenni, hogy ezekben az országokban a határőrizeti szervek jogosítványai az úgynevezett „zöldhatáron” és a határátkelőhelyeken csaknem mindenfajta rendészeti intézkedés megtételét lehetővé is teszik.

Bízunk benne, hogy hamarosan nálunk is megszületik a határőrizeti törvény, amely a határőrség ez irányú tevékenységét jogilag kellően alátámasztja majd.

Természetesen jól tudjuk, hogy államhatáraink közvetlen környékét évek óta nem a nyugalom, nem a zavartalanság jellemzi. Reálisan számolnunk kell azzal, hogy az előzőekben említett feladatok és tevékenységek mellett békeidőben is előfordulhatnak határőrizeti szükséghelyzetek, konfliktusok, mint amilyeneknek jelenleg is részesei és tanúi vagyunk.

A migrációs mozgások kezelése, a szomszédos országokban esetleg kialakuló polgárháborús helyzetben személyek, csoportok átlépésének megakadályozása, kisebb fegyveres csoportok felszámolása már túlléphet az általában jellemző rendészeti tevékenységen. Meghatározott helyzetekben tevékenységünk részét képezheti a rendőri erők támogatása és közbiztonsági feladatok teljesítése is. Az eredményes fellépés ilyenkor már megkövetelheti bizonyos szervezett katonai, határrendészeti kötelék alkalmazását.

Azzal is tisztában vagyunk, hogy az előzőekben érintett békeidőszaki feladatok ellátása mellett a fenyegetettségi időszakban fel kell készülnünk a szükség- vagy a

rendkívüli állapot kihirdetését követően jelentkező, a határrendészetre háruló védelmi részfeladatok végrehajtására. Így többek között az ország területére behatoló kisebb fegyveres csoportok feltartóztatására, lefegyverzésére, az ország területéről való kiszorítására. Jelentősebb fegyveres csoportok (erők) támadása esetén pedig korlátozott ideig védelmi harc megvívására, a Magyar Honvédség csapatainak harcba lépéséhez bizonyos (kedvező) feltételek megteremtésére, a velük való szoros együttműködésre.

Szükséges azonban hangsúlyozni, hogy az új katonai-védelmi elképzelések gyakorlati megvalósításának, *a határvédelem döntő tényezőjének az ehhez szükséges felkészültséggel, felszereléssel és lehetőségekkel rendelkező Magyar Honvédséget kell tekinteni.* Természetesen meghatározott, elsősorban szükség- és rendkívüli állapotban az országunkat közvetlenül fenyegető fegyveres támadás miatt a határőrség erőinek végre kell tudni hajtaniuk bizonyos védelmi részfeladatokat. Ezeknek azonban minden esetben összhangban kell lenni állományunk harci lehetőségeivel, kiképzettségével, illetve ezen feladatok végrehajtására alkalmassá kell tenni szervezetünket.

E témához szabad legyen még egy gondolatot hozzáfűzni. Kormányunk nyilvánított szándéka, hogy szomszédainkkal való viszonyunk alapja, vezérfonala csakis az egymás iránti kölcsönös bizalom, az ellenséges szándékok fel nem tételezése lehet. Ez megfelel az európaiság gondolatának, gyakorlatának, mert a föld-részünk fejlettebb régióiban található országok viszonyának az az alapja, hogy a nemzetközi szerződéseknek megfelelően a határ menti normális viszonyokat egyrészt a szuverenitás, másrészt az együttműködés révén folyamatosan fenntartják, azok megsértőivel szemben pedig érdemben eljárnak.

Közvetlen környezetünkben, szomszédainknál tapasztalható társadalmi, politikai feszültségek, valamint a migrációs folyamatok ellenére is az alapvetően nyitott, korszerű, az emberek, eszmék, információk szabad áramlását lehetővé tevő határ menti szűrőrendszer létrehozása és fenntartása lehet csak a célunk. Erre tekintettel erőink, eszközeink csoportosításánál a kétségtelenül több irányban meglévő vagy keletkező feszültségek ellenére sem törekedhetünk ismét a „totális” határőrizet visszaállítására, a térben és időben folyamatos határrendészeti és határvédelmi kötelek telepítésére és alkalmazására. Ott akkor olyan mértékben és módon lesz célszerű rendfenntartó rendészeti vagy védelmi tevékenységet folytatnunk, ahol amikor és amilyen nagyságban és jelleggel a veszély az adott időszakban jelentkezik.

A határőrség sajátos feladatrendszerét, szervezetét tehát úgy célszerű kialakítani, hogy képes legyen megfelelni a Belügyminisztérium rendészeti, belső védelmi jellegű biztonsági elvárásainak, ugyanakkor tevékenysége szervesen illeszkedjen hazánk honvédelmének rendszerébe és alkalmas legyen határvédelmi részfeladatok teljesítésére.

Úgy érzem, hogy az elmondottak — ha nem is teljességében, főbb vonalaiban mégis — világosan jelzik a határőrség jövőbeni helyével, feladataival foglalkozó szakemberek gondolkodásának irányait. Ez a megközelítés természetesen tartalmazza meggyőződésünket, de jó pár kérdésben kételyeinket és dilemmáinkat is.

*

A mai helyzetben nyilvánvaló és sürgető feladatnak tekintjük a határőrizettel összefüggő elméletek továbbfejlesztését és elhelyezését a tudományok rendszerébe, ami nem lesz könnyű dolog. Eddigi ismereteink és felfogásunk szerint az államhatár őrzetével kap-

csolatos ismeretek a honvédelem részét képezik. A határőrizet — mint a nemzet- és a közbiztonság védelmének egyik szakága — a kialakulóban lévő belső védelem tudományág egyik területe, lényegét tekintve az államhatárral összefüggő rendészeti tevékenységek elméletének és gyakorlatának összessége; a honvédelem időszakai szerint pedig az államhatár őrzetével megbízott határrendészeti erők békeidőszaki tevékenysége. Ez utóbbit azért hangsúlyozom külön, mert meglátásom szerint a *hadtudomány tárgyat* indokolt lenne az eddiginél jóval tágabban, nemcsak a háború, hanem a béke időszakára is értelmezni. Nemzetünk biztonsága, határaink védelme, fegyveres erőink, testületeink felkészítése, tevékenysége, fejlesztése szempontjából ugyanis nemcsak a háború, hanem a béke időszaka is kiemelt jelentőségű.

Szervezetünk működési elveit, tevékenységi rendjét alapvetően a hadtudomány által kidolgozott és a sajátos feladatrendszerre adaptált határőr-szakismereti rendszer tartalmazza. Szakismeret jellegű, multidiszciplináris ismeretrendszerrel van tehát szó.

Jellegének megfelelően elsősorban az alkalmazott tudományok ismeretrendszeréhez kapcsolódhatunk, de belső struktúrájának végleges feltárása és meghatározása — ha történetek is erre biztató kísérletek — még előttünk álló feladat. Ugyancsak feladataink sorában kell számon tartanunk — megváltozó feladatrendszerünkkel és struktúránkkal összhangban — fogalmaink, szakkifejezéseink egy része tartalmának, egymáshoz való viszonyának feltárását, az egységes terminológiai bázisunk mielőbbi kialakítását. A végleges törvényi szabályozás ez irányú munkánkat is elősegítené, illetve megkönnyítené.

Nem felesleges elméletieskedés, nem idő- és pénzpocsékolás, ha tudományos igényű válaszokat keresünk napjaink kihívásaira, jelenségeire, a bennünket, szervezetünket érintő, állományunkat foglalkoztató kérdésekre. Nem alap kutatásokra gondolunk elsősorban, hanem az alkalmazott kutatások sorozatára, amelyek konkrét feladataink megoldására adhatnak a gyakorlatban jól hasznosítható választ. Ebben várjuk a szakmai vezető szerveink által megfogalmazott konkrét kutatási témákat, ajánlásokat, és kérjük a szükséges feltételek biztosítását is. Erősíteni és fejleszteni kívánjuk kapcsolatainkat más országok határőrizeti és tudományos szerveivel.

Szakosztályunk tagsága tisztában van a tudományos kutatómunka célirányosságának, szervezettségének szükségességével. Nem vagyunk hívei az öncélú kutatómunkának! Emellett, de ezzel szoros összhangban azonban valljuk a kutatómunkát végzők és az e munkára vállalkozók kutatási szabadságának szükségességét is.

Állományunk azt szeretné, ha a jelen határőrsége, a jövő határrendészete meg tudna felelni a kor követelményeinek, és olyan stabil erőt képviselne, amelyre a kormányzat, a lakosság magabiztosan számíthatna az államhatár őrzetében, szükség esetén védelmében, a határforgalom ellenőrzésében és a határrend fenntartásában.

Alapvető jelentőségűnek tartjuk, hogy az államhatáron törvényes rend legyen. Szuverenitásunk és jószomszédi kapcsolataink fontos eleme és feltétele a határok sérthetlensége. Ehhez továbbra is legjobb tudásunk szerint, a közvélemény megelégedésére szeretnénk hozzájárulni, keresve tevékenységünk és szervezetünk megújításának új lehetőségeit.

Komáromi István

A magyar rendőrség reformjának kérdése (a megyei főkapitány szemével)

Hazánkat eddig soha nem tapasztalt méretű bűnözési hullám érte el. Az év (1991) első kilenc hónapjában 303 980 bűncselekmény történt. Ez azt jelenti, hogy Magyarországon a fenti időszakban 35,4 százalékkal több bűncselekmény vált ismertté, mint az előző év hasonló időszakában. A büntettek 80 százaléka vagyon elleni bűncselekmény. Fokozódik az erőszak, a fegyveres elkövetés, a rablás, a garázdaság, a gyújtogatás. Erősödnek a bűnelkövetés nemzetközi vonásai. A magyar bűnelkövetők is szerveződnek. Az ellenük folytatott harc nemcsak a rendőrség, hanem a társadalom egészének feladata. A bűnmegelőző és bűnüldöző munka tökéletesítésére az állam — nemzetközi segítséggel — jelentős erőfeszítéseket tett és tesz a jövőben is. Helyi tennivalók is bőven akadnak. A szerző rendőri munkájának és környezete gazdag tapasztalatainak felhasználásával összegezi a bűnözés és a bűnmegelőzés, a rendőri munka megújítása, a szakterületek prioritásai, valamint az önkormányzat és a rendőrség, az önvédelmi szervezetek és a rendőrség kapcsolatának, a közbiztonság javítását szolgáló főbb kérdéseit.

A csaknem egymillió lakosú, nagy kiterjedésű, főváros-közelségű Pest megyében van az ország legnagyobb vidéki főkapitánysága. Az átszervezés alatt főkapitányként itt, és korábban még a fővárosban kerületi kapitányként lefolytatott kísérletek, a team consultban végzett közös munka során, illetve az NSZK-ban, Hollandiában és Svájcban szerzett személyes tapasztalataim rövid összegezésére teszek kísérletet. A feladat nem egyszerű, hiszen szerteágazó kérdéskört kell világosan és röviden menedzseri szemmel összefoglalni. A lakossággal, az önkormányzattal, a rendőri állománnyal és a szakterületek képviselőivel folytatott találkozásaim, előadásaim azonban viszont arról győzték meg, hogy nem haszontalan ez a próbálkozás.

A bűnözés és a bűnmegelőzés

A bűnözés életérzéssé vált, az állampolgártól már nem távoli jelenség, az állampolgárt, hozzátartozóját, a környezetét, és javait közvetlenül érinti. A közbiztonság állapota infrastrukturális tényező, a gazdaság működésének üzemén kívüli feltétele. Ez a tényező — az őrzési, biztonsági kiadások miatt — egyaránt befolyásolja a külföldi és a hazai beruházási szándékokat, az idegenforgalmat, valamint a termékek árát is.

Hazánkban a bűnözés 80 %-a vagyon elleni. Fokozódik az erőszak, a fegyveres

elkövetés, a rablás, a garázdaság, a gyújtogatás. Erősödnek a nemzetközi vonások, a csempészet: tranzitország vagyunk.

A magyar bűnözés is szerveződik: többen, foglalkozásszerűen, a részfeladatok elosztásával, konspirálva működnek. A bűnös úton szerzett vagyont befektetik, ki-mossák. Keresik a kapcsolatot a hatalommal, az igazságszolgáltatással, a legális vállalkozókkal és ellenőrző szervekkel — információszerzés és befolyásolás céljából. Jellemzőek a sorozatcselekmények (pl. betörések, gépjárműlopás stb.) Az úgynevezett gazdasági bűnözés, a csalások, a fiktív vállalkozások bizonyítása nehéz, mert a gazdasági átalakulás során sok az új jelenség, a szabályozatlan kérdés.

A közrend állapotát mutatja, hogy az állampolgár nem élhet, nem dolgozhat és nem szórakozhat nyugodtan. Találkozik a nyilvános valutázással, az erőszakoskodással.

A bűnözők egy része már nem áll meg a rendőri jelzésre, sőt a hivatalos, illetve a közfeladatot ellátó személyekre is támad. A közlekedési helyzetre jellemző, hogy a „nyugati” teljesítményű járműveket a „keleti” utakon „keleti” módon vezetik. A balesetknél nálunk sok a sérült, a halott, gyakori az ittas vezetés és a gyorsajtás.

A bűnözésért nem a rendőrség a felelős, hiszen ez társadalmi tömegjelenség, ennek okai és feltételei vannak. A bűncselekmények attól függetlenül léteznek, hogy tudomásul vesszük-e, beszélünk-e róla vagy sem. Ezért *a megelőzés állami és társadalmi feladat is.* Az a helyes, ha ebben mindenki a saját munkáját végzi el maradéktalanul, pl.: az iskola oktat és nevel, az építész épít, a társadalom aktív energiái pedig az információgyűjtésben és az önvédelmi tevékenységben öltének testet.

Senki nem végezheti el tartósan más munkáját, így például semmilyen társadalmassítási jelszóval és hurrával nem lehet és nem szabad elkendőzni az egyes állami szervek tevékenységének hiányosságait.

Az elsődleges bűnmegelőzés az, ha a különböző társadalmi folyamatok befolyásolásával hatni tudunk az okokra és az elősegítő feltételekre. Ez azonban lassú, és csak hosszabb távon érvényesül. *A másodlagos megelőzést* jelenti az eredményes felderítés, a kényszerítő eszköz, a felelősségre vonás.

A feltételek területéről figyelmet érdemel az úgynevezett helyzeti jellegű prevenció (megelőzés), amely a bűncselekmények jellemző előfordulási környezetének átalakítását, ellenőrzését jelenti. Ez egyrészt az elkövetési alkalmak befolyásolását, másrészt az elfogás kockázatának növelését tartalmazza (pl.: tárgyak megerősítése, technika, szigorú belső rezsim, szervezett felügyelet, település kialakítása stb.).

A rendőrség a bűnözés elleni szakmai munka minőségéért felelős. Bűncselekmény hiányában mi nem is avatkozhatunk be az állampolgár jogaiba. A bűnözés igazi okai-val nem sokat kezdhet a rendőr. A rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a büntetés-végrehajtás csak azért a megelőző munkáért felelhet, mely kriminálpolitikai eszköz-ökkel valósítható meg.

Feladatunk tehát a bűncselekmények megakadályozása, illetve eredményes felderítése és a tapasztalatok továbbítása az illetékes helyre. A rendőri megelőző munka hatékonysága érdekében szükséges differenciálni, az erőket a bűnözés utánpótlási bázisaira koncentrálni. Ebből a szempontból kiemelt figyelmet érdemel: az alvilág (visszaesők), a veszélyeztetett gyermek- és fiatalkorúak, a halmozottan hátrányos helyzetűek köre.

A rendőrség örökölt állapota 1990-ben

A rendőrség megítélése rossz volt. A korábbi politikai belső rendészeti tevékenység, néhány „fontos” személy ügyeinek „elsimítása” — tehát a törvény előtti egyenlőség hiánya és az állampolgárhoz hatalmi pozícióból való közelítés — visszás helyzetet teremtett. A rendezetlen, nyílt szabályozás hiánya következményeként megkérdőjeleződött a bűnügyi operatív tevékenység, a titkosszolgálati eszközökkel való indokolt fellépés. A folyamatos „kritika”, a támadások és a bűnözés addig nem látott méretű emelkedése miatt az állomány elbizonytalanodott.

A fejlesztés elmaradt, mert a korábbi időben a kriminológiai prognózisokról ideológiai okokból nem vettünk tudomást, illetve a részfeladatok ellátásába más szervek, a honvédség és a munkásőrség is besegített. Ennek következtében a személyi és a tárgyi feltételek romlottak. Használhatatlan volt a technika, a nyilvántartás kézzel történt. Létszámhiány, kiképzetlenség, fluktuáció és gyenge fizetés jellemezte az állapotokat.

Súlyosbította a helyzete a szervezetalenség, amely a „protokollvezetők” hozzá nem értéséből vagy nemtörődömségéből származott. A szervezetben sok volt a párhuzamosság, a hierarchikus áttétel. A felelősség elmosódott, a hatáskörileg érintetteket nem vonták be a döntésbe. „Vízfej” alakult ki, a hivatalnokok egymásnak adtak munkát. Területi létszám-aránytalanságok jöttek létre, mert a kijárárszerep és nem a normatív elosztás érvényesült. Sok lett a tiszt és a rang, ami nem felelt meg a valódi felelősségnek.

Rossz volt a vezetési stílus is. Jellemző a korszerű módszerek magas fokú hiánya, nem volt világos feladatmeghatározás, céllenőrzés, analízis, intézkedés. Irreális utasítások jöttek és torz volt a teljesítményértékelés. A napi tevékenységben sok problémát jelentettek az alapfeladatoktól való elvonások és az adminisztrációs teher. A személyzeti (vezetői) munka kritikáját jellemezte a rendszertelen toborzás, a valós és a papíron tervezett állapot közötti nagy különbség, a rugalmatlanság és a bürokrácia. A személyzeti szervek uralkodó, lassú tevékenysége nem támogatta az elsődleges rendőri-szakmai munkát. Kevés figyelem esett arra a járőrre, aki mint „A rendőr” jelenik meg a lakosság előtt. Nem volt megfelelő a parancsnokok kiválasztása és a felhasznált tudást megelőzte a papír- és az oklevél szemlélet.

A kiképzési rendszer nem volt gyakorlatias, elemei nem épültek egymásra, hiányoztak a megfelelő feltételek és eszközök.

A külső kommunikációra az indokolatlan misztifikálás, az ésszerűtlenségek konspiratív elkendőzése, illetve a defenzíva, a rendszertelenség, a felelősségvállalás hiánya volt a jellemző. A belső kommunikáció főleg írásos utasításokra és a baráti kapcsolatokra korlátozódott. A rendőr véleményét ritkán kérték ki, az őt érintő kérdésekről sokszor az újságból értesült. Esetenként létrejött egy-egy kontaktus, magas vezető kezdeményezte látogatás a „fronton”, de ez nem volt általános, nem jellemezte a vezetést.

A rendőri munka megújítása és prioritásai

A feltételek átmeneti hiánya nem menthet fel bennünket, rendőröket a cselekvés alól, a „hogyan lehet?” állandó vizsgálatától, a belső tartalékok feltárásától.

A rendőrség jelenlegi és jövőbeni fejlesztését a biztonság fogalmához kell iga-

zítanunk. A biztonság olyan infrastruktúra, amikor a polgár anyagi és fizikai fenyegetettség nélkül, a demokratikus jogrend védelmében él. A biztonság a mi szempontunkból a kriminalitás gyakoriságával, a felderítési aránnyal és idővel, illetve a szükséghelyzetekben, a polgár által eltöltött várakozási idővel jellemezhető.

A rendőrség a biztonság megteremtésében szolgáltató-vállalkozói filozófiával rendelkező, nyilvános társadalmi eszköz. A polgár és a demokratikus intézmények védelméért vagyunk, nem pedig ellenük. Mi az állampolgár jogait segítjük elő azzal, hogy biztonságban élhet. A „polgárbarátság” kifejezés persze nem állandó mosolygást jelent, hanem azt, hogy gyorsak és eredményesek vagyunk. A nap 24 órájában — az én felfogásomban 20 perc alatt —, ha kell, bárki találjon rendőrt, és az érdeemben tudjon intézkedni.

A rendőrség átszervezése során az alábbi célokat kellett kitűzni:

- a közbiztonság fenntartása;
- a legitimitás (elfogadtatni a társadalommal);
- a források biztosítása;
- a hatékonyság.

A hatékonyság szempontjából is fontos rögzíteni, hogy a rendőrség alapfeladata a bűnözés üldözése, az ehhez kapcsolódó központi feladatok koordinált helyi végrehajtása és a helyi igények szerinti településbiztonság együttes szolgálata. A változtatás hat pontban foglalható össze:

- demokratikus törvényesség;
- eszközök;
- struktúra;
- emberi tényező;
- image;
- önkormányzat-barátság.

A rendőrség legyen mentes a visszaéléstől, és legyen mindenkor működőképes. A demokratikus törvényesség, felfogásom szerint, azt jelenti, hogy a jog és a belső szabályok lehetővé teszik a bűnözés elleni harcot.

Az állampolgárok nyílt törvényből tudják: meddig mehetnek el, mire mi következhetsz. A modern felszerelés minőségi és mennyiségi fejlesztést igényel, de azt is, hogy a pazarlást meg kell szüntetni. A legfontosabb szemléletváltozás az, hogy a gazdálkodásban a feladat a meghatározó. A szervezet átalakítása a gyors működést, az ellenőrizhető egyértelmű felelősséget, a világos hatáskörök és a munkaelosztás megteremtését szolgálja. A rendőrség decentralizált, emellett azonban egységes. Ez kvalifikált kis törzseket, a személyek és az eszközök első vonalba irányítását jelenti. A feladatokat tehát úgy kell elosztani, hogy csak a máshol el nem intézhető ügyek kerüljenek egyre feljebb. Dönteni pedig ott kell, ahol a legjobban tudnak.

A középponti tevékenység az ellenőrzés, az elemzés, az orientálás, a segítség mellett a pénzek és az eszközök normatív elosztását és a szakirányítását jelenti. Nem célszerű e szinten sok végrehajtói feladatot ellátni, mert akkor az irányító szervezet magával van elfoglalva.

Bármilyen jók a törvények, a felszerelés, a szervezet, ha az ebben elhelyezkedő emberek nem képesek a harmóniára. Testileg, lelkileg erős, toleráns, képzett, kipróbált, fegyelmezett és öntevékeny, szilárd azonosságtudattal rendelkező munkatár-

sakra van szükség. Az egyenruha kötelez, a magatartást meghatározza. A jó munkahelyi légkör mellett fontosak a közhivatalnoki erények, a kulturált megjelenés, az udvariasság és a pontosság.

Fontos a rendőrség öntisztulása. A korrupt, az italozó, a pletykás, a lezser, a feleltőtlen, a visszahúzó személyeket el kell távolítani! Ehhez szükségesek a belső nyilvánosság előtti példák, a felelősségre vonás bemutatása, a rendszeres ellenőrzés.

Alapvető áttörést kell elérni a felfogásban minden szinten. *A rendőr az erőszak ellen, s nem érte van.* Ez azt jelenti, hogy ha lehet, ne tedd, ne provokáld, másnál akadályozd meg; de ha szükséges, jól csináld! A rendőr a lakókörnyezet része és nem ura, továbbá elérhető ott. A „hogyan lehet?” felfogás és jogértelmezés valósul meg az önigazolás és a kifogás, hivatkozás helyett. Az optimista beállítottság a cselekvés mozgatórugója.

A *rendőrségi image* a mindennapi munkánkból alakult ki. Nyilatkozhat jól bármelyik magas beosztású vezető, ha az állampolgárok nem kapnak időben hatékony segítséget, ügyeikben nem intézkednek kulturáltan. A rendőri munka érzékeny terület, érinti az emberek személyiségét és jogait. Érzelmi alapokon vagy indulatból nem, csakis törvényesen járhatunk el. Egy újságcikk vagy interpelláció sem tarthat vissza bennünket a törvényes intézkedésektől.

Nyilatkozni — az eljárási titok és az érintett személyek jó hírének megőrzésével — csak felelősen szabad, és csak annak, aki tisztában van a témával és ezért hiteles információt tud adni. Véleményem szerint nem baj, ha az esetleges rendőri visszaélésekről, bűncselekményekről mi tájékoztatunk és nem más, esetleg elhatárolódva tőlünk. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy egymással és nem a bűnözéssel, a munkával foglalkozunk a sajtóban. Fontos a visszacsatolás — a lakossági bejelentések, panaszok, javaslatok, állományi fogadónapok, találkozók, előadások — tapasztalatait hasznosítani. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ügyfél a legjobb fejlesztő. Az önkormányzat-barátságról külön cím alatt részletesen szó lesz.

Az egyes szakterületek prioritásai

Az *ügyeleti és a készenléti munka* kulcskérdés. A legfontosabb az *irányító- és az intézkedőképesség*. Az eseményekre reagálni kell, nem csak jelenteni azokat. Ehhez nélkülözhetetlen a gyors akcióba lépésre, az elsődleges, hatékony rendőri intézkésekre felkészített állomány.

A riadóztatott, bevetett munkatársak irányítását, információellátását, tevékenységük koordinációját megoldani igazi vezetői munka. Az ügyeletesnek éppen ezért csak tapasztalt, sokoldalúan képezett rendőrt lehet vezényelni. Ez kiemelten fontos szolgálat. A kapitány távollétében — a munkaidőn túl — az ügyeletes tiszt a kapitány. Az irányításhoz természetesen szükséges a politika- és a bürokráciamentes ügyviteli rendszer.

A *készenléti szolgálatok* (pl. helyszínelők) holtidejét, ha adódik ilyen, célszerű kihasználni portyázásra, betörési helyszínek visszaellenőrzésére. A szomszéd kapitányságoknak ajánlatos regionális együttműködést megvalósítani a helyszíni szemle, a nyomozói portya, a forrányomon-üldözés, a rendőri akciók, a határ menti kör-

zeti megbízottakkal, az ügyeleti információcserével kapcsolatos és az elfoglaltsági ügyek megoldása során.

A bűnügyi munka úgynevezett felderítő és vizsgálati részeinek jobb összehangolása nem halasztható. Az „egyműszakos” rendőrség helyett alkalmazni kell a rugalmas munkaidőt és a nyomozói portyát. Hiába van sok rendőr, ha nincsenek jó információink. A titkos információszerző tevékenységet, az úgynevezett operatív munkát tehát javítani kell. Ennek során információt és nem kétes egzisztenciákat kell vásárolni!

Az ügyorientáltságról át kell térnünk a személyre irányuló munkára. A meghatározó és sorozatügyek elkövetőit kell alaposan elszámoltatni. A felderítés, bizonyítás során a tárgyi bizonyítékok, a dokumentálás felértékelődött. Fontos a támadolagosság, a jogsértések keresése, a tettenérés, a figyelés, a csapdák alkalmazása.

A csekélyebb súlyú jogsértések megoldására célszerű nyomozó tiszthelyetteseket beállítani, akik rögzítik a nyomokat, felveszik a feljelentéseket. Így a bűncselekmények helyszínén elkerülhető a hosszas várakozás, biztosítás és a feljelentést fogadó ügyeletes tisztnél való sorbanállás.

A közbiztonsági munkában a váltások komplexitására kell törekedni, egy műszakban legyen gyalogos, kutyás, motoros, gépkocsizó, helyszínelő, esetleg lovas rendőr is. Igen fontos az elérhetőségük, a közterületi jelenlét, az állandó bevetési készenlét, ami az elvonó tényezők csökkentésével érhető el. Az aktív járőrözés során várható tettenérések miatt fontos a szabály- és a fegyverismeret. A járőrök és a körzeti megbízottak magatartásának fő jellemzője az legyen, hogy segítik a törvénytisztelő állampolgárokat, a kisebb szabálysértéseket udvariasan, nagyvonalúan kezelik, a bűnözőkkel szemben pedig igen határozottan, keményen fellépnek. Fontos továbbá a demonstratív akció, razzia, a karhatalmi és csapattevékenységre való képzés, valamint a helyszíni parancsnoki tevékenység. A kulturált, ápoltság megjelenés és az udvarias viselkedés mellett követelmény, hogy a kapuőr, az ügyeletes, az eligazító a sértettel, az állampolgárral megfelelő kapcsolatot tudjon létesíteni.

Az igazgatásrendészeti munka kettős feladat. Egyrészt foglalkozunk az alanyi jogú szolgáltatásokkal, amikor az állampolgári kérelmekre induló eljárás során gyors, kulturált ügyintézészt kell megvalósítani (célszerű, ha minden szükséges okmány stb. egy helyen beszerezhető — pl. jogosítvány, melynek csak a visszavonása rendészeti jellegű feladat); másrészt a rendészeti szabályok betartása, ahol rendőri kezdeményezésekre az állampolgárok magatartását befolyásoló eljárást folytatunk (pl. szabálysértés esetén). Véleményem szerint az igazgatásrendészet rendészeti, rendőri jellegét kell erősíteni, így a közbiztonsági területen belül kezelni. Az idegenrendészeti, a fegyverengedély-ügyi, a rendezvénybiztosítási feladatok illeszkednek a rendőri környezethez. A személyi igazolvány és a hasonló okmányok kitöltése, megfelelő kísérletek és informatikai háttér biztosítása után, az önkormányzatokhoz kerülhet.

Nem nélkülözhetőek a kiszolgáló, az ellátó, a nem alapvetően rendőri feladatot végző szervek. Itt jól fizetett, kis létszámú apparátusokra van szükség. Miután a pénz fő szerepet játszik, sajnos korábban fő szerepet kapott az ezzel foglalkozó kiszolgáló egység is. Alapelv kell legyen, hogy a szakterületért a szakmai vezető a felelős, a gazdasági szervezet tanácsot ad. A szakmai szükségesség és feladat dominál.

A főkapitányság és a kapitányságai között is meg kell szűnnie a távvezérléskedésnek és a bürokráciának. A keretgazdálkodás során meg kell teremteni a felhasználói érdekeltséget. Ezzel párhuzamosan fejleszteni szükséges a gazdasági informatikákat és a belső ellenőrzést.

A személyügyi munka szolgáltató jellegűvé válik. Át kell tekinteni az egész felvételi követelményrendszert, egymásra építeni és gyakorlatiassá tenni az egyes képzési formákat. Az előmeneteli rend átalakítása során biztosítani kell, hogy az ügyintéző kategórián belül is elismerhető legyen a munka, de ez ne legyen azonos a vezetővé való kinevezéssel. A nem használt tudás, papírok helyett a gyakorlatban felmutatott szakismeretnek kell döntő hangsúlyt kapnia. A kinevezéseknél nem az általános, hanem az adott feladatra és környezetben való alkalmasságot kell vizsgálni. A személyügyi ügyvitelt mindenképp gyorsítani kell, az emberek sorsáról való döntés nem húzódhat.

Az első számú vezetőkkel szemben új követelményeket kell támasztani. Ezen a területeken szolgáltató, menedzsertípusú, gyakorlati rendőri ismeretekkel bíró személyekre van szükség, akik képesek a szakembereknek a nyugodt és eredményes munkához a megfelelő feltételeket biztosítani. *A rendőrségnél a vezető beosztásokat pályázat útján ott érdemes betölteni, ahol nincs belső előléptetésre alkalmas személy.* Ez inkább lehetőség, mint kötelezettség legyen.

Kiemelten fontos a folyamatos parancsnoki ellenőrzés, a tapasztalatok hasznosítása a munkában. A szükséges személyi és egyéb konzekvenciákat határozottan és haladéktalanul le kell vonni.

Tudományos folyóiratunkban külön is *szólni kell a rendőri tudományos kutatómunkáról.* Az alapvető kérdés ezen a területen az, hogy a végrehajtó szerveknél miképpen tudjuk megvilágítani ennek szükségességét. Az itt folyó kutatásoknak a gyakorlati vezetést és a végrehajtást foglalkoztató problémák megoldásának elősegítésére kell irányulnia. A tudományos eredményeknek (új eszközök, módszerek, összefüggések) a munkát hatékonyabbá és jobb minőségűvé kell tenniük, és mindegyiket ezt kell elősegíteniük. Vizsgálhatók a rendőri munka eredményességét befolyásoló tényezők, okok; diagnosztizálható az: hogyan állunk; feltárható a történet, a múlt, meghatározható a jelen vagy a jövő. A fontos az, hogy ez a fajta, itt folyó kutatómunka reális célokat tűzzön maga elé, eredményei „elérhetőek legyenek”. Az ilyen jellegű kutatásra, a munkánk jobbításának tudományos módszerekkel való átgondolására időt kell biztosítani.

Az önkormányzat és a rendőrség kapcsolata

Az önkormányzatiság vezérmotívuma az, hogy az érintetteket be kell vonni a helyi problémák megoldásába. Ilyen értelemben a helyi önkormányzatokról szóló, 1990. évi LXV. tv. 8. §. (1) tartalmazza, hogy a települési önkormányzat feladata a gondoskodás a közbiztonság helyi feladatairól. Ez a meghatározás azonban azóta sem került kibontásra, így félreérthető.

Mint már szó volt róla, a helyi rendőrség funkciója kettős. Az országos feladatok koordinált helyi végrehajtása, például szökött, körözött bűnöző elfogása, illetve

a közrend biztosítása a helyi igények figyelembevételével. Ez utóbbi azonban nem jelenthet beleszólást a pártatlanságot igénylő konkrét egyedi hatósági ügyekbe.

Mindezek alapján a helyi rendőrség az önkormányzat szolgálatába csak a helyi közrend, közbiztonság szervezési határáig kerülhet. Az önkormányzatnak pedig nem a rendőrség szakmai irányítása a feladata. A közbiztonságról való gondoskodás nem ezt jelenti, hanem azt, hogy a bűnmegelőzés nevelési, építési, szervezési és egyéb feladatait végzi (vö. a bűnmegelőzési résznél írtakkal). Így jutottam el még *kerületi kapitányként az úgynevezett önkormányzatbarát rendőrség koncepciójához*. A kísérlet során az egységesség (centralizmus) és az önkormányzatiság egyesítését, hátrányaik csökkentését céloztuk meg. Ebben az értelemben központilag irányított, így pártatlan, a helyi összefonódásoktól mentes és nem kiszolgáltatott, a többi rendőri szervvel együttműködőképes, kompatibilis (nem elszigetelt) egységes szakmai gyakorlatot folytató rendőrségről van szó. Az önkormányzatiság és az ehhez kapcsolódó decentralizációs törekvés ugyanakkor biztosítja az életközelséget, a gyors alkalmazkodást, a bürokrácia csökkentését, a helyi érdekeltséget, a gazdaszemlélet erősítését, a profilizációt, illetve a bűnmegelőzés koordinálását.

Az önkormányzatnak az Ötv. szerint az alábbi jogai vannak.

— 2. §. (3) Kezdeményezési és véleményezési jog a lakosság széles körét érintő ügyekben (30 napos válaszra).

— 8. § (1) Fakultatív feladatvállalás. A helyi közbiztonságot érintő feladat el látásáról, az önkormányzat és a rendőrség tevékenységének összehangolásáról, a rendőrség fejlesztéséről megállapodás köthető.

Az 1987. évi XI. tv. szerint az önkormányzat rendeletet adhat ki magasabb szintű jogszabályban nem rendezett, részletes szabályokra vonatkozóan. Ez lehet rendészeti tárgyú is. Például szórakozóhelyek nyitva tartása, rendezvények tartása, szerencsejáték üzemeltetése, égetett szeszes ital árusítása, forgalomszervezés, birságolás stb.

Az önkormányzat a rendőrséggel kapcsolatosan az alábbiakat teheti:

— a vezető kiválasztásában véleményezés, egyetértés (az Alkotmánybíróság 37/1991./VI. 27.) AB határozata alapján, ez azonban nem tekinthető önkormányzati alapjognak;

— a vezető évenkénti beszámoltatása a közbiztonság helyzetéről, a lakossági vélemények, kifogások továbbítása;

— feladat kérése, ha a feltételek biztosítva vannak (pl. a körzet sűrűbb ellenőrzése, eseti biztosítási feladatok, segítségnyújtás a hivatalos eljárásokban, karhatalom stb.);

— konkrét, koordinált együttműködés bűnmegelőzési és hatósági ügyekben (pl. közlekedésszervezés, közterület-felügyelet, igazgatásrendészeti ügyfélszolgálat, adatszolgáltatás, gyámügyek, szabálysértés stb.);

— erkölcsi, anyagi támogatás (elhelyezés, felszerelés, technika, bér, kiállítás a tevékenység mellett).

Véleményem szerint nem lehetetlen — rendőrségtől elkülönülten, az önkormányzat alárendeltségében — az úgynevezett helyi rendészeti szervezet létrehozása sem. Ez azonban nem rendőrség és nincs szó párhuzamosságról.

Az önkormányzat a saját rendeleteit ellenőrizheti, szankcionálhatja, ehhez

szüksége van szervezetre. Az egységes önkormányzati rendészeti szerv a közterület-felügyelet, erdő-, mező-, vad-, hal-, gát-, csatorna-, természet-, környezetvédelmi őrből állhatna.

Ide tartozhatna az állampolgárok személyi igazolvánnyal való ellátása, vagy a jogosítványok, forgalmi engedélyek kiadása. Gazdasági ellenőrzést is végezhetne (pl. a piac, az ipar, az élelmiszer-forgalmazás, vendéglátás során az egészségügyi előírások mérése, ellenőrzése, zajvédelem stb.). Foglalkozhatna a talált tárgyakkal, állatkereséssel, fogalomszervezéssel, mentéssel, tűz-, víz-, baleseteknél az elsősegéllyel.

Az önkormányzat rendészeti szervére vonatkozó fenti elképzeléseimet most írtam le először. Vitára ajánlom! A viták tapasztalatai segíthetik a rendőri munka hatékonyabbá tételét, a profil tisztítást, a területi jelenlét hatékonyságát és az együttműködést.

Önvédelmi szervezetek

Ezek esetében a helyi lakosok rendőrségtől független, önálló társadalmi egyesületeiről van szó. A korábbi, úgynevezett önkéntes rendőrség állampolgári jogokat korlátozhatott és tevékenysége vegyes megítélést kapott. Tény, hogy az aktív mag hasznos munkát végzett, de sokan presztízspótlásra, illetve a rendőri intézkedéssel szembeni védekezésül használták az önkéntesigazolványukat. Előfordultak túlkapások is. Ma az állampolgári jogok korlátozására csak kétharmados törvény adhat felhatalmazást.

Az úgynevezett önvédelmi szervezet — más elnevezésekkel lakossági járőr-csoport, polgárőrség, vagyonvédelmi csoport stb. — nem rendelkezik az önkéntes rendőrség jogosítványával, az egyesülési törvény alapján jön létre. Csak meghatározott településen belül működhet. Kialakult feladata a bűnözők elriasztása, jelzések adása az utcai jelenlétük, őrzárataik során.

Figyelmeztetik a randalírozókat, a feledékeny embereket. Az önkormányzati és egyéb események rendezőgárdájaként segíthetnek a helyi biztosítási feladatokban. Ügyeleti-félfogadási tevékenységet folytathatnak. Információgyűjtést végezhetnek, illetve a riasztó rendszerek felügyeletét is elláthatnák. Javaslatokat tehetnek a bűnmegelőzésre. A rendőrséget segíthetik erőnővelő közös járőrözéssel, hatósági tanuskodással, a bűnözők elfogásában való részvétellel. Segíthetik továbbá a toborzást, előiskolául is szolgálhatnak. Természetesen a napi munka során számos gyakorlati probléma vetődik fel. A fő elv az lehet, hogy az önvédelmi szervezet elsősorban információs egység, „fegyvere” a rádió. A profi bűnözőkkel való fegyveres harc a rendőrség dolga!

Előfordulhat, hogy egy területen több önvédelmi szervezet jön létre, rivalizálhatnak is. Szükséges a rendőri támogatás, a tanácsadás, a háttérbiztosítás, de csak annál a szervezetnél célszerű ez, melyet az önkormányzat is elismer. Igényként jelentkezett az egyesületi igazolvány is, mellyel járőrözéskor az állampolgárok bizonyíthatnák, hogy nem bűnözési célból folyik a megfigyelés. Ez az igazolvány azonban nem lehet alkalmas arra, hogy bárki jogait rendőri módon korlátozzák.

Az önvédelmi szervezet ideológia- és politikamentes. Tagjai az átlagpolgárral azonos jogokkal bírnak. A büntetőjogi védelmet — mint bárkiét — a hatályos Btk. biztosítja.

(Btk. 29. §. jogos védelem; Btk. 30. §. végszükség; Btk. 137. §. szerint hivatalos személy, ha az önkormányzat megbízza a feladattal pl. birságolással; Btk. 231. §. hivatalos személy támogatója, ha a rendőrséggel közösen járőrözik. A polgárőr bejelenthet, feljelenthet, a bűncselekmény tettesét elfoghatja, veszélyt elháríthat, mint bárki.)

A tapasztalatok szerint célszerű a szervezeteknek erkölcsi bizonyítványt kérni a jelentkezőktől, és tevékenységükről, a bizalmatlanságot eloszlatandó, a helyi lakosságot tájékoztatni.

*

Az eddigiek alapján is látható talán, hogy milyen nagyságú és mélységű feladatokat kell megoldani a rendőrségünk reformja során. Hosszú távú koncepcióra van tehát szükség, továbbá az ezt megvalósító napi munkára és ezzel párhuzamosan a jelenlegi állapotok kezelésére is (pl. kiképzés, kiképzettség). A nagy kihívás ellenére bizakodó vagyok, nagy a társadalmi támogatottságunk. Ezt a tőkét azonban nem szabad elveszítenünk azáltal, hogy nem lépünk időben előre. Nem néhány embernek, hanem a maga helyén mindenkinek ezen kell munkálkodni!

A társaság tagságához!

A Magyar Hadtudományi Társaság taglétszáma — 1991. november 15-i felmérésünk szerint — 856 fő. Kérjük tagtársainkat, aki eddig még nem tette meg, tagsági díját rendezze és 1992. évre újítsa meg tagságát.

A tagsági díj 1992-ben nem változik: a munkaviszonyban lévőknek 500, diákoknak és nyugdíjasoknak évi 250 Ft.

Befizetési csekkek a szakosztálytitkártól vagy az MHTT titkárságán vehetők fel.

A Magyar Hadtudományi Társaság titkársága

A Magyar Hadtudományi Társaság első pályázatáról

A Magyar Hadtudományi Társaság nem sokkal megalakulása után adta ki első pályázati felhívását. Az 1990. november 13-án kibocsátott felhívás olyan dolgozatok (tanulmányok) megírására hívta fel a szakembereket és a hadügy iránt érdeklődő állampolgárokat, „amelyek a hadtudomány magyarországi művelésének indokaival, tartalmi kérdéseivel, nemzeti jellege erősítésének szükségességével foglalkoznak”.

A pályázati felhívás a dolgozatok tartalmára vonatkozóan még kimondta:

„Tekintettel Európa megváltozott biztonságpolitikai viszonyaira, a katonai-politikai erőcsoportosulások jellegében és működésében végbemenő alapvető változásokra, továbbá a Magyar Köztársaság honvédelmi politikájának új, tudományos követelményeire, a Magyar Hadtudományi Társaság 1991. év őszére országos hadtudományi konferenciát tervez, amelynek elméleti vezérfonalát e pályázat révén kívánja kialakítani, egyben lendületet és ösztönzést kíván adni a kutatómunkának, fórumot biztosítani a munka új eredményeinek.

A pályázatok kapcsolódjanak a tervezett hadtudományi konferencia várható alábbi fő kérdéseihöz:

- hogyan változik a jelen történelmi körülmények között a hadtudomány értelmezése, tartalma;
- milyen helyet foglal el a hadtudomány a magyar tudományos életben;
- miért van szükség hadtudományi kutatásokra Magyarországon;
- a hazai hadtudományi kutatások lehetséges irányai, bázisai és az eredmények gyakorlatba való átültetésének módzatai;
- az önálló magyar hadművészet problémáinak kérdései, megoldásuk módjai;
- az ország honvédelmi felkészítésével kapcsolatos elvek, fogalmak és ezek tartalmi kérdései.”

A társaság a pályázat keretében olyan írásokat várt, amelyek a nyílt sajtóban is publikálhatóak. Ajánlott terjedelem 20–60 oldal volt. A jelíges rendszer biztosította az objektív értékelést.

Az elnökség egy első (100 000 Ft), két második (50 000—50 000 Ft), négy harmadik (30 000—30 000 Ft) díjat, illetve különjutalmakat tűzött ki.

Az 1991. május végi határidőig 50 pályamű érkezett be. A társaság elnökségének

1991. május 31-én hozott határozata szerint a dolgozatokat két fokozatban kellett elbírálni. Az első fokú bírálatok megszervezését, irányítását és összegezését dr. Harcz Tibor, elnökségi tag kapta feladatul. Másodfokú bírálatra a társaság elnöksége az alábbi személyeket kérte fel:

- a bizottság elnökének:* Bíró József vezérőrnagyot, a VKF képviselőjét;
- a bizottság tagjainak:* dr. Ágh Attila,
dr. Kovács Géza és
dr. Simai Mihály egyetemi tanárokat,
dr. Beck György főigazgató-helyettest,
dr. Csabai Károly,
dr. Móricz Lajos,
dr. Szabó József és
Nagy Tibor katonai szakértőket.

Első fokon két-két opponens írt véleményt a beérkezett munkákról. Az opponensek olyanok voltak, akik nem pályáztak — számuk meghaladta a százat —, egyiküket a társaság elnöksége, másikukat a pályázat témájában illetékes szakosztály vezetősége kérte fel.

Az elbírálás határidejének betartását késleltette az, hogy a felkért személyek mintegy harmada — a pályázatban való érdekeltisége miatt — nem vállalta a feladatot. Ugyancsak gondot okozott a nyári időszak is, mert — szabadság, külföldön tartózkodás miatt — sok szakembert nem tudtunk bevonni ebbe a munkába. Az első bírálatok beérkezése után kitűnt, hogy esetenként szükség lesz harmadik bírálóra is. Ez olyan esetekben vált szükségessé, amikor a két vélemény pontokban kifejezett összege között nagy volt a különbség.

A bírálói vélemény négy területet ítélt meg és pontozott.

- a./ a téma időszerűsége (adható pontszám: 10);
- b./ a tanulmány szerkezeti felépítése, katonai nyelvezete, stílusa (adható pontszám: 15);
- c./ a tanulmány tartalma, értékelése (adható pontszám: 50);
- d./ a tanulmány felhasználhatósága (adható pontszám: 25).

Az adható maximális pontszám összesen: 100 volt.

Az elnökség úgy döntött, hogy azokat a dolgozatokat adja ki harmadik bírálatra, amelyeknél a két megítélés között 25 pontnál nagyobb a különbség. Abban is határozat született, hogy — a még objektívebb minősítést segítve, 70 pontos alsó határt megszabva — a díjazásra tekintetbe vett munkák felhasználhatóságára vonatkozóan kikéri az illetékes szakmai főnökség véleményét és azt közli a másodfokú bírálóbizottság tagjaival.

Végül ponthatár feletti értékelést — a két (három) bíráló által adott pontok átlagát számolva — 23 pályázat kapott. Ezek a pályamunkák a másodfokú bírálóbizottság első megbeszélésén bemutatásra kerültek. A testület úgy döntött, hogy — méltányolva az első fokú bírálatok által kapott eredményeket — minden dolgozattal meg akar ismerkedni, csökkentve ezzel is a szubjektív megítélést. Ennek megfelelően három bázison minden pályázatot összegyűjtöttünk, ahol a bizottság minden tagja az összes munkát megnézhetette, és kialakíthatta véleményét a díjak odaítélését illetően.

A másodfokú bírálóbizottság tagjai egy teljes hónapon keresztül tanulmányozták a dolgozatokat (az opponensi véleményeket és a hasznosítás lehetőségeiről szóló értékeléseket). Munkájuk során külön is mérlegelték, hogy mely pályamunkák kapcsolódnak leginkább a pályázati felhívás központi kérdéseihez és melyek szolgálják igazán a haderőreform végrehajtásának kiemelkedően lényeges elemeit.

A bizottság tagjai mindezek számbavétele után alakították ki véleményüket és tették meg javaslatukat. Bíró József vezérőrnagy elnökletével 1991. augusztus 29-én került sor a másodfokú bírálóbizottság ülésére. Az ajánlott munkamódszer elfogadása után a bizottság tagjai ismertették az írásban is elkészített véleményüket a díjak odaítélésére. A közös eszmecsere után — konszenzussal — alakult ki az összeített vélemény és döntés a pályázat díjazására.

Az összegezést célul kitűző megbeszélés igen sok tanulságos gondolatot vetett fel. A minősítés szempontjából különösen érdekesek és hasznosak voltak az egyetemi tanárok által adott értékelések, amelyek a pályaművek tudományos színvonalát elemezték. A vita lezárásaként minden bírálóbizottsági tag összállította saját javaslatát a díjazásokra és a jutalmazásokra vonatkozóan. Ezeket összevetve született meg a döntés, amelyet a bizottság elnökének és tagjainak aláírásával megerősített jegyzőkönyvben rögzítettek.

A bírálóbizottság megállapította, hogy a kiírt pályázat elérte a célját. Sok értékes tartalmi, módszertani gondolatot és tapasztalatot hozott felszínre, melyeknek jövőbeni hasznosítása a Magyar Hadtudományi Társaság fontos teendője. A bizottság javasolta a társaság elnökségének, hogy szervezze meg az újszerű gondolatokat és felismeréseket tartalmazó pályamunkák publikálását a Hadtudomány című folyóiratában.

A döntést követően a bizottsági tagok jelenlétében felbontották a jelíges borítékokat, amelyek alapján a szerzők neve nyilvánossá vált.

A pályázat eredményei

- a./ A bírálóbizottság az első díjat megosztva (50—50 ezer Ft) ítélte oda:
dr. Pírityi Sándornak: Gondolatok egy magyar hadtudomány sajtószerepéről, és
dr. Kovács Jenőnek: Stratégiaalkotás c. munkájukért.
- b./ Második díjban (50—50 ezer Ft) részesült:
dr. Kormos László: Egy ország védelme — légierő nélkül, és
Kurta Gábor: A hierarchikus körzetvédelem, mint az új védelmi koncepció egy lehetséges változata c. dolgozata.
- c./ Harmadik díjban (30—30 ezer Ft) részesült:
dr. Simon Sándor: Halaszthatatlan feladatunk a hadtörténelemmel és a művészettörténettel kapcsolatos fogalmak egységesebb értelmezése,
Tián József: Műszaki biztosítás védelemben,
Gáspár Tibor: A hadtudomány és a gyakorlati élet kapcsolata a haditechnikai szolgálatok területén,
dr. Berki Lajos, dr. Héjja István, dr. Kónya József, dr. Ladányi László, dr. Vojnits Pál és Tőke Béla munkacsoport: Gondolatok a honvédelmi hadművelet elveiről és végrehajtásának legfontosabb kérdései című pályamunkáikért.

d./ A bizottság jutalomban (10—10 ezer Ft) részesítette:

Meidlné Nemes Nagy Máriát: A Magyar Köztársaság honvédelmi felkészítésével kapcsolatos elvek, fogalmak és ezek kérdései,

dr. Vámosi Zoltánt: A helyét kereső hadtudomány,

dr. Pekó Józsefet: A hadászat biztonságstratégiai és elvi alapjainak néhány kérdése,

dr. Füleki Mihályt: A hadtudományi információ bázisairól, valamint

dr. Varga Józsefet: A magyar katona vallásgyakorlásai lehetőségének változásai napjainkban című pálymunkáért.

A pályázat meghirdetésével kapcsolatban fontos tanulság, hogy annak indítási időpontját körültekintőbben kell megválasztani. A bírálatok elvégzése a nyári hónapokban nem volt szerencsés. Ilyenkor a bírálóbizottság tagjainak kiválasztása gondokat okoz, elkerülhetetlen továbbá a késés a bírálatok elkészítésében.

Fontos tapasztalat, hogy nem célszerű széles témakört megjelölni a pályázatban. A mostani globális megfogalmazás tulajdonképpen minden témában lehetővé tette a pályázást. Ez rendkívüli módon megnehezítette a munkák összehasonlítását, a díjak odítélését.

A beérkezett dolgozatok témák szerinti csoportosítása:

— a hadtudomány általános elméletével 14,

— a biztonságpolitikával 10,

— a hadművészeti témákkal 17,

— a hadtörténelemmel, a hadsereg nemzeti jellegével 9 pályamű foglalkozik.

A beérkezett munkákról megállapítható, hogy azokban sok gondolati felismerés fogalmazódott meg, ám több helyütt megfigyelhető a választott téma nem kellő ismeretéből adódó, azt leplező bőbeszédűség. Ez utóbbinak tudható be, hogy a munkák több mint fele alacsony pontszámot kapott. Sok esetben érzékelhető volt az improvizáció, az ismeretek ellenőrzés nélküli felhasználása, a nemzetközi kitekintés hiánya.

A legtöbb anyagban kevés helyet kapott a konkretizálás és a használhatóságra utalás annak ellenére, hogy a leírt gondolatok továbbművelésre, publikálásra alkalmasak. A jó gondolatok indoklása, illetve bizonyítása — ami egy tudományos műnél fontos követelmény — az esetek többségében elmaradt. Néhány esetben a formai követelmények betartása gyengén sikerült. Jegyzeteket, forráskritikai észrevételeket a pályázatok nagy része nem is tartalmazott.

Bár a másodfokú bírálóbizottság minden dolgozatot tanulmányozott, végül és alapvetően az első fokon zsűriző szakértők pontszáma alapján kialakult körből kerültek ki a díjazott és a jutalmazott pályamunkák.

A bizottság a vezérkar, az alapítvány kezelője igényének figyelembevételével — miszerint a gyakorlati hasznosíthatóság kapjon megkülönböztetett figyelmet — hozta meg döntését. A magas pontszám ellenére hátrább sorolt színvonalas dolgozatokat, melyekről az volt a véleménye, hogy nem tartoznak szorosan a hadtudomány és a hadseregfejlesztés legalapvetőbb kérdései közé, bár a jelentőségüket más szempontból nem kérdőjelezte meg. Méltányolta az eredetibb, újszerűbb kérdésfeltevéseket, a nem hagyományos problémafelvetésen alapuló munkahipotéziseket még akkor is, ha ezek kidolgozottsági foka korántsem volt olyan teljes, mint a hagyományosabb hadtudományi témák megoldását tartalmazó dolgozatoké.

Az átfogóbb témakörökkel foglalkozó pályamunkák, témájuktól függetlenül

terjedelmesebbek voltak, mint az emberi tényezőkkel, haditechnikai területekkel kapcsolatos pályaművek többsége. Ez utóbbiak igen gyakran egy-egy folyóiratcikk terjedelmére korlátozódtak. Ebből is következett ismeretterjesztő, magyarázó stílusuk, vagy a téma tematikai rendszerezésével összefüggő leíró jellegük anélkül, hogy az egyes témákat analitikusan elemezték volna. Aránylag sokan írtak a hadtudomány általános témakörétől kezdve a hadtudománynak a tudományok rendszerében elfoglalt helyéről, folytatva a hadtudomány belső struktúrájával, fogalmi rendszerével, befejezve a hadtudomány szűkebb vagy tágabb értelmezésével. Úgy vélem, hogy a jelen helyzetben ez érthető. Több elméleti kérdés tisztázása további elmélyült kutatást igényel. Az egyik ilyen pályázat (A hadtudomány tartalma, helye és szerepe napjainkban) bírálója így fogalmaz: „A pályamű egy olyan tágabb hadtudományi felfogást képvisel, amelybe gazdasági, ökológiai és más fontos kérdések is beletartoznak. Minthogy azonban nem definiálja e dolgozat a hadtudomány tárgyát, nincs eléggé kibontva — más fontos kérdések meggyőző tárgyalása ellenére —, hogy mikor van szó a különböző ilyen-olyan kapcsolatrendszeréről.”

A pályamunkák másik nagy csoportja a biztonságpolitika, a védelmi doktrína és a honvédség építésének nemzeti jellege erősítésének különböző kérdéseivel foglalkozik. Ezekben különösen jó volt olvasni és felfedezni a nem sablonos gondolkodást. A felvetett témák továbbművelésének fontos helyet kell kapnia a korszerű katonai gondolkodás kialakításában. E témakörök keretében azoknak a pályaműveknek a felvetéseit lesz célszerű mielőbb viták tárgyává tenni, amelyek merészebb hipotézisekre támaszkodva vázolják fel a jövő alakulásának lehetséges változatait.

A beérkezett pályamunkák jelentős hányadát a ZMKA tanúrai készítették, ami jelzi a tanintézet tudományos színvonalának emelkedését. A vidéki pályázók sikerei azt bizonyították, hogy az ott folyó tudományos munkának is javultak a feltételei.

Van néhány tanulság, amelyet a jövőben figyelembe kell vennünk! Az újabb pályázatok kiírásakor szűkebb témakört kell meghatározni és többoldalúan körvonalazni a benyújtott pályaművekkel szembeni követelményeket. Így pl. célszerű lenne elérni, hogy bevezetőben indokolják meg a téma választását, mutassák be a téma művelésének jelenlegi állapotát, tehát azt a bázist, amelyről a pályamű kiindul és azt az irányt, amerre a szerző tovább kíván lépni. Formai elvárás, hogy a pályamű minden esetben tartalmazzon irodalomjegyzéket, szakszerű hivatkozásokat.

Összességében elmondható, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság első pályázata magán viselte a kezdéssel járó nehézségeket, de ezekkel együtt is elérte a kitűzött célokat. Viszonylag rövid idő alatt olyan szellemi kapacitásokat tudott mozgósítani, amelyek a hadtudomány témaköreiben nem szokványosak. Értéktelen munka tulajdonképpen nem érkezett be, mindegyikben találhatók jó gondolatok, használható részek. A tudományos igényű kifejtés azonban több pályamunkából hiányzik. Meggyőződésünk, hogy a pályázati határidő kedvezőbb megválasztásával, a témák szűkítésével, a követelmények pontosabb meghatározásával, valamint a bírálati szempontok finomításával a jövőben még érdekesebb témák születhetnek.

Dr. Harcz Tibor alezredes,
a Magyar Hadtudományi Társaság
elnökségének tagja

RENDEZVÉNYEK

1. Tudományos ankét az Öböl-háborúról

A Magyar Hadtudományi Társaság, a Magyar Asztronautikai Társaság (MANT) és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia 1991. május 17-én a ZMKA-n közös tudományos ankétot szervezett. Az *Űrtechnika felhasználásának tapasztalatai az Öböl-háborúban* címmel.

Az ankétot dr. Bokor Imre mk. ezredes, a ZMKA parancsnoka tudományos helyettesének köszöntő szavai után Almás Iván, a MANT elnöke nyitotta meg.

A fő referátumot dr. Széplaki János ezredes, a ZMKA felderítőtanészék-vezetője tartotta. Dr. Széplaki az Öböl-háború és a háború viszonyai között folytatott katonai felderítés főbb kérdéseivel foglalkozott. Ismertetett néhány, nagy hatékonyságú, a hadműveletben használt űr-, illetve légi felderítőeszközt. Érintette az űgynöki felderítés néhány kérdését.

A korreferátumok közül:

- *Sárhidai Gyula* a katonai űrfelderítés műszaki-technikai kérdéseit mutatta be;
- *Winkler Péter* az űrtényképezés technikai kérdéseiről beszélt;
- *Nagy Pál*, az Öböl-háborúban folyó elektronikai hadviselés elméleti kérdéseinek tisztázása után, a hadműveletek REH eseményeivel foglalkozott;
- *Szabó Gyula* és *Szentpéteri László* az űrnavigáció főbb kérdéseiről adott ismertetést, végül
- *Amanczi Viktor* áttekintette a témára vonatkozó fontosabb angol és magyar nyelvű szakirodalmat.

A korreferátumokat élénk vita követte.

2. Az MHTT 1991. évi hadtudományi pályázatai díjainak átadása, sajtótájékoztató

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége, a Hadtörténeti Múzeum (Budapest I., ker. Kapisztráni tér 1.) előadótermében 1991. szeptember 27-én — közel 100 meghívott részvételével — nagy sikerű rendezvényt és sajtótájékoztatót szervezett. A rendezvény meghívott vendégei között a katonai vezetés, a katonadiplomácia és a sajtó képviselői, valamint a hadtudomány iránt érdeklődők foglaltak helyet.

A rendezvény keretében került sor a társaság által kiírt pályázatok eredményének kihirdetésére és az odaítélt díjak átadására. Nagy érdeklődés kísérte a Magyar Hadtudományi Társaság életének bemutatását és az alig egyéves társaság munkájának eredményeit, közöttük a *Hadtudomány c. folyóirat első számának megjelenését*. Tájékoztató hangzott el a társaság 1991. október 26-án megrendezésre kerülő első országos hadtudományi konferenciájáról.

Dr. Mórícz Lajos, az MHTT elnöke, elnöki megnyitójában hangsúlyozta, hogy a társaság felvállalta a Magyar Tudományos Akadémia által 1883-ban létrehozott Hadtudományi Bizottság szellemi örökségét. Ezek közül csak a legfontosabbakat: a hadtudomány fejlődési fo-

lyamatának figyelemmel kísérését; a katonai vezetés módozataival kapcsolatos ismeretek elemzését; a magyar hadtörténelem tanulmányozását; a külföldi hadtudományi művek magyar nyelvre ültetését.

A társaság napjainkban az új, nemzeti hadsereg, a Magyar Honvédség, a mai követelményeknek megfelelő honvédelem létrehozásában való közreműködést tartja céljának, feladatának. A társaság és ezen belül a szakosztályok tagjai, a hadtudomány magyarországi művelése tartalmi és szervezeti kérdéseinek tisztázására, az ország védelmével összefüggő elméleti és gyakorlati problémák feltárására irányítják fő figyelmüket.

A Magyar Hadtudományi Társaság nemcsak a szűken vett katonai kérdésekkel foglalkozik, hanem a védelem más témaköreivel is. Ezt jelzi, hogy a társaságon belül a kimonodottan katonaiakon kívül van biztonságpolitikai, belügyi, nemzetbiztonsági és határrendészeti szakosztály is.

A társaság tagjai — akiknek kétharmada egyenruhás, egyharmada pedig polgári alkalmazott és nyugdíjas — az Európában és hazánkban végbement mélyreható változásokra építve egyéni kezdeményezésekből, illetve külső megrendelésre dolgoznak, végzik munkájukat. A társaság szakosztályai ez évben felkérésre véleményezték többek között: a Magyar Köztársaság honvédelmi alapelvei című dokumentumot, továbbá a szolgálattal és a Szolgálati Szabállyal kapcsolatos koncepciókat.

Konferenciákat, előadásokat szerveztek: a biztonságpolitikával, a katonai doktrína védelmi jellegével, az Öböl-háborúval, a repülésbiztonsággal, az anyagi biztosítással és a Magyarország háborúba lépése 50. évfordulójához kapcsolódó témakörökben. Tudományos rendezvények keretében foglalkoztak: 1/ a pápa magyarországi látogatása rendőri biztosításának tapasztalataival. 2/ az űrtechnika Öböl-háborúbeli elméleti és gyakorlati kérdéseivel; 3/ a honvédelmi hadművelet elvei és végrehajtása legfontosabb kérdéseivel. A rendezvényeken a tagságon kívül a témák iránt érdeklődők is nagy számban vettek részt.

A beérkezett pályamunkákat Bíró József vezérőrnagy, az MHVKF első helyettese, a másodfokú bírálbizottság elnöke értékelte és átadta az odaítélt díjakat. A két első díjas pályázónak külön emléktárgyat adományozott. (A társaság első pályázatát folyóiratunk e számában részletesen értékeljük. A hasznosítható tanulmányokat vagy azok részleteit — a szerzőkkel egyeztetve — folyamatosan közöljük, még akkor is, ha azok alternatív nézeteket tükröznek.)

A Hadtudomány c. folyóirat 1. számát dr. Szenes Zoltán ezredes, csoportfőnök, a szerkesztőbizottság tagja mutatta be. Hangsúlyozta, hogy a folyóirat — a volt Honvédelem gazdag hagyományait folytatva — a magyar progresszió részeként hozzá kíván járulni a magyar hadtudomány, a hadművészet új alapjainak létrehozásához és fejlesztéséhez. A hadügy területén, meghatározott keretek, lehetőségek és szakmai feltételek között, segíteni kívánja a tudományos gondolkodás fejlődését, a honvédelem állami feladatainak teljesítését. (A folyóirat céljáról és szándékáról az 1. számban részletesen írtunk — a szerk.)

A Magyar Hadtudományi Társaság 1991. október 26-án megrendezésre kerülő első országos hadtudományi konferenciájáról dr. Szabó József, az MHTT alelnöke adott tájékoztatást.

3. A pápa magyarországi látogatása rendőri biztosításának tapasztalatairól

A Magyar Hadtudományi Társaság belügyi szakosztálya 1991. október 5-én a BM dobogókői üdülőszállójában tudományos ülést tartott. Az egész napos rendezvényen több előadás hangzott el öszentsége II. János Pál pápa magyarországi látogatásának rendőri biztosításával kapcsolatos elméleti és gyakorlati tapasztalatok értékeléséről.

A fő referátumot dr. Németh Ferenc rendőr ezredes, az Országos Rendőr-főkapitányság közbiztonsági főigazgatójának helyettese tartotta. A korreferensek azoknak a szerveknek az illetékes vezetői voltak, akik szoros együttműködésben részt vettek a pápai látogatás megszervezésében és rendőri biztosításában. Előadást tartott: Sabjanics István rendőr ezredes, a Magyar Köztársaság Kormányőrségének parancsnoka; továbbá dr. Gál József ezredes, a BM Polgári Védelem országos parancsnokának első helyettese; dr. Bakondi György határőr

ezredes, a BM Határőrség országos parancsnokság törzsfőnökhelyettese és *Kiss Mihály* rendőr ezredes, az ORFK rendőrezred parancsnoka.

A mintegy 120 fő részvételével megtartott tudományos ülésen megjelent és felszólalt *dr. Morvay István*, a BM politikai államtitkára és *Keresztes Szilárd* római katolikus püspök. Mindketten elismerésüket fejezték ki az ország történetében rendkívüli jelentőségű pápai látogatás rendőri biztosításának végrehajtásában közreműködő szervek dolgozóinak.

Az előadásokból kitűnt, hogy a sikeres nagyszabású biztonsági akció számos, elméleti és gyakorlati szempontból fontos tapasztalattal szolgált a szakértők számára.

A tudományos ülés második napirendi pontjaként a szakosztály tagjai megvitatták a jövő évi munkatervükbe kerülő témákat.

Az ülés záróaktusaként a szakosztály elnöke, *dr. Párdi Mátyás* rendőr őrnagy, a hadtudomány kandidátusa tagsági igazolványokat adott át.

A jól sikerült rendezvényről — melyet a helyszínen színvonalas kiállítást tartó B.Braun Rolitron Kft. Rolisft Divízió és az Eltrade Kft. szponzorált — több napilap, valamint egyéb sajtóorgánium is beszámolt. (Ezek közül néhány: Ez is szaktudomány, biztonsági szemmel a pápalátogatásról, Magyar Nemzet, 1991. október 7.; Pápalátogatás: amikor a pap is tanult a rendőrtől, Magyar Hírlap, 1991. október 7.)

4. A magyar katonai repülés helye és jövője

A Magyar Hadtudományi Társaság légvédelmi, repülő- és űrhajózási szakosztály repüléstudományi szekciója — a fenti címmel — 1991. november 9-én tudományos konferenciát rendezett a szolnoki Repülőtisztí Főiskolán. A résztvevő mintegy 40 fő a polgári és a katonai repülést egyaránt képviselte.

A konferencián nyolc referátum hangzott el, amelyek a következő főbb kérdéseket érintették.

Dr. Kormos László nyugalmazott ezredes *A honvéd légierő szükségessége és alkalmazásának lehetséges tartalma a Magyar Köztársaság területének és légterének védelmében* címmel tartott előadást. Az előadó a honvéd légierő helyét és szerepét; követelmény- és feladatrendszerét; valamint struktúrájának néhány alapvetően fontos kérdését érintette. Részletesen szólt a honvéd légierő hadművelési-harcászati alkalmazása új elméletének és az újjászülött hadtudománynak a nélkülözhetetlen kapcsolatáról.

Kositsky Attila ezredes *Az átmeneti időszak problémái és megoldásuk lehetőségei* című előadásában a kiképzés, az üzemeltetés, a káderekérdés és a Magyar Köztársaság feletti repülés kérdéseit érintette. Alternatív javaslatot tett az átmeneti időszak kezelésére.

Baksa Kálmán mérnök alezredes *A csapatrepülő repülőtechnikai eszközök üzemeltetésének és üzemben tartásának kérdései* című referátumában a repülőtechnika üzemben tartása, az üzemidő és a megbízhatóság összefüggéseit elemezte. Részletesen ismertette a csapatrepülő repülőtechnika hajtóművei műszaki üzemben tartásának tapasztalatait. A repülő-műszaki állomány szerepét a repülőtechnika megbízható üzemben tartásában.

Óvári Gyula mérnök őrnagy, *A régi és az új repülőgéptípusok együttes üzemeltetésének repülő mérnök-műszaki szakmai kérdéseit* elemezte. Szólt az egyoldalú importfüggőség megszüntetésének és az elavult haditechnikai eszközök indokolt cseréjének szükségességéről. Kiemelten hangsúlyozta, hogy a beszerzésre számításba jöhető repülőgépek típusmeghatározásánál hazánk szűkös anyagi lehetőségeit, külpolitikai megfontolásokat, a repülőharcászati igényeket, valamint (az üzemeltetés) gazdaságossági-technikai jellemzőket is figyelembe kell venni. Szólt továbbá a vegyes repülőgéptechnika légi-földi üzemeltetésének optimális lehetőségeiről. Sűrűtől feladatként említette és indokolta, a repülő mérnök-műszaki elemzések szükségességét. Javaslatot tett az elvégzendő vizsgálatok területeire.

Weigel Endre őrnagy *A katonai repülőtér-karbantartás a tények és a lehetőségek tükrében* címmel tartott előadást. Az előadó a repülőtér-karbantartás feladatait és feltételrendszerét részletezte. A repülőterek téli, nyári üzemeltetésének tapasztalatait összegezte. Szót emelt a repülőtér-karbantartás szakmai elismerése mellett. Végül felhívta a figyelmet a repülőtér-karbantartás repülésbiztonságra gyakorolt hatásaira.

Dr. Mészáros Gyula ezredes *A repülőtszít-képzés szükségessége* című értekezésében az ezzel kapcsolatos gondokról beszélt. Előadásában a repülőtszít-képzés jelenét és a képzés reformjának szükségességét elemezte, majd a repülőtszít-képzés jövőbeni folyamatát, tartalmát és intézményei kereteit vázolta fel.

Dr. Horváth János mérnök ezredes előadásában *A repülő-műszaki tisztek és üzemmérnök-képzés, a repülés előtt álló feladatok és a négyéves képzési forma* címmel áttekintette a magyar polgári és katonai repülés helyzetét, a repülő műszaki tisztekkel szemben támasztott jelenlegi és a jövőbeni követelményeket. Részletesen szólt a négyéves képzési program jellemzőiről, megvalósításának lehetőségeiről, személyi és tárgyi szükségleteinek feltételeiről.

Dr. Németh Miklós ezredes *A közös polgári és katonai hajózó- és repülésirányító-képzés mai helyzete* című előadásának fő mondanivalója az elmúlt három év alatt bekövetkezett változások és a felhalmozódott gondok köré csoportosult. Előadásának zárórésze a kilábalás néhány megvalósításra ajánlott lehetőségét vázolta fel.

A referátumokat követően a megjelentek szóltak hozzá az elhangzottakhoz, helyenként vitatkozva, illetve kiegészítve azokat.

Tóbak Tibor, a Magyar Veterán Repülők Egyesületének elnöke köszöntötte a konferencián résztvevőket, rajtuk keresztül az összes polgári és katonai repülőt. Bejelentette, hogy egyesülete a repülőhagyományok ápolása, a hazafias nevelés céljából együttműködési szerződést kötött a szolnoki Repülőtsziti Főiskolával.

A számos hozzászólás közül kiemelkedett *Válczi István* ezredes hozzászólása, aki a Magyar Nemzeti Repülő Alap nevében, mind a szekciót, mind pedig annak tagjait meghívta az Országos Repülésügyi Konferenciára (1991. december 16.).

A konferenciát *dr. Horváth János* mérnök ezredes, a szekció elnöke zárta be.

5. A honvédelmi hadművelet elvei és végrehajtásának legfontosabb kérdései

A Magyar Hadtudományi Társaság 1991. évi pályázatán a ZMKA oktatói (*dr. Berek Lajos* alezredes, *dr. Héjja István* alezredes, *dr. Kónya József* határőr alezredes, *dr. Ladányi László* alezredes, *Tőke Béla* alezredes, *dr. Vojnits Pál* alezredes) által írt, *Gondolatok a honvédelmi hadművelet elveiről és végrehajtásának legfontosabb kérdéseiről* című tanulmány harmadik helyezést ért el.

Ez a pályamunka képezte alapját a Magyar Hadtudományi Társaság és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) által 1991. november 13-án rendezett tudományos konferenciának. A konferenciát *dr. Czékus János* ezredes, a ZMKA parancsnokának tudományos helyettese vezette. A tudományos konferencián a HM, az MH és a BM meghívott szakértői (megközelítően 100 fő) vettek részt.

A szerzők a Magyar Köztársaság katonaföldrajzi elemzése és a védelmi potenciál számbavétele során arra a következtetésre jutottak, hogy egy külső agresszió esetén az ország védelmére legvégső esetben számításba vett katonai feladatok csak a fegyveres erők és testületek együttes, integrált alkalmazásával oldható meg hatékonyan. Elemezték egy agresszió kialakulásának lehetséges változatait. Az agresszor elhárítására alkalmas elméletet dolgoztak ki. Az elmélet részeként vizsgált haderő-fejlesztési koncepciójukban számoltak a *területvédelmi csapatok* felállításával, a *Magyar Honvédség* jelenleg meglévő erőinek *strukturális átalakításával*. Az agresszió elhárítását — az ország alkotmányos elveivel összhangban —, a veszélyeztetés és a konkrét fenyegetés mértékéhez igazodva, a szembenállás eszközlését elkerülve javasolják megvalósítani, amelynek lényege a következő.

a./ A veszélyeztetés alacsony fokán az államhatár megerősítésére (a határőrség erőinek átcsoportosításával, honvédségi erők-eszközök átadásával, a rendőrség közrendvédelmi szolgálatának növelésével) kerül sor. A fegyveres erők és testületek az alaprendeltetésüknek megfelelő törvények és más jogszabályok alapján tevékenykednek.

b./ A veszélyeztetés következő fokozatában az államhatár menti területsávban (határsáv) szükségállapotot javasolnak bevezetni, amelyet az állampolgárok élet- és vagyonbiz-

tonságát tömeges méretekben veszélyeztető fegyveres vagy felfegyverkezve elkövetett cselekmények gyakori előfordulása indokol. A veszélyeztetett körzetben közös parancsnokság felállítását javasolják.

c./ Közvetlen fegyveres fenyegetés esetén a katonai tevékenység várható körzetében rendkívüli állapot bevezetését tartják indokoltnak. Az érintett körzetben különleges katonai-védelmi intézkedések foganatosítását javasolják. Kijelölik és katonai igazgatás alá helyezik a határhozvetet, létrehozzák a határvédelmi csoportosítást, a határhozvetre rendelt erőkkel határfedező biztosítás keretében elhárítják a kisebb erejű fegyveres betöréseket.

d./ Az agresszió megindulásakor a határfedező erők késleltetik a támadót, majd a védelmi elgondolásban kiemelt szerepet betöltő területvédelmi erők, elsősorban a lakott helyiségek szilárd védelmével, lekötik az agresszor jelentős erejét, mozgékony erőkkel zavarják után- és hátraszállítását, a tartalékok felvonulását.

e./ Az agresszort a természetes védvonalakon kiépített védelemmel megállítják, majd az ország mélységében összpontosított erős csapásmérő erő alkalmazásával, a területvédelemre támaszkodva kiűzik az országból és visszaállítják az eredeti helyzetet.

Az elgondolással összhangban alakították ki a nemzeti légierő és a légvédelem feladatait, és dolgozták ki azok alkalmazásának lehetséges változatát.

A meghívottak időben megkapták az elgondolást tartalmazó anyagot. A résztvevőknek szemléltető tablókön mutatták be az elgondolás lényegét. A konferencia rendezői a téma fontosságát *dr. Rázsó Gyula* hadtörténésznek a magyar hadászatról tartott előadásával kívánták hangsúlyozni.

A *hozzászólók* valamennyien hangsúlyozták a téma aktualitását, elismerték újszerűségét és a szerzők kezdeményezésének helyességét.

A vitában élesen vetődött fel egy lehetséges agresszió realitásának megítélése. Alapvető nézeteltérés ütközött ki a biztonságpolitikai és katonai szakemberek véleményében, amely hasznosnak tekinthető az álláspontok tisztázása szempontjából.

A kifejezetten konstruktív és nyílt légkörben lefolytatott tanácskozáson több irányzat (iskola) nézete volt felismerhető. A vitázók egy része a korábbi hadászati elvek alkalmazása mellett foglalt állást, míg mások támogatták a magyar sajátosságoknak megfelelő új védelmi elvek kidolgozását.

Számos vélemény foglalkozott a dolgozatban használt új fogalmakkal és kifejezésekkel, amelyek természetesen további pontosításra és értelmezésre szorulnak.

A HM és MH-parancsnokság jelen lévő képviselői, a történészek sürgős feladatnak tekintik a kutatás továbbfolytatását és kiterjesztését. Alapvető feladatnak tartják egy konkrét védelmi modell kialakítását, a hadművelet dinamikájának hadijátékon történő modellezését. Véleményük szerint csak így szerezhető meg a szükséges tapasztalat a gyakorlati alkalmazáshoz.

A BM jelen lévő kutatói támogatták az elképzelést. A BM-szervek helyének, szerepének meghatározását fontos feladatnak tartják és ezek kimunkálásában tevékenyen kívánnak részt venni. Főként a határőr kutatók tartják sürgős feladatnak a használható védelmi modell kialakítását, mivel gyakorlati tevékenységükhöz nélkülözhetetlen az alkalmazási elv ismerete.

6. Alpesi kirándulás

Július 22—27-e között az MHTT alpesi kirándulást szervezett Ausztriába és Olaszországba. A rendezvény célja az első világháborús hadszíntér egykori helyszíneivel való megismerkedés volt. A résztvevők megtekintették a grazi Arsenál világhírű fegyvertárát, felkeresték a Dolomitokban, a Plöcken-hágó térségében a Dolomitbarátok által eredeti állapotban, egyedülálló szabadtéri hadimúzeumként helyreállított korabeli állásokat. A Dolomitbarátok egyébként magyar tagozattal is rendelkezik és társaságunk tagjai közül is többen vesznek részt a nyaranta megrendezésre kerülő alpesi akciótáborozásokon. Több más program — így Velence, Salzburg, Villach meglátogatása mellett — egész napos kiránduláson ismerkedtek meg az isonzói hadszíntér híres csatáereivel, a doberdói fennsíkkal, Goriziával (Görz), San Michele-lével, az egykori állásokkal, temetőkkel és egyéb magyar emlékekkel.

Gosztonyi Péter

Szovjet csapatok Magyarországon*

I. rész (1945—1955)

1991. június 16-án az utolsó szovjet katona is elhagyta Magyarországot. Így hazánk 1944. március 19-e óta először van megint abban a szerencsés helyzetben, hogy földjén nem tartózkodnak idegen nemzetiségű csapatok. Szuverenitását nyerte ezzel vissza az ország, amely nélkül nem lehet önálló és független kül- és belpolitikát kialakítani.

Történelmi dátum ez a nap. Egyike a huszadik század nehéz sorscsapásait elviselő Magyarország csillagórájának. Ahogy mondani szokás: egyszer ismét ránk ragyogott a fényes napsugár.

Érdeemes és szükséges ezen alkalomból felidézni — még ha csak egy vázlat erejéig is — hogyan került hazánk e helyzetbe? Milyen kül- és belpolitikai események voltak azok, amelyek végsősoron állami szuverenitásunk elvesztéséhez vezettek?

Az első dráma a második világháború utolsó éveiből adódott.

A második világháború után

1944. március 19-én, vasárnap hajnalban Hitler hadserege bevonult Magyarországra. Az engedélyt ehhez Horthy kormányzótól csikarta ki — fenyegetéssel, zsarolással. A német csapatok jelenlétükkel kikényszerítették Magyarország behódolását a nemzeti szocialista Németországnak. Jóllehet, Hitler nem csinált Magyarországból náci tartományt, de a magyar politikát — teljhatalmú megbízottja, dr. Edmund Veesenmayer követ irányításával — a Nagynémet Birodalom érdekében alakította át. Hat hónap múltán a szovjet hadsereg a német csapatok nyomában elérte a Kárpátokat. 1944. augusztus 30-án a Székelyföld keleti csücskénél, az Uz völgyénél először lépett magyar földre. A Szovjetunió és Magyarország között 1941. június 27-e óta hivatalosan hadiállapot volt. Magyarország fegyvertársa volt Németországnak. A Vörös Hadsereg a német csapatokat üldözve lépett magyar területre.

1944. augusztus 30-tól 1945. április 7-ig Magyarország hadszíntér volt. Nehéz harcok közepette sikerült a szovjet csapatoknak — román, bolgár, jugoszláv hadosztályokkal megerősítve — a német és a magyar hadsereget (az utóbbinál csak a „romokat”) az országból kiszorítani.

* Megjelent az Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift 1991. 11. számában.

1945. május 9-én véget ért a második világháború Európában. A náci Németország feltétel nélkül kapitulált. Kelet-Európában, amely eleddig a németek politikai és gazdasági érdekerülete volt, jórészt szovjet csapatok állomásoztak. Az 1946 telén Párizsban összeült győztes hatalmak képviselői hetek alatt kidolgozták Hitler „kis csatlósainak” (ez volt a nem hivatalos, de járatos megnevezés) jövőjét. Békeszerződésre került sor Finnországgal, Romániával, Bulgáriával és Magyarországgal. Magyarország is — a német csapatok által való megszállása dacára — Hitler csatlósának számított, nem utolsósorban azért, mert a királyság Szálasi vezetése alatt még 1944. október 15-e után is kitartott (hivatalosan) a Nagynémet Birodalom mellett.

A párizsi 1947-es béketárgyalások során *Magyarországnak sem barátai, sem támogatói nem voltak.* Egyedül Anglia részéről mutatkozott meg a hajlam — talán Teleki Pál mártírhalála miatt? —, hogy a minimális magyar területi igényeket Erdély ügyében pártolóan segítse. *A kikötés csak az volt: ne ők egyedül, hanem a Szovjetunió képviselője is álljon ki Magyarország mellett!* Moszkvában azonban nem szerették a magyarokat. *Sztálin, a Szovjetunió vezetője arról biztosította a magyarországi kommunistákat, hogy külügyminisztere, Molotov, a francia fővárosban a béketárgyalásokon területi kérdésekben Romániával szemben Magyarország álláspontját fogja támogatni, ám amikor erre került volna sor, a nagyhatalmak előzetes egyeztetési megbeszélésénél a Magyar Köztársaság ellen foglalt állást.* Végül is nemhogy Erdély vonatkozásában nem tarthattunk meg (csekély mértékű) magyarlakta területeket a határ mentén, de kényszerítve lettünk a Duna felső folyásánál, a folyam déli partján három szintiszta magyar községet — a trianoni határokon felül — a háborúban győztes Csehszlovák Köztársaság kormánya kívánsága szerint, Prágának átengedni.

Az 1947-es magyar — koalíciós — kormány polgári politikusai az 1947-es párizsi békeszerződést (tulajdonképpen diktátumot) abban a reményben ajánlották parlamenti ratifikálásra, hogy az, ha másban nem is, de egy vonatkozásban megkönnyebbülést hozhat az országnak. *A békeszerződés ugyanis arról (is) intézkedett, hogy érvénybe lépése után a Magyarországot mindaddig megszállva tartó szovjet hadsereg 90 napon belül elhagyja az országot.* Vagyis Magyarország visszanyeri állami szuverenitását.

Nem így történt.

A párizsi békeszerződésnek volt egy olyan rendelkezése, amely a szovjet hadvezetőségnek Ausztria viszonylatában Magyarország kárára különleges státuszt biztosított. Az 1947-es békeszerződés IV. részében, a 22. cikk 2. paragrafusa ugyanis a következőket tartalmazta: *„A jelen Szerződés életbe lépésétől számított 90 napon belül az összes szövetséges haderők kivonulnak Magyarországról, fennmaradván a Szovjetunióknak az a joga, hogy Magyarországon tartson olyan csapatokat, amelyekre a szovjet hadsereg és az ausztriai szovjet megszállási övezet közötti közlekedési vonalak fenntartása végett szüksége lehet.”*

A magyarországi szovjet csapatok zöme 1947. december közepéig hivatalosan elhagyta ugyan Magyarországot, visszamaradtak azonban olyan egységek, amelyeknek nagyságát, összetételét egyetlen nemzetközi fórumon sehol senki nem szabta meg. S így ez nem is volt ellenőrizhető, eltekintve attól, hogy az 1948-as esztendő olyan politikai fordulatot hozott az országban, amely ilyen ellenőrző tevékenységre nem is adhatott lehetőséget. Ezzel kezdetét vette a megszállási dráma harmadik fejezete.

Külön kérdés — és ez még kutatás tárgya lehet —, hogy a Magyarországon viszsamaradt szovjet csapatoknak (amelyeket kezdetben hivatalosan és sután holmi „vendégcsapatoknak” hívtak) mi feladatuk volt. Vajon valóban csak az Ausztria szovjet megszállt zónájában lévő saját csapataik utánpótlási és biztosítási feladatait látták el Románián és Magyarországon keresztül — vagy politikai nyomást gyakoroltak az akkori magyarországi belső viszonylatokra is? Nem tudjuk. Annyi azonban biztos, hogy a Magyar Kommunista Párt (később a Magyar Dolgozók Pártja) örömmel és megnyugvással nyugtázta a Vörös Hadsereg hazai jelenlétét. Sztálin katonái őket — a kommunistákat — is védtek, és ha diszkrétan, kaszárnyáik mélyén is, de az egyeduralom felé tartó politikájuk biztosítására szolgáltak.

Az „ötvenes” években

1948/49 telén — nem utolsósorban a világpolitikai helyzet függvényeként — megtörtént Rákosi hatalomra jutása Magyarországon. 1949. augusztus 20-án a Magyar Köztársaságból népköztársaság lett, szovjet mintájú címerrel és szovjet mintájú alkotmány-nyal. Most már nem volt „gond” a szovjet hadsereg jelenléte Magyarországon! Nem létezett szabad akaratból választott Parlament; megszűnt a sajtószabadság, „gleichschaltolva” (egyformásítva) volt a belpolitika. A Vörös Hadsereget csak tömjé-nezni lehetett, benne látván, úgymond, a „békénk, demokráciánk és jövőbeni fényes életünk garanciáját”. Mi több, az MDP propagandistái 1950-ben még azt is elkövették, hogy leírták, hirdették: a szovjet hadsereg nélkül nem lenne független Magyarország! Szerintük vagy Tito, az „imperialisták láncos kutyája” döntötte volna rabigába a magyar népet, vagy az angol—amerikai fináncdöke — amely magyarországi támogatókkal együtt — „zsákmányolta” volna ki az országot. Ettől a kegyetlen sorstól mentette meg a magyart a nagy Sztálin...

1955 nyaráig nem sok újdonság történt a szovjet csapatok magyarországi jelenléte terén. Az idegen hadsereg tagjai otthonosan berendezkedtek az országban. Beleszoktak jelenlétükbe. Ez annál is könnyebb volt, mert körülöttük, a magyar táj-akon, szovjet minta szerint alakult át a magyar nép élete — a Szovjetunióban már megvalósult szocialista típusú állami és gazdasági struktúrákkal.

A magyarországi szovjet csapatok létszáma az 1948—1955 közötti években a mai napig ismeretlen. Az ilyenféle adatok a pártállam kimúlásáig (1989) szigorú államtitkot képeztek. Tulajdonképpen nem is volt ildomos ez ügyben érdeklődni. Ez a Szovjetunió belügyének számított! Kétlem, hogy néhány vezető kommunista politikus kivételével bárki más információkkal rendelkezhetett e téren. E sorok írója még azt sem tudja, hogy ki volt a fent megadott időben a magyarországi szovjet csapatok parancsnoka, és milyen belső rendelkezések szabályozták a szovjet—magyar katonai viszonyt. Csak annyi ismeretes, hogy a vöröskatonák Magyarországon úgynevezett „bázisokban” — kaszárnyavárosokban — helyezkedtek el, ahol a napirend szigorúan a moszkvai időszámítás után igazodott. A parancsnokok katonáikat lehetőleg távol tartották a civil lakosságtól, de ez főként a sorállományra vonatkozott. A tisztek egy része — a nők és családosok — kaszárnyákon kívül kaptak elhelyezést. Érintkezésük a helybeliekkel így adva volt. Hogy mennyire éltek ezzel és milyen viszony alakult ki a magyarokkal, ez is külön kutatás dolga lesz még.

1953. március 5-én Moszkvában 73 éves korában elhunyt Sztálin. A szovjet állam élére került új politikusok — elsősorban a Szovjet Kommunista Párt új főtitkára, Nyikita Szergejevics Hruscsov — hosszú távon változtatni kívántak a szovjet politikán. Ki akartak törni az izolációból, a háború utáni „hidegháború” befejezésére törekedtek, gazdasági fellendülést terveztek. A nyugati világhoz való közeledés, a „szovjet” és a „kapitalista” társadalmi rendszer békés együttműködésének (és konfrontációjának) kiépítése — ez volt Hruscsov programjának lényege. A párt főtitkára (illetve hivatalosan első titkára) belátta, a sztálini alapokon nem lehet a Szovjetuniót a fejlődés útjára vezetni. A kapitalista Nyugattal való kapcsolatok kiépítése elsőrendű feladattá vált.

A Varsói Szerződés létrejötte

1955-ben lényeges dolgok történtek a világban. Akkorra már befejeződött — „patt” szituációval — a koreai háború, Jugoszláviával rendeződtek a moszkvai kapcsolatok. Hruscsov maga ment Belgrádba bocsánatot kérni Titótól és kinyilatkozni, hogy a Jugoszláv Népköztársaság Kelettől, Nyugattól független állam, amely a maga sajátos módján igenis építi a szocializmust. (Ezt eddig Moszkva tagadta.) 1945 óta először a nyugati vezető államok és a Szovjetunió képviselői Genfben konferenciára jöttek össze, hogy együttesen vitassák meg a világ ügyeit, lebontani próbálva az egymást elválasztó falakat. Ennek egyik eredményeként 1955. május 15-én megszületett az *Osztrák Államszerződés, amelynek függvényeként az év végére Ausztria 17 évi idegen megszállás után (1938—1955) visszanyerte állami függetlenségét*. Az angol, az amerikai, a francia és a szovjet csapatok 1955. szeptember 30-ig el is hagyták az eddigi megszállózónáikat, visszatértek hazájukba. Az ausztriai szovjet zónából a szovjet katonai szerelvények Magyarországon keresztül távoztak Ausztriából.

Jóllehet, ezzel az aktuussal a Magyarországon útbiztosító szerepre kijelölt szovjet csapatok feladatköre megszűnt — a szovjet csapatok a hazaiak várakozása ellenére továbbra is Magyarországon maradtak.

Ennek több oka is volt — eltekintve attól, hogy a szovjet csapatok Magyarországról való visszavonásának kérdése sem Moszkvában, sem Budapesten fel sem merült. Ne feledjük az időpontot: 1955 áprilisában a Magyar Dolgozók Pártja vezetőségében megint csak a „héják” kerültek előtérbe. A liberális kommunista Nagy Imrét miniszterelnöki posztjából leváltották. Rákosi és sztálinista csoportja uralta a politikai mezőnyt. Miniszterelnök a 33 éves Hegedűs András lett; puha viaszbab a hatalom kezében. „Fejbólintó János”-ként ült be a miniszterelnöki bársonyszékbe, melyben valójában Rákosiék szellemében tevékenykedett.

Volt azonban még valami, ami bizonyos jogi alapot biztosított Moszkvának ahhoz, hogy csapatait továbbra is Magyarországon tarthassa. Ez a *Varsói Szerződés* volt, hivatalos nevén az európai szocialista államok közötti *„Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés”,* amelyet háromnapos tanácskozás után legmagasabb kormány szinten, szovjet asszisztencia mellett, nyolc állam képviselői 1955. május 14-én a lengyel fővárosban írtak alá. A szerződés dátuma önmagáért beszél: ez egy nappal előzi meg az *Oszták Államszerződés* megkötésének napját.

Ami nem holmi véletlenség! A Varsói Szerződés még szorosabban kötötte Moszkvához — most katonai vonatkozásban is — a kelet-európai népi demokráciákat. Ezt a katonai paktumot tulajdonképpen a NATO ellen és ezen belül is a szovjetek által vélt „német veszély” aktivizálása ellen hozták létre. 1956 tavaszán — a párizsi szerződések alapján — az 1955-ben életre hívott NSZK-hadsereg, a Bundeswehr, a nyugati védelmi közösség teljes jogú tagjává lett. Hruscsov és a hatalmon lévő, a második világháború éveit megélt szovjet politikai vezetők most ugyanis attól tartanak, hogy az újra felfegyverzett Nyugat-Németország *revánsra*, „elégtételvévésre” készíti Bonnt, amelyből törvényszerűen egy új világháború lenne. A „német imperializmus” feltámadásának rémképe a szovjet vezetőknek a háború vége óta magukban kialakított „ostromlott erő” légkörében reálisnak tűnt. A Varsói Szerződés a kelet-európai térségben levő nemzeti „néphadseregek” még meglevő önállóságát is megszüntette, őket minden vonatkozásban a szovjet vezérkar alá rendelte, így legitimálta a szovjet katonai jelenlétet Európa keleti felében.

Hegedűs András, a magyar miniszterelnök, aki 1955. május 14-én kormánya nevében a Varsói Szerződést aláírta, 36 évvel később, erről az aktusról a következőképpen nyilatkozott:

„Már az aláírás után röviddel világossá vált, hogy a Varsói Szerződés szövegével nincs összhangban a gyakorlat. A Varsói Szövetséget ugyanis elvben független, szuverén államok kötötték meg, amelyek nem avatkozhatnak be egymás belügyeibe. A gyakorlatban kezdettől fogva a szovjet akarat érvényesült mind az egyesített fegyveres erők parancsnokságában — a főparancsnok mindenkor szovjet marsall volt —, mind a Politikai Tanácskozó Testületben. A közös fegyveres erők országokénti elhelyezéséről a szovjetek gyakorlatilag tetszőlegesen dönthettek...” (Népszava, 1991. július 1.)

Így történt, hogy amikor 1955. szeptember 19-ig Ausztria keleti feléről kivonták a megszálló szovjet csapatokat, ezeknek egy része a Dunántúlra került. Egyik napról a másikra magyar laktanyákat kellett a részükre kiüríteni és tisztjeik számára lakásokat rendelkezésre bocsátani. A moszkvai vezérkar átszervezte a Magyarországon tartott csapatait. 1955 decemberében Székesfehérvár központtal létrehozott egy négy hadosztályból összeállított hadtestet, amelynek hivatalos neve „Különleges Hadtest” volt. Ez a hadtest két, úgymond „összfegyvernemi” hadosztályból (vagyis páncélos, tüzér- és lövészegységekből) és két repülőhadosztályból (egy bombázó-, illetve vadászipülő-hadosztályból) állott. A csapatok zömében a Dunántúlon helyezkedtek el, de jutott belőlük a Duna—Tisza közére is, míg a bombázóhadosztály Debrecenbe került.

(Folytatjuk)

BIBLIOGRÁFIA

Hadászat

1. Bellamy, Chris
The future land warfare / Chris Bellamy.
— New York: St. Martin's, 1987. — 326 p.;
A szárazföldi hadviselés jövője.
A haditechnika és a tüzérő befolyása a hadviselésre, annak intenzitására és méretére. A közelmúlt háborúinak tapasztalatai. A terep, az emberi tényező, az erkölcs és a meglepés szerepe. A háborúk valószínű színterei, a haditechnika további fejlődése. A felderítés, a hadtáp, a hadműveleti művészet és a hadászat alakulása. Tömegpusztító fegyverek, hagyományos eszközök, elektronikai hadviselés, vezetés, ellenőrzés és hírközlés.
2. Boniface, P.
La revolution strategique et la doctrine française de défense (A hadászati forradalom és a francia védelmi doktrína) Défense National, 1990. 5. sz. p. 73—80.
A hagyományos védelem és az atomos védelem kilátásai a német egyesülés után. A fejlemények hatása a francia hadászatra. Az elrettentés jelenlegi értelmezése. Mi lesz a NATO harcászati atomfegyvereivel? A francia haderő jövőbeni fejlesztése.
3. Boysen, S.
Sicherheitspolitik und Bundeswehr (Biztonságpolitika és a Bundeswehr) Österreichische Militärische Zeitschrift, 1991. 1. sz. p. 30—35.
A Bundeswehrrel szembeni követelmények, feladatai a német egyesülés után. Vita Németországgal semlegességéről. Szovjet—német viszony. Változások a NATO hadászatában. A német—francia dandár jelentősége. A Bundeswehr új struktúrája és növekvő feladatai.
4. Brody, Richard I.
Strategic defence in NATO strategy / Richard I. Brody; [ed. by] The International Institute for Strategic Studies. — London
Hadászati védelem a NATO stratégiájában.
A hadászati védelmi kezdeményezés és a hadászati egyensúly összefüggése. A technikai fejlesztések hatása a hadászatra. A hadászati célkitűzések alakulása. A kölcsönösen biztosított megsemmisítés három oldala: tény. Doktrína és hadászati modell. Összefüggése a kölcsönösen biztosított elrettentéssel. A hadszíntérőrök és a rakétaelhárítás kölcsönhatása. Az amerikai és a szovjet hadászati védelmi kezdeményezések kilátásai.
5. Buhl, Hartmut
Stratégiai vita [Ford.] = Strategiediskussion / Hartmut Buhl. — Zrínyi Miklós Katonai Akadémia; Náda Gyula; 1989-12; [(H. n.); Mittler et Sohn, 1987.]. — 479. p.
Alternatív megoldások a hadászati elgondolásokról, azok vitái. Politika, háború, biztonságpolitika. Hadászati védelmi kezdeményezés. Előretolt védelem. Fegyverzetcsökkentés ellenőrzés alatt. A háború lehetséges fajtái Európában.
6. Burgener, A.
Strategie im Wandel (A hadászat változásban) Soldat und Technik, 1991. 1. sz. p. 9—12.
Az Európában bekövetkezett politikai változások hatása a hadászatra. Konfliktusmezők a NATO peremvidékén. Az új hadászati-

- hadműveleti irányzat kiindulópontjai. A NATO új hadászata. A jövőbeni fegyveres erők, különleges feladatok Közép-Európában. A szárazföldi csapatok és a légierő jövőbeni együttműködése.
7. Däniker, D.
Vielfältige zukunftsauflagen unserer Armee : Sechs voraussetzungen zu ihrer bewältigung (Hadseregünk sokrétű feladatai a jövőben : A megoldás hat előfeltétele) Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1989. 9. sz. p. 539—548.
Svájci vélemény az Európát fenyegető hadászati veszélyekről. A svájci, de főként az európai hadseregek klasszikus és új feladatai és elemzésük.
 8. Dejean De La Batie, B.
L'adaptation de l'alliance : 1949—1988 (A NATO alkalmazkodása : 1949—1988) Défense National, 1989. 7. sz. p. 27—43.
A két katonai tömb létrejötte és korai története. Események 1958 és 1967 között. Változások a stratégiában. A hadászati egyensúly kialakulása 1968 és 1979 között. A hagyományos fegyverzet előtérbe kerülése. Az alkalmazkodás az enyhüléshez. Az 1980 és 1987 közötti időszak értékelése.
 9. Di Martino, Ciro
Hadászat és felső vezetés [Ford.] = Strategia e alto comando / Ciro Di Martino. — Honvédelem szerkesztősége; Szabó Ferenc; (Rivista Militare, 1987. 2. sz. p. 12—19.). — 12. p.
 10. Donati, Giorgio
A 2000-es évek kezdetének védelmi problémái [Ford.] = I problemi della difesa alle soglie del 2000 / Giorgio Donati. — Honvédelem szerkesztősége; Szabó Ferenc; 1986-08; (Rivista Aeronautica, 1985. 3. sz. p. 2—7.). — 25. p.
 11. Dufourcq, J.
La mesure de l'Europe / Európa mérete (Kollektív védelem) = Défense National, 1988. 10. sz. p. 39—51.
Nyugat-Európa védelmének problémái. Franciaország geostratégiai lehetőségei. A közös védelem motívója a közös biztonság.
 - Az érintett nemzetek hozzájárulása. A biztonsági rendszer értelmezése és összetevői, kialakításának követelményei, Franciaország szerepe Nyugat-Európa biztonságában.
 12. Fink, R. L. — Payne, K. B.
Deterrence without defence : Gambling on perfection / Elrettentés védelem nélkül : Játsszma a tökéletesítéssel = Strategic Review, 1989. 1. sz. p. 25—40.
A hadászati elrettentés klasszikus elméletei a nukleáris korszakban. A halálos elrettentés alapkövetelményei, megbízhatóságának kérdései. A nukleáris válaszvonal fogalma. Az elrettentés hatékonyságának tapasztalatai az orosz—japán háborútól a falklandi konfliktusig.
 13. Friking, T. — Roth, W.
NATO in the 1990s / A NATO az 1990-es években = NATO Review, 1988. 3. sz. p. 25—29.
Különleges bizottság (Speciel Committee) létrehozása a NATO-ban a jövőbeni kihívások tanulmányozására. A NATO jövőbeni hadászata, ebben az atomfegyverek szerepe. A hagyományos védelmi képesség javítása. Gazdasági és biztonsági problémák megoldása. Atom- és hagyományos fegyverkezés ellenőrzése.
 14. Galvin, J.
The continuing validity of flexible response and forward defence / A rugalmas reagálás és az előretolt védelem folytatódó érvényessége = Rusi Journal, 1988. 2. sz. p. 5—9.
A NATO jelenlegi hadászatának értelmezése. Kihívások a rugalmas reagálással szemben. Alternatív stratégiák. Az atomfegyver elsőként való alkalmazása és az arról való lemondás. A hagyományos megtorlás hadászatának problémái. Az előretolt védelemről való lemondás. A „védekező” jellegű védelem koncepciója.
 15. Greenwood, A.
Refashioning NATO's defences / A NATO-védelmek átmodellezése = NATO Review, 1990. 6. sz. p. 2—8.
Az európai biztonsági helyzet megváltozása. A katonai átértékelések szükségessége. Új NATO-hadászat és erőstruktúra az új köve-

telményekben, az ellátás, a vezetés és a nemzeti hozzájárulások módosítása.

16. Hecht, Rudolf
Hadászati alapkutatás a Honvédelmi Akadémián [Ford.] = Die strategische Grundlagenforschung an der Landesverteidigungsakademie / Rudolf Hecht. — Honvédelem szerkesztősége ; Berényi Gábor ; 1987-10 ; (Österreichische Militärische Zeitschrift, 1987. 3. sz. p. 209—220.). — 39. p.
17. Huntington, S. P.
America's changing strategic interests / Amerikai változó hadászati érdekei = Survival, 1991. 1. sz. p. 3—17.
A nemzetközi helyzet és az amerikai hadászat alakulása az elmúlt 200 évben. A hidegháború utáni biztonsági környezet, az USA hadászati alternatívái az új helyzetben. Az USA globális vezető státuszának megőrzése. Eurázsia politikai és katonai egyensúlyának fenntartása. Amerikai érdekek oltalmazása a harmadik világban (Perzsa-öböl, Közép-Amerika).
18. Jean, C.
Carl von Clausewitz's theory of war and strategic thought / Carl von Clausewitz elmélete a háborúról és a hadászati gondolkodásról = Rivista Militare, 1990. 2. sz. p. 8—27., 3. sz. p. 2—14.
A háború elmélete, lényege, a haditero, a háború célja és eszközei Clausewitz műveiben. A hadászat és harcászat viszonya. A vezetés szerepe. A háború és a politika viszonya. Atomfegyverek és a háború elmélete.
19. Karsh, Efraim
The Iran—Iraq war : A military analysis / Efraim Karsh — London
Az iráni—iraki háború politikai—hadászati háttere, lefolyása, eseményei 1968—1984 között.
20. Korkisch, F.
Von der „grand strategy“ zur „national security strategy“ / A „nagy stratégiától“ a „nemzetbiztonsági stratégiáig“ = Österreichische Militärische Zeitschrift, 1989. 2. sz. p. 124—134.
Az USA tengeri, légi, szárazföldi, világűr- és
- technológiai-hadászati elgondolásainak alakulása, tényezői, összetevői.*
21. Kovács Jenő
A katonai erő közvetlen alkalmazásának hadászata = Honvédelem, 1989. 5. sz. p. 3—12.
Az új politikai gondolkodásban átértékelődött a katonai erő békében betöltendő szerepe. A hadászat és a politika viszonya. A pont- és vonalhadászat értelmezése. A hadászat történelmi áttekintése.
22. Kovács Jenő
Magyarország geostratégiai viszonyai és lehetőségei = Magyar Tudomány, 1990. 2. sz. p. 120—137.
A geopolitika, geostratégia fogalma, Magyarország geostratégiai viszonyainak összefüggései a világ nagyobb térbeli egységeivel. A vezető hadászati irányzatok hatásai Magyarország geostratégiai viszonyaira. Magyarország geostratégiai helyzete.
23. Lacoste, P.
Rapports de forces et strategies / Az erők és a stratégiák viszonyai = Défense National, 1989. 10. sz. p. 21—38.
Hadászati tényezők és azok fejlődése. A világ átalakulóban. Szovjet—amerikai dialógus. A változások okai. Jövőbeni stratégiai kilátások. Az esetleges konfliktusok okai múltbeli tapasztalatok alapján. A francia stratégiai alkalmazása. Eredmények a biztonság fenntartásában. Az „ésszerűen elégséges“ és a „minimális elrettentés“ fejtegetése.
24. D. Loser, Jochen
Gondolatok a hadászat, hadműveleti művészet és harcászat továbbfejlesztéséről [Ford.] = Gedanken zur Weiterentwicklung von Strategie Operatoion und Taktik / D. Jochen Loser. — Honvédelem szerkesztősége ; Resch Erik ; 1987-03 ; (Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1986. 9. sz. p. 529—532.). — 17. p.
25. Lyke, A. F.
Defining military strategy / A hadászat meghatározása = Military Review, 1989. 5. sz. p. 2—8.

- A hadászat különböző meghatározásainak elemzése, összefüggése a nemzetbiztonsággal és a politikával. Az elmúlt évtizedek USA- és NATO-hadászati koncepcióinak bírálata. Célok, módok, eszközök, mint a hadászat alapvető tényezői.
26. Mearsheimer, J. J.
Conventional deterrence / John J. Mearsheimer. — Ithaca ; London : Univ. Press. 1983. — 295. p. — (Cornell Studies Security Affairs)
Hagyományos elrettentés
Az elrettentés fogalma, célja, történelme, hatása az elméletre és a politikára. A hagyományos elrettentés katonai aspektusai. A hadászat és az elrettentés kapcsolata. Felőrlő hadászat, villámháborús hadászat és korlátozott célú hadászat. Német döntés a támadásra Nyugaton 1939–40-ben. A hagyományos elrettentés és az arab–izraeli háborúk. Kilátások napjainkban Közép-Európában.
27. Milivojevic, M.
The People's Liberation Army of China / A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg = Armed Forces, 1988. 9. sz. p. 410–415.
A haderő doktrínájának és hadászatának eddigi története. A nép háború elmélete. A hadászati atomerő értékelése. A szárazföldi erő állománya és felszerelése. Átszervezés és korszerűsítés. A fegyveres erők politikai-katonai felépítése.
28. Moisseev
La nouvelle pensée politique et la doctrine militaire soviétique / Az új politikai gondolkodás és a szovjet katonai doktrína = Défense National, 1989. 10. sz. p. 57–71.
Franciaország védelmi politikája és stratégiai koncepciói. A szovjet katonai erőfeszítések és a katonai doktrína magyarázata, szovjet javaslatok az erő egyensúlyára és a leszerelésre. A Szovjetunió potenciális ellenségei. Szovjet felkészülés az agresszió elhárítására. A szovjet fegyveres erők értékelése.
29. Owens, Mackubin Thomas
Haderőtervezés a bizonytalanság korában [Ford.] = Force planning in an era of uncertainty / Mackubin Thomas Owens — Honvédelem szerkesztősége ; Lászlóffy Gábor ; 1990-08 ; (Strategic Review, 1990. 2. sz. p. 9–22.). — 27. p.
A nagy stratégia kialakulásának tényezői. Nemzetközi helyzet. Az USA nagy stratégiája, a katonai stratégia jellemzői. Az elrettentés fajtái, NATO-védelem. A fegyveres erők tervezése.
30. Perry, Ch. M.
East-West relations in the 1990s : Politics and technology / Kelet-nyugati kapcsolatok az 1990-es években : Politika és technológia = NATO Review, 1988. 1. sz. p. 25–29.
A glasznosztj és a peresztrojka értékelése NATO-nézőpontból. A csúcstechnológia hatása a biztonságra. Az INF és a fegyverkezés-ellenőrzés jelenlegi helyzete. A NATO és a VSZ erőstruktúrája és hadászati alaphelyzete. A szovjetunióbeli változások hatása.
31. Poli, L.
La difesa dell'Europa e dell'Italia / Európa és Olaszország védelme = Rivista Militare, 1988. 2. sz. p. 32–41.
A NATO szerepe Európa békéjének biztosításában. A félelem egyensúlyára támaszkodó béke bizonytalansága. Az erőtevézők vizsgálata. Az európai biztonság az INF-egyezmény után. Európa és Olaszország védelmének katonai és politikai alternatívái. A leszerelés feltételei.
32. Sandrisser, W.
Die Nordatlantische Allianz im Wandel / Az Észak-atlanti Szövetség változásban = Österreichische Militärische Zeitschrift, 1991. 2. sz. p. 112–120.
A NATO új „veszélyképe” a kelet-európai változások után, a politikai komponens hangsúlyozása a szövetségben, az új NATO-hadászat megfogalmazása és jegyei. Adaptálása a „rugalmas reagáláshoz”. Áttérés az „előretolt védelemről” az „előretolt jelenlétre”. A NATO jövőbeni funkciói.
33. Smith, D. J.
The defence and space talks : Moving towards non-nuclear strategic defences / A védelemmel (rakétaelhárítással) és világűrrel foglalkozó tárgyalások : Ha-

ladás nem nukleáris harcászati védelmek felé = NATO Review, 1990. 5. sz. p. 17—21.

USA-elgondolás a hadászati védelmi kezdeményezés (SDI) által a ballisztikus rakéták nem nukleáris eszközökkel történő elhárítására. Az 1972. évi ABM(ballisztikus rakéta-elhárítási)-szerződés továbbfejlesztése. USA-szovjet tárgyalások a START-ról és a DST-ről.

34. Thwaites, Ch. J. G.

The evolution of alliance force planning / A szövetségi erőtervezés fejlődése (a NATO-ban) = Rusi Journal, 1989. 2. sz. p. 33—38.

A NATO fenyegetettsége, hadászati célja, feladata, eszközei a feladat végrehajtásához, a közös erőforrások tervezése, áttérés a közép-távú tervezésre. A hosszú távú tervezés szükségessége és követelményei, a közép- és hosszú távú tervezés összehangolása.

35. Van Creveld, Martin L.

Command in war / Martin L. Van Creveld — London [etc.] : Harvard, 1985. — 339. p.

A katonai vezetés természete, fejlődése, a hadászat forradalma. A parancsnokságok és törzsek kialakulása. A hadjárat és az ütközet magyarázata, vezetés a XIX. századi háborúkban, az első és a második világháborúban,

a mozgékony hadviselés mesterei. A helikopter és a számítógép szerepe a vezetésben.

36. Vincent, R.

Arms control and military conceptions / Fegyverkezés-ellenőrzés és katonai koncepciók = Rusi Journal, 1989. 4. sz. p. 5—9. A NATO politikája és hadászata, az előretolt védelem és a rugalmas reagálás. Az új hadászati gondolkodás lényege, a NATO hagyományos erői. Jövőbeni NATO-hadászat és koncepció. Bizonytalanság a Szovjetunióban. Tárgyalások kilátásai.

37. Weigley, Russell Frank

The American way of war : A history of United States military strategy and policy / Russell F. Weigley. — New York : Macmillan, cop. 1973. — 584. p. — (The wars of the United States) Háborúk amerikai módra : Az USA-hadászat és -politika története Az USA hadászatának kialakulása és fejlődése 1815-től napjainkig. A haditengerészeti és légierő hadászatának létrejötte, a második világháború utáni változások, ezek felülvizsgálata.

Szerkesztette:

Bakos Klára

Dr. Szenes Zoltán ezredes

Angol, német és orosz nyelvű cikkismertetés

SUMMARY OF THE STUDIES

THE FIRST NATIONAL CONFERENCE OF THE HUNGARIAN SOCIETY FOR DEFENSE STUDIES

The first National Conference of the Hungarian Society for Defense Studies (HSDS) was held on October 26 1991. The experts in military science, prominent figures, representatives of the diplomatic corps and media followed with great interest the exchange of views at the conference. The participants represented seven reports on the problems of security and defense, the place of military science, its role and tasks and continued discussion with 25 comments.

SECURITY POLICY

❖ *Sándor PIRITYI* MSc member of HSDS Presidency presented his work *Military Science and Security*. The author examines in his report the mutual interaction of military science and the Hungarian security policy. He raises numerous practical and theoretical questions related to the security of our country. The doubts and the ideas seeking solutions are meditations reflecting the trends of today's philosophy.

❖ *Lt.Col. György Mihály SZTERNÁK* MSc senior member of Teleki László Foundation Defense Research Institute in his work *Crisis in Yugoslavia* deals with the reasons of the bloody civil war that broke out in Hungary's southern neighbourhood. He analyses the crisis in Yugoslavia, its historical and economical background, the ethnical problems of the multinational state and sums up the military operations of the Yugoslavian People's Army in the civil war.

❖ *Lt.Col György CSABAI* senior member, of Teleki László Foundation Defense Research Institute. *The Concept of Security and Theoretical Implications of its Aspects*. The author refers to numerous Hungarian and foreign sources and shows different interpretations of security and gives his own definition.

MILITARY SCIENCE — WAR AFFAIR

❖ *Lt.Gen (Ret) Jenő KOVÁCS* MSc., Head of Strategy Section of HSDS. In his report he analyses the connection of strategy with military science, its changes, their nature and influence, shows the new trends of its development taking into consideration possible mistakes and later corrections.

❖ *Lt.Gen (Ret) Sándor SIMON* MSc., university lecturer, member of HSDS Presidency. *Tasks in Preparation for National Defense*. In his work he states that the political changes in Hungary, the new concept of security and its problems need cla-

rification of theoretical issues, and if necessary, new definition. The author wishes to contribute to the solution of the problems mentioned above.

❖ *Capt. András BABOS. The New Concept of Defense and its Connection with the European Security.* The author examines the interconnection of the new national defense concept and the European cooperative security. He gives the definitions of the security policy, national defense policy and military policy stressing the importance of the mutual understanding in the nation. He also gives a survey of the process of Talks on European Security and Cooperation stressing the importance of Stockholm Documents.

❖ *Col. (Ret) Károly CSABAI MSc and Col. (Ret) Lajos MÓRICZ MSc, Chairman of the HSDS. Facts and Data for the Hungarian Military History of 1945—1955.* The work sums up the period between January 1945 (the day when the armistice agreement was signed in Moscow) and 1955 showing the main periods in the development of the Hungarian Army. The authors use authentic, early treated as secret, materials and show

a./ the first steps in the foundation of the new democratic Hungarian Army (1945—47),

b./ the period after the liquidation of the coalition government, when the Hungarian Army was forced to serve foreign and anachronistic interests (1948—52),

c./ the transition into the People's Army, changes and reduction of the Armed Forces, as a result of political and economical changes (1953—55).

INTERNAL SECURITY

❖ *Lt.Col Sándor OPÁL MSc., member of HSDS Presidency. Military Science and Internal Security.* In his work he analyses the connection between military science and security. Speaking of security he names alongside with the police, border police, civil defense, fire protection, and some other institutions.

❖ *Col. Béla PRÓKAI MSc. (Border Police), Chairman of the Border Police Section. Military Science and Defense of the Frontiers.* In his report he presents the opinion of the members of this section. He mentions two big issues:

1. everyday activity of the Border Police, their actual problems and some theoretical questions,

2. the place of the defense of the borders and its connection with the military science.

❖ *Lt.Col István KOMÁROMI (Police) MSc, Chief of Police (Pest county). Reforms in the Hungarian Police and its Problems (the views of a county police chief).* Using his experience he sums up the main problems of crime and its prevention, reformation of the police work, cooperation of the local authorities and the Police and some other efforts aimed at the improvement of public security.

FORUM — SOCIETY LIFE

❖ *Tibor HARCZ: On the First Essay-Competition of the HSDS*

PROGRAM

1. Conference on „Gulf War” (May. 17. 1991.).
2. HSDS price awarding ceremony of the 1991. essay-competition, press conference (Sept. 27. 1991.).
3. Public Security during the Pope's visit to Budapest (Oct. 5. 1991.).
4. The Hungarian Air Force and its Future (Nov. 9. 1991.).
5. Principles of Defense Operations and their Problems (Nov. 13. 1991.).
6. Tour in the Alps.

SURVEY

- ❖ *Péter GOSZTONYI* historian, Director of the Institute of Military History in Bern: The Soviet Army in Hungary 1945—1955 (ASMZ 1991/11).
- ❖ *Klára BAKOS*: Bibliography.

INHALTSVERZEICHNIS

DIE ERSTE UNGARISCHE WISSENSCHAFTLICHE LANDESKONFERENZ DER GESELLSCHAFT FÜR MILITÄRWISSENSCHAFT

Die erste wissenschaftliche Konferenz der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft fand am 26. Oktober 1991. statt.

An der Diskussion, die von grossem Interesse begleitet war, beteiligten sich die Vertreter der Militärwissenschaft, hervorragende, sich für die Wissenschaft interessierende Persönlichkeiten und eingeladene Gäste von der Diplomatie und der Presse.

In den 7 Referaten und 25 Diskussionsbeiträgen ging es um die Sicherheitspolitik, um die Fragen der Verteidigung der Ungarischen Republik, und um die Rolle und Aufgaben der ungarischen Militärwissenschaft.

SICHERHEITSPOLITIK

❖ *Sándor PIRITYI*, Kandidat der Kriegswissenschaft, Presidiumsmitglied der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft: *Militärwissenschaft und Sicherheitspolitik*. Der Verfasser unterwirft in seinem Referat die Wechselwirkung der ungarischen Militärwissenschaft und Sicherheitspolitik einer Prüfung. Sein Referat behandelt viele, theoretische und praktische Fragen im Zusammenhang der Sicherheit unserer Heimat. Er hängt über Antworten und Lösungen seiner Zweifel nach.

❖ *György Mihály SZTERNÁK* Oberstleutnant, Kandidat der Militärwissenschaft, Hauptmitarbeiter des Forschungsinstitutes für Verteidigung der Stiftung Teleki László: *Krise in Jugoslawien*: In seiner Arbeit behandelt er die Ausgangspunkte des blutigen Bürgerkrieges im südlichen Nachbarland von Ungarn.

Es werden die Faktoren, die zur Krise in Jugoslawien führten ausführlich analysiert, sowie geschichtliche Hintergründe, ethnische Probleme in dem Vielnationalitätenland und die wirtschaftlichen Gründe. Es wird ein Überblick über die Kriegsoperationen der Jugoslawischen Volksarmee geboten.

❖ *György CSABAI* Oberstleutnant, Kandidat der Militärwissenschaft, Hauptmitarbeiter des Forschungsinstitutes für Verteidigung der Stiftung Teleki László: *Einige Aspekte des Begriffes Sicherheit in theoretischer Annäherung*. Der Verfasser beruft sich auf Arbeiten mehrerer ungarischer und ausländischer (amerikanische, deutsche, italienische) Autoren und so versucht er den Begriff Sicherheit zu deuten und gibt seine eigene Definition.

MILITÄRWISSENSCHAFT — MILITÄRWESEN

❖ *Jenő KOVÁCS* Generalleutnant in Ruhestand, Kandidat der Militärwissenschaft, Vorsitzende der Sektion Kriegskunst: *Verbindungen zwischen Militärwissenschaft und Strategie*.

Der Verfasser analysiert die Verbindungen zwischen Militärwissenschaft und Strategie, Veränderungsgebiete, ihre Ursachen und Auswirkungen. Es werden uns — Irrtümer und weitere Modifizierungsmöglichkeiten können dabei nicht ausgeschlossen werden — die Entwicklungstendenzen vorgestellt.

❖ *Sándor SIMON* Generalleutnant, Doktor der Militärwissenschaft, Universitätsprofessor, Präsidiumsmitglied der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft: *Aufgaben und Forderungen zur Verteidigungsvorbereitung des Landes*. Durch die in Ungarn in der Gesellschaft vollgezogenen Systemveränderungen und durch die neue Sicherheitsauffassung wird benötigt, Fragen der Landesverteidigung, des Verteidigungswesens und der anzuknüpfenden Gebiete theoretisch zu klären. Der Verfasser trägt in seiner Studie wesentlich dazu bei.

❖ *András BABOS* Hauptmann: *Zusammenhänge der Landesverteidigungskonzeption und der kooperativen Sicherheit in Europa*.

Der Verfasser analysiert die Zusammenhänge zwischen der neuen Landesverteidigungskonzeption und der kooperativen Sicherheit in Europa. Er verfasst den Inhalt der Sicherheitspolitik, der Verteidigungs- und Militärpolitik, und betont die Notwendigkeit eines internationalen Konzepts. Er überlickt den KSZE Prozess, besonders hervorgehoben ist das zweite Seminar über die Militärdoktrinen in Wien.

❖ *Károly CSABAI* Oberst, Kandidat der Militärwissenschaft, *Lajos MÓRICZ* Oberst, Doktor der Militärwissenschaft, Vorsitzender der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft: *Tatsachen und Angaben zur Militärgeschichte zwischen 1945—55*

In der Studie werden die wichtigsten Epochen des Aufbaus und der Entwicklung des Ungarischen Heeres von dem bei der Provisorischen Nationalregierung am 20. Januar 1945. unterzeichneten Waffenstillstandsvertrag bis Mitte 1955 überblickt. Das Verfasserpaar stellt auf dem Grunde früher strengstens geheimen Dokumente folgende Epochen dar:

a./ die Anfangsschritte mit gewissen Schwierigkeiten zur Gründung der Ungarischen Landwehr (1945—1947),

b./ die Strukturen und Aufgaben zum Aufbau eines Heeres im Dienste hochstrebender, fremder und anachronistischer Zwecke in der Epoche der Koalitionsregierung (1948—1952),

c./ die Veränderung des Heeres zur Ungarischen Volksarmee.

Die Aussichtslosigkeit der Ungarischen Wirtschaft und die Veränderung der politischen Bedingungen haben den Abbau und Umgestaltung mit sich gebracht.

ORDNUNGSVERTEIDIGUNG

❖ *Sándor OPÁL* Polizei-oberstleutnant, kandidat der Militärwissenschaft, Mitglied des Präsidiums der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft: *Militärwissenschaft und Ordnungsverteidigung*. Der Verfasser erforscht in seinem Referat Militärwissenschaft und Ordnungsverteidigung an der ersten wissenschaftlichen Konferenz der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft die Verbindung zwischen Militärwissenschaft und Ordnungsverteidigung.

Er zählt zu dem Kreis Ordnungsverteidigung — neben der Polizei, Fachgebiete wie z.B.: Grenzschutz, Zivilverteidigung, Landesbrandschutz, Verwaltungsschutz.

❖ *Béla PRÓKAI* Oberst der Grenzschutzes, Kandidat der Militärwissenschaft Vorsitzender der Sektion Grenzschutz: *Militärwissenschaft und Grenzschutz*. In seinem Referat an der ersten Landeskonferenz der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft hat er die Meinung der Sektion für Grenzschutz zusammengefasst.

1. Alltagstätigkeit der Grenzwache, welche Fragen beschäftigen den Bestand der Körperschaft, deren Leiter und die Wissenschaftler.

2. Laut der Auffassung der Sektion welchen Raum nimmt der Grenzschutz, die Grenzbewachung im System der Wissenschaften ein, wie kann er mit anderen Gebieten und Richtungen der Wissenschaften koordiniert werden.

❖ *István KOMÁROMI* Polizei-oberstleutnant, Dr.Univ. Oberstadthauptmann, Leiter der Polizei-Oberstadthauptmannschaft des Komitates — Pest: *Fragen der Reform bei der Ung. Polizei*. Der Verfasser fasst auf dem Grunde seiner eigenen polizeilichen Arbeit und laut den Erfahrungen seiner Umgebung die folgenden Fragen zusammen: Kriminalität und Kriminalitätsvorbeugung; Die Erneuerung der polizeilichen Tätigkeit; Die Priorität der Fachgebiete; Die Selbstverwaltung und die Polizei; Die Selbstverteidigungsorganisationen und ihre Verbindungen zu der Polizei; Grundprobleme der Verbesserung der öffentlichen Sicherheit.

FORUM UND GESELLSCHAFTSLEBEN

❖ *Tibor HARCZ*: Über den ersten Wettbewerb der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft.

VERANSTALTUNGEN

1. Wissenschaftliches Forum über den Golf-Krieg (am 17. Mai 1991.).

2. Preisverleihung des kriegswissenschaftlichen Wettbewerbs der Ungarischen Gesellschaft für Militärwissenschaft im Jahre 1991, Pressekonferenz (am 24. September 1991.).

3. Erfahrungen der polizeilichen Sicherung vor dem Papst-Besuch in Ungarn (am 5. Október 1991.).

4. Lage der ungarischen Militärflugfahrt und ihre Zukunft (am 9. November 1991.).

5. Die wichtigsten Fragen der Theorien und Durchführung der Kampfoperationen für Verteidigung (am 13. November 1991.).

6. Ausflug in den Alpen.

PRESSESCHAU

❖ *Péter GOSZTONYI* Historiker, Direktor des Militärhistorischen Institutes in Bern.

Die Sowjetarmee in Ungarn — 1945—1955. (ASMZ 1991/11.)

❖ *Klára BAKOS* Bibliographie

СОДЕРЖАНИЕ

О первой конференции Венгерского Военно-научного общества

Первая конференция Венгерского Военно-научного общества состоялась 26 октября 1991 года. На конференции приняли участие многие ученые, члены дипломатического корпуса и представители прессы. В семи рефератах и двадцати пяти выступлениях были затронуты и обслужены вопросы политики безопасности, обороны Венгерского Республики, а также вопросы о месте, роли и задачах военной науки.

ПОЛИТИКА БЕЗОПАСНОСТИ

Кандидат военных наук, член президиума Военно-научного общества Шандор ПИРИТЬИ.

Автор реферата **"Военная наука и политика безопасности"**

Автор исследует взаимовлияние венгерской военной науки и политики безопасности. В реферате затрагиваются теоретические и практические вопросы, связанные с безопасностью страны. Сомнения, вопросы, поставленные автором - это ни что иное, как размышления, отражающие основное философское настроение наших дней.

Кандидат военных наук, старший сотрудник Института оборонных исследований фонда имени Ласло ТЕЛЕКИ подполковник Михай Дьердь Стернак.

В работе **"Кризис Югославии"**

Автор раскрывает причины кровавой гражданской войны южного соседа Венгрии. Подробно анализирует истоки кризиса в Югославии; исторический фон; этнические проблемы многонационального государства; экономические причины. Автор рассматривает военные действия (операции) Югославской Народной Армии в гражданской войне.

Кандидат военных наук, старший научный сотрудник Института оборонных исследований фонда имени Ласло ТЕЛЕКИ подполковник Дьердь Чабан.

Несколько теоретических аспектов понятия безопасности.

Автор, ссылаясь на работы отечественных и зарубежных (американских, немецких, итальянских) авторов, раскрывает понятие безопасности и дает свою дефиницию.

ВОЕННАЯ НАУКА - ВОЕННОЕ ДЕЛО

Кандидат военных наук, председатель отдела военного искусства генерал-лейтенант в отставке Енё КОВАЧ.

Связь военной науки и стратегии.

В реферате автор анализирует связь военной науки и стратегии, области, причины и влияние изменений этой связи. Автор раскрывает новые тенденции развития этой связи, не исключая возможности ошибок и будущих уточнений.

Генерал-лейтенант в отставке, доктор военных наук, профессор, член президиума Военно-научного общества **Шандор ШИМОН**.

Требования и задачи по военной подготовке страны.

Произошедшая в нашей стране смена общественной системы, а также новый подход к вопросам по безопасности требуют выяснения или же в случае необходимости переоценки теоретических вопросов, связанных с областью обороны страны.

Излагая свои тезисы по данному вопросу, автор стремится таким образом способствовать этому.

Подполковник Бабом АНДРАШ

Связь между новой оборонительной концепцией и европейской совместной безопасностью.

Автор рассматривает вопросы этой связи. Определяет содержание безопасности, оборонной и военной политики, подчеркивая необходимость национального согласия. Рассматривает процесс европейского совещания по вопросам безопасности и сотрудничества, выделяя важность Стокгольмских документов.

Полковник в отставке, кандидат военных наук Карой ЧАБАИ.

Полковник, доктор военных наук, президент Венгерского военно-научного общества Лайош **МОРИЦ**.

Военно-исторические аргументы и факты Венгрии 1945-1955 гг.

Исследование просматривает главные этапы создания и развития Венгерской Армии от заключенного Временным национальным правительством в Москве 20 января 1945 года перемирия до середины 1955 года.

Авторы, используя достоверные ранее строго секретные материалы, представляют: а) первые трудные шаги основания новой демократической Венгерской Армии (1945-1947 г.); б) служащие чуждым и анахронистическим целям, задачи и структуры после ликвидации созданного коалиционного правительства (1948-1952 г.); в) процесс преобразования армии в народную. Распад и перестройка армии из-за безвыходности венгерской экономики и из-за изменения политических условий (1953-1955 г.).

О Х Р А Н А П О Р Я Д К А

Полковник полиции, кандидат военных наук, член президиума Венгерского военно-научного общества **Шандор ОЛАЛ**.

Военная наука и защита охраны порядка.

Автор в своем реферате, прозвучавшем на Первой научной конференции Венгерского военно-научного общества, изучает связь между военной наукой и защитой охраны порядка. Сюда относит - помимо полицейской - области пограничной службы охраны порядка, гражданской обороны, противопожарной службы, управление службой охраны порядка и т.д.

Полковник пограничных войск, кандидат военных наук, президент отделения пограничной службы охраны порядка **Бела ПРОКАИ**.

Военная наука и охрана границ.

Автор в своем реферате на Первой научной конференции в Венгрии Венгерского военно-научного общества обсуждает мнение членов отдела.

Автор затронул две группы вопросов: 1) повседневная деятельность пограничных войск; какие вопросы интересуют личный состав, руководство и лиц, занимающихся научной деятельностью. 2) по их мнению, какое место занимает пограничная служба охраны порядка в системе наук, как связана с другими отраслями и областями науки.

Подполковник полиции, кандидат, начальник Главного полицейского управления области Пешт **Иштван КОМАРОМИ**.

Вопросы реформы венгерской полиции (глазами начальника области).

Автор, опираясь на опыты своей полицейской работы и его подчиненных, анализирует связь между полицией и самоуправлением районов, организациями самообороны, касается вопросов преступности и предупреждения преступности, реформы в области полицейской работы и главных вопросов по улучшению общественного порядка.

Ф О Р У М - О Б Щ Е С Т В Е Н Н А Я Ж И З Н Ь

Тибор ХАРЦ: О первом конкурсе Венгерского военно-научного общества.

Мероприятия

- 1) Научная анкета и войне в Персидском заливе (17 мая 1991 г.)
- 2) Вручение призов за военно-научные конкурсные работы за 1991 год, прессконференция (17 сентября 1991 г.)
- 3) Об опытах полицейской охраны Папы Римского во время его посещения Венгрии (5 октября 1991 г.)
- 4) Настоящее и будущее Военно-воздушных сил Венгрии (9 ноября 1991 г.)
- 5) О принципах оборонительной операции и о самых важных вопросах её выполнения (13 ноября 1991 г.)
- 6) Экскурсия в Альпы.

О Б З О Р

Петер ГОСТОНЬИ, историк. Советская Армия в Венгрии 1945-1955.

Клара БАКОШ, библиография.

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei

A szerzők a szöveget csak a lap egyik oldalára (62 leütés, 30 sor) gépeltessék, másfeles sortávolsággal. A kézirat lehetőleg ne haladja meg a 20—22 gépelt oldalnyi terjedelmet.

A felsorolt téma szemléletesebb bemutatására vázlatok, ábrák, esetleg jó minőségű fotók (fekete-fehér) is beküldhetők. A vázlatokat lehetőleg tussal (egy színben) elkészítve, arányos méretekkel és nyelvtanilag (szakmailag) kifogástalan szövegezéssel kérjük.

A beküldött cikkekhez, tanulmányokhoz készítsenek 10—12 soros annotációt, amely hűen tükrözi írásuk tartalmát. Külön mellékelt lapon vagy a cikk, tanulmány végén tüntessék fel: teljes nevüket, rendfokozatukat, valamint irányítószámmal ellátott pontos munkahelyi és lakcímüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat, olvasói leveleket közvetlenül a *Hadtudomány szerkesztőbizottság* címére (1581 Budapest, Hungária krt. 9—11. Pf.: 15.) küldjék meg.

A *kézirat közlési ideje* — a cikk elfogadása esetén — 3—6 hónap, mivel a folyóirat negyedévenként jelenik meg.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a beküldött munkák rövidítésére, a szükséges nyelvtani és formai javításokra. A szerzők szakmai véleményét hűen közöljük, mondanivalót nem csorbítjuk.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Tisztelt Olvasó!

**Rendelje meg és fizesse elő 1992-re
a HADTUDOMÁNY-t!**

A Magyar Hadtudományi Társaság megalakulásakor felvállalta a Magyar Tudományos Akadémia által 1883-ban létrehozott Hadtudományi Bizottság szellemi örökségét. A hadtudomány értelmezésekor arra vállalkozott, hogy a klasszikusnak mondható hadtörténelem, hadászat, harcászat stb. területek tudományos eredményeivel foglalkozókon túl: a biztonságpolitika; a rendvédelem (nemzetbiztonság, közrendvédelem, határrendészet); a védelemgazdaság; a nemzetközi és a katonai jog; a katonai egészségügy; valamint a katonai nevelés, kiképzés és felkészítés kérdéseit művelő érdeklődőket is tömöríti. A hadtudomány fejlődésének szolgálatában fórumot biztosít tagjai és a tudomány iránt érdeklődők részére, gondolataik, véleményeik közlésére.

A társaság negyedéves folyóirata, a HADTUDOMÁNY, a legtágabban értelmezhető védelmi szféra tudományos eredményeit, tapasztalatait kívánja az olvasók elé tárni. Fórumot biztosít a szakterületek munkáinak elismerésére és elismertetésére.

**AMENNYIBEN LAPUNK ELNYERTE TETSZÉSÉT,
KÉRJÜK: RENDELJE MEG ÉS FIZESSE ELŐ!**

A lap egységára	Tagok részére	Ker.-i forgalomban
Esetenként (egy szám)	150 Ft	250 Ft
Féléves előfizetés (két szám)	240 Ft	400 Ft
Éves előfizetés (négy szám)	400 Ft	800 Ft

A megrendelést a következő címre kérjük megküldeni:
Magyar Hadtudományi Társaság, 1581. Budapest, Pf.: 15.

A Magyar Hadtudományi Társaság
elnöksége

LÉPJEN BE ÖN IS

A Magyar Hadtudományi Társaság tagjai közé!

(Tagságunk jelenlegi létszáma 856 fő)

A hadtudomány és
a kapcsolódó más tudományterületek iránt érdeklődő
és azokkal tudományos igénnyel foglalkozó vagy foglalkozni kívánó
állampolgárok jelentkezésére számítunk.

14 szakosztályunk és 2 vidéki tagozatunk
VÁRJA ÖNT IS!

A társaság tagja lehet minden állampolgár,
aki céljainkkal egyetért, az alapszabályban rögzítetteket
elfogadja, azok megvalósításában részt vállal,
rendszeresen fizeti a tagdíjat.

A társaság pártoló tagja lehet minden olyan természetes
és jogi személy, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező
szervezetei, akik és amelyek a társaság célkitűzéseivel egyetértenek
és azok megvalósítását anyagi eszközökkel is támogatják.

Tagsági díj (évi) a munkaviszonyban levőknek 500 Ft,
diákoknak és nyugdíjasoknak 250 Ft.

VÁRJUK TAGJAINK KÖZÉ
a hadtudomány iránt érdeklődő,
fejlődéséért tenni akaró állampolgárokat, dolgozókat,
nyugdíjasokat, tanulmányaikat folytató diákokat!

Kérdéseivel, a belépéssel kapcsolatos szándékával forduljon

a Magyar Hadtudományi Társaság titkárságához

Budapest X. ker., Hungária krt. 9—11.

Telefon: 134-07-40/13-59 mellék

Levélcím: 1581 Budapest, Pf.: 15.